

SKUTECZNY MODEL KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI
OTWARTYCH SZKÓŁ PODSTAWOWYCH
W ZAKRESIE PRACY
Z UCZNIAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI

Partner in
Business
Strategies

Analiza desk research do projektu

„PI SMOK - SKUTECZNY MODEL KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI OTWARTYCH SZKÓŁ PODSTAWOWYCH W ZAKRESIE PRACY Z UCZNIAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI”

Autor: Bartłomiej Piotrowski

Materiał z 31 lipca 2012

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

PROJEKT WSPÓŁFINANSOWANY
PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ W RAMACH
EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU SPOŁECZNEGO

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

SKUTECZNY MODEL KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI
OTWARTYCH SZKÓŁ PODSTAWOWYCH
W ZAKRESIE PRACY
Z UCZNIAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI

Partner in
Business
Strategies

SPIS TREŚCI

ZAŁOŻENIE ANALIZY, ZAKRES PRAC¹

EDUKACJA DZIECKA NIEPEŁNOSPRAWNEGO - ZAGADNIENIA WSTĘPNE

SZKOLNICTWO SPECJALNE W POLSCE I UNII EUROPEJSKIEJ

EDUKACJA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POLSCE

KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI OTWARTYCH SZKÓŁ PODSTAWOWYCH
W ZAKRESIE PRACY Z UCZNIAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI

PRZEGLĄD SYTUACJI W KRAJACH CZŁONKOWSKICH

SYSTEM AKTYWIZACJI ZAWODOWEJ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH.

REKOMENDACJE

¹ Zapytanie ofertowe nr 02/UDA-POKL.09.02.00-22-014/11

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

PROJEKT WSPÓŁFINANSOWANY
PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ W RAMACH
EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU SPOŁECZNEGO

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

1. ZAŁOŻENIE ANALIZY, ZAKRES PRAC

(zgodnie z zapytaniem ofertowym²)

Poniższa Analiza Desk Research (ADR) ma z założenie posłużyć jako uzupełnienie wyników badania ilościowego i jakościowego, jak również jako materiał pomocniczy przy opracowaniu wstępnej wersji modelu kształcenia nauczycieli otwartych szkół podstawowych w zakresie pracy z uczniami niepełnosprawnymi, Analiza źródeł wtórnych (desk research) to, jak przyjmuje się w literaturze przedmiotu³, poszukiwanie informacji, które już istnieją. Na ogół polega ona na analizie danych zgromadzonych przez inne podmioty. Zaletą tego rodzaju analizy jest zazwyczaj szybkość oraz niski koszt. Wadą jest z kolei to, że dostępne informacje zazwyczaj nie odpowiadają w pełni na postawiony problem badawczy, a dostęp do odpowiednich danych jest często ograniczony, natomiast same dane mogą być nieaktualne. Poniższa lista opisuje kroki, które zostały podjęte w celu zapewnienia jak największej efektywności analizy istniejących już źródeł: sporządzono spis źródeł informacji istniejącej w zasobach zainteresowanych Ministerstw (Edukacji oraz Pracy i Polityki Społecznej), sprawdzono, czy istnieją podobne badania przekrojowe w zasobach odpowiednich agencji UE, przeprowadzono analizy danych statystycznych dostępnych w EUROSTAT odwołano się do prac z zakresu edukacji specjalnej zawierających odnośniki do źródeł danych, odwołano się do źródeł na stronach odpowiednich resortów Krajów Członkowskich UE przeprowadzono ocenę jakości zebranych informacji.

OCENA JAKOŚCI INFORMACJI⁴

Oceniając jakość informacji zwrócono uwagę na następujące aspekty:

- czy wyniki badań są aktualne czy przestarzałe?
- czy dane są wiarygodne? Jeżeli dane pochodzą z wiarygodnego źródła (np. GUS, UE), można założyć, że są prawdziwe.
- czy można porównywać uzyskane wyniki? Na przykład, czy stosowano te same definicje?

² Zapytanie ofertowe nr 02/UDA-POKL.09.02.00-22-014/11

³ http://www.obop.pl/analiza_zrodel

⁴ OBOP Warszawa Analiza źródeł wtórnych (desk research) http://www.obop.pl/analiza_zrodel

UWAGI METODOLOGICZNE DOTYCZĄCE PORÓWNYWALNOŚCI DANYCH ODNOŚNIE SYTUACJI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH POMIĘDZY KRAJAMI CZŁONKOWSKIMI UNII EUROPEJSKIEJ.⁵

Istnieje problem z pozyskaniem jednorodnych pod względem metodologicznym danych dotyczących osób niepełnosprawnych w Polsce i Unii Europejskiej, w związku z czym trudno jest je porównywać. Niejednorodność wynika z różnego definiowania niepełnosprawności w poszczególnych krajach. Zróżnicowanie to odnosi się zarówno do definicji niepełnosprawności biologicznej, jak też określania niepełnosprawności prawnej. W krajach Unii Europejskiej w oparciu o jednolitą definicję niepełnosprawności biologicznej zbierane są dane dotyczące osób niepełnosprawnych biologicznie w ramach Europejskiego Ankietowego Badania Zdrowia (EHIS). Reprezentacyjne ankietowe badania stanu zdrowia ludności Polski GUS przeprowadził już dwukrotnie – w 1996 r. oraz w 2004 r. Były one przygotowywane z wykorzystaniem zaleceń międzynarodowych organizacji zajmujących się statystyką zdrowia. Natomiast w 2009 roku po raz pierwszy w Polsce zrealizowano Europejskie Ankietowe Badanie Zdrowia. Jego wyniki dostępne są w publikacji GUS Stan zdrowia ludności Polski w 2009 roku.

Dane dotyczące osób niepełnosprawnych prawnie odnoszą się do obowiązujących w danym kraju przepisów prawnych dotyczących orzekania o niepełnosprawności, w związku z czym nie są porównywalne dla poszczególnych krajów. Dane dotyczące osób niepełnosprawnych prawnie i biologicznie zbierane są w ramach przeprowadzanych z określoną częstotliwością narodowych spisów powszechnych (w Polsce co 10 lat) oraz badań reprezentacyjnych (ankietowych): europejskiego badania stanu zdrowia ludności (w Polsce co 5 lat, od 2004 roku) oraz europejskiego badania warunków życia ludności (EU SILC – co roku, od 2005 roku). Europejskie Badanie Stanu Zdrowia Ludności (EHIS) obejmuje zagadnienia dotyczące niepełnosprawności biologicznej, ograniczeń sprawności niektórych narządów oraz poziomu możliwości samoobsługi i prowadzenia gospodarstwa domowego według cech społeczno-demograficznych.

Podobnie problem istnieje w zakresie definicji dzieci podlegających kształceniu specjalnemu, kategorie te nie są jednak zdefiniowane jednoznacznie i w różnych krajach (a nawet wewnątrz tego samego kraju) definicja jest przyjmowana w różny sposób i obejmuje różne kategorie dzieci⁶. Klasycznym przykładem mogą być tutaj dzieci migrantów (w tym krótkookresowych) czy mniejszości etnicznych a także dzieci sprawiające trudności wychowawcze. Utrudnia to znacznie gromadzenie danych i prowadzenie wszelkiego typu badań porównawczych

5 *Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych Źródła danych na temat osób niepełnosprawnych*
<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/dane-statystyczne/zrodla-danych-na-temat-osob-niep/>

6 *STUDY OF COMPILATION OF DISABILITY STATISTICAL DATA FROM THE ADMINISTRATIVE REGISTERS OF THE MEMBER STATES*
www.ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=3007&langId=en

Z punktu widzenia użyteczności przygotowania opracowywanego modelu analiza zawiera jako materiał wyjściowy dla dalszych prac opis:

- systemu szkolnictwa specjalnego,
- przygotowania nauczycieli ze szczególnym uwzględnieniem sposobu przygotowywania nauczycieli do pracy z uczniami niepełnosprawnymi / przewlekle chorymi,
- a także ich ścieżek edukacji w poszczególnych krajach Unii Europejskiej.

Przeprowadzona kwerenda źródeł danych w tym zakresie doprowadziła do zidentyfikowania podstawowych zasobów (danych statystycznych i informacji i raportów z zakresu poddanego analizie), które zostały wzięte pod uwagę przy konstrukcji analizy:

1. ZASOBY BĘDĄCE W DYSPOZYCJI EUROPEJSKIEJ AGENCJI ROZWOJU EDUKACJI UCZNIÓW ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI

Europejska Agencja Rozwoju Edukacji Uczniów ze Specjalnymi Potrzebami⁷ jest niezależną i samorządną organizacją powołaną przez Kraje Członkowskie; służy ona jako platforma współpracy na polu rozwoju opieki nad uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Najważniejsze cele działalności Agencji to:

- promocja jakości w zakresie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami
- dostarczanie rzeczowej analizy stanu edukacji uczniów ze specjalnymi potrzebami w Europie
- identyfikowanie kluczowych czynników, które wspomagają dobrą praktykę lub stają jej na przeszkodzie.
- wspomaganie skutecznej wymiany wiedzy i doświadczenia w krajach członkowskich
- ułatwienie dostępu do ważnych informacji.

2. MATERIAŁY BĘDĄCE W DYSPOZYCJI EURYDICE⁸ - SIECI INFORMACJI O EDUKACJI W EUROPIE.

EURIDICE istnieje od 1980 roku. Sieć składa się z biur krajowych, utworzonych przez ministerstwa edukacji poszczególnych krajów i z biura europejskiego (EACEA P9), utworzonego przez Komisję Europejską (Dyrekcja Generalna ds. Edukacji i Kultury). EURYDICE, pracując dla twórców polityki edukacyjnej i świata edukacji, przygotowuje i publikuje opisowe analizy systemów edukacji, studia porównawcze na tematy będące przedmiotem zainteresowania Unii Europejskiej i wskaźniki dotyczące różnych poziomów edukacji.

7 http://www.european-agency.org/publications/flyers/agency-brochure/agency_brochure_pl.pdf

8 <http://www.eurydice.org/pl/>

Dwa kluczowe cele poniższej Analizy to pokazanie :

1) jak przygotowywani są nauczyciele do pracy z uczniami niepełnosprawnymi / przewlekle chorymi; jaka jest ścieżka nauczania nauczycieli – w każdym Kraju Członkowskim UE.

2) jak wygląda system edukacji powszechnej dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych w danym kraju, tj.:

- w jaki sposób dzieci niepełnosprawne / przewlekle chore są uczone;
- w jakich szkołach, jakich klasach (np. czy otwartych, integracyjnych);
- na jakich zasadach tworzone są takie klasy / szkoły;
- czy posiadają indywidualnych opiekunów.

Poniższa analiza jest analizą przekrojową. Zestawienie danych dotyczących kształcenia nauczycieli w zakresie pracy z uczniami niepełnosprawnymi dla poszczególnych Państw Członkowskich UE ma w założeniu pozwolić na możliwie najszerszy wgląd w system kształcenia takich nauczycieli.

Produktem analizy przekrojowej jest nie tylko holistyczna analiza danych, określająca dynamikę badanego zagadnienia i jego aktualny stan, ale również selekcja krajów, w których przyjęte rozwiązania względem systemu kształcenia nauczycieli uczniów niepełnosprawnych dają najbardziej wymierne rezultaty.

Przedmiotem pogłębionej analizy jest też próba ustalenia czynników decydujących o zwiększonej efektywności modelu kształcenia nauczycieli pracujących z dziećmi niepełnosprawnymi w tych krajach.

Wskaźnikiem efektywności systemu kształcenia nauczycieli oraz edukacji dzieci niepełnosprawnych mógłby być poziom aktywizacji zawodowej uczniów niepełnosprawnych w przyszłości. Na poziom aktywności osób niepełnosprawnych rzutować będą takie czynniki, jak: status zawodowy i samodzielność w wykonywaniu codziennych obowiązków.

Zaproponowana o zapytaniu ofertowym hipoteza, która miała by podlegać weryfikacji w kontekście analizy danych zastanych miała mieć postać korelacji dodatniej, w której system edukacji nauczycieli uczniów niepełnosprawnych wpływa pozytywnie na sukces uczniów niepełnosprawnych w perspektywie dorosłości (im bardziej zaktywizowani pod względem obiektywnych, merytorycznych kryteriów są niepełnosprawni uczniowie w dorosłości, tym bardziej wydolny i efektywny jest system kształcenia osób niepełnosprawnych).

Sytuacja taka jakkolwiek intuicyjnie dość oczywista wydaje się jednak bardzo trudna do rzetelnego udowodnienia za pomocą istniejących danych. Najbardziej obiektywnym wskaźnikiem „sukcesu” rehabilitacji (w tym kształcenia) wydawać się powinien poziom zatrudnienia dorosłych osób niepełnosprawnych. Na zjawisko to ma jednak wpływ tak wiele różnych czynników (a i sam pomiar porównawczy zjawiska, patrz uwagi metodologiczne powyżej, obarczony jest spora dawką niepewności), iż dane te należy traktować z dużą dozą ostrożności. Według prowadzonych w Polsce badań⁹ podstawowymi czynnikami-

9 http://pbs.pl/repository/files/Wyniki/2009/npsp2008_raport_pup_gdansk.pdf

barierami we wzroście poziomu aktywności zawodowej Osób Niepełnosprawnych są m.in.:

- jako pierwsza bariera na drodze do zatrudnienia ON jawi się brak rozeznania pracodawców, co do istnienia faktycznych szerokich możliwości wykorzystania pracy ON w praktycznie każdej firmie na całym szeregu stanowisk,
- kolejną wymienianą barierą, zwłaszcza przez pracodawców zatrudniających ON, była biurokracja i skomplikowane przepisy
- kwestie zatrudnienia są wymieniane dopiero na dalszych miejscach.

Konstruując analizę wzięto też pod uwagę czynniki okołoedukacyjne, które kształtują sytuację uczniów niepełnosprawnych w przyszłości.

Należą do nich: korzystna infrastruktura w poszczególnych państwach oraz efektywna polityka społeczna, a także ogólna polityka państwa zorientowana na wyrównanie szans osób niepełnosprawnych i ich pełne uczestnictwo w życiu społecznym poprzez zwiększanie ich szans na pomyślne funkcjonowanie w przyszłości. Szczególna rola przypada tutaj rehabilitacji zawodowej i systemom wsparcia zatrudnienia (patrz: rozdział 7)

2. EDUKACJA DZIECKA NIEPEŁNOSPRAWNEGO - ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Koncepcja szkolnictwa specjalnego powstała pierwotnie i została opracowana w XIX wieku z myślą przewodnią, aby zagwarantować wszystkim dzieciom prawo do kształcenia.

EDUKACJA JAKO NAJLEPSZA METODA AKTYWIZACJI

Jak zaświadcza międzynarodowa praktyka oraz badania polskie, stwarzanie szans edukacyjnych dla osób niepełnosprawnych jest najbardziej skuteczną metodą wyzwiania ich z getta „inwalidztwa”, które oznacza beznadziejność i uzależnienie od pasywnych form pomocy społecznej (zasiłki, opieka środowiskowa), nastawionych na zaspokajanie elementarnych potrzeb, ale nie stwarzających w ogóle szans na uaktywnienie człowieka do tkniętego różnymi formami ułomności fizycznych lub psychicznych.

Jak pokazały badania panelowe zrealizowane przez zespół socjologów z Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, najważniejszym problemem w odniesieniu do osób niepełnosprawnych jest syndrom wycofania się i bierności¹⁰

Przeciwstawną postawę reprezentują osoby tworzące kategorię „aktywnych życiowo”. Cechami wyróżniającymi te kategorię są młody wiek i wyższy poziom wykształcenia.

¹⁰ A. Ostrowska, J. Sikorska, *Syndrom niepełnosprawności w Polsce. Bariery integracji*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 1996.

Co jest bardzo istotne, wykształcenie i wysokie kwalifikacje są czynnikami, które niezależnie od wieku wpływają na wyższy poziom aspiracji i dążenie do integrowania się do normalnych warunków życia społecznego¹¹.

EDUKACJA SPECJALNA W DOKUMENTACH MIĘDZYNARODOWYCH

Wytyczne w sprawie specjalnych potrzeb edukacyjnych zostały przyjęte przez Światową Konferencję zorganizowaną przez rząd Hiszpanii we współpracy z UNESCO, która odbyła się w dniach 7-10 czerwca 1994 roku w Salamance. Przyjęto na niej tzw. „Deklarację z Salamanki”¹² w sprawie zasad, polityki i praktyki w dziedzinie specjalnych potrzeb edukacyjnych.

„My, delegaci Światowej Konferencji dotyczącej Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych reprezentujący dziewięćdziesiąt dwa rządy i dwadzieścia pięć organizacji międzynarodowych, zebrani w Salamance w Hiszpanii w dniach 7-10 czerwca 1994... Jesteśmy przekonani, iż:

- każde dziecko ma fundamentalne prawo do nauki i należy dać mu szansę osiągnięcia i utrzymania odpowiedniego poziomu kształcenia,
- każde dziecko ma indywidualne cechy charakterystyczne, zainteresowania, zdolności i potrzeby w zakresie nauczania,
- systemy oświaty powinny być tworzone, a programy edukacyjne wdrażane z uwzględnieniem dużego zróżnicowania tych cech charakterystycznych i potrzeb,
- dzieci posiadające szczególne potrzeby edukacyjne muszą mieć dostęp do zwykłych szkół, które powinny przyjąć je w ramach prowadzenia nauczania stawiającego dziecko w centrum zainteresowania i mogącego zaspokajać jego potrzeby,
- zwykłe szkoły o tak otwartej orientacji są najskuteczniejszym środkiem zwalczania dyskryminacji, tworzenia przyjaznych społeczności, budowania otwartego społeczeństwa oraz wprowadzania w życie edukacji dla wszystkich. Co więcej, zapewniają one odpowiednie wykształcenie większości dzieci oraz poprawiają skuteczność, a także efektywność kosztową całego systemu oświaty.

Motorem zmian sytuacji społecznej dzieci i młodzieży niepełnosprawnych stała się na początku drugiej dekady XXI w.: Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych ONZ (ratyfikowana w lipcu 2012 przez Polskę).

11 Barbara Gąciarz, *Instytucje a przygotowanie zawodowe młodych osób niepełnosprawnych. Młodzi niepełnosprawni – aktywizacja zawodowa i nietypowe formy zatrudnienia pod red. Ewy Giermanowskiej. Warszawa : Fundacja Instytut Spraw Publicznych, 2007 ISBN 978-83-89817-07-5*

12 *Deklaracja z Salamanki*
<http://archiwum-ukie.polskawue.gov.pl/HLP/files.nsf/a50f2d318bc65d9dc1256e7a003922ede379060f76e05f2fc1256e99004acf0b?OpenDocument>

Artykuł 24 w/w Konwencji¹³ stwierdza, że edukacja włączająca zapewnia najlepsze środowisko kształcenia dla dzieci niepełnosprawnych, pozwala pokonać istniejące bariery i przełamać stereotypy.

SZKOLNICTWO SPECJALNE PODSTAWOWE KWESTIE DEFINICYJNE

Specjalne Potrzeby Edukacyjne - pojęcie specjalne potrzeby edukacyjne (SPE – ang. SEN) pojawiło się już w 1978 roku w Wielkiej Brytanii w dokumencie zwanym „Warnock Report” i zostało upowszechnione w Deklaracji z Salamanki opublikowanej przez UNESCO w 1994 roku.

Obecnie pojęcie to używane jest powszechnie w wielu krajach. Specjalne potrzeby edukacyjne według M. Bogdanowicz¹⁴:

„odnoszą się do tej grupy uczniów, która nie może podjąć wymaganiom powszechnie obowiązującego programu edukacyjnego. Mają oni, bowiem znacznie większe trudności w uczeniu się niż ich rówieśnicy. Są w stanie kontynuować naukę, ale potrzebują pomocy pedagogicznej w formie specjalnego programu nauczania i wychowania, specjalnych metod, dostosowanych do ich potrzeb, możliwości i ograniczeń. Powinni być nauczani przez specjalistyczną kadrę pedagogiczną w odpowiednich warunkach bazowych przy uwzględnieniu odmiennych rozwiązań organizacyjnych.”

Podobną definicję znajdziemy w materiałach brytyjskich przeznaczonych dla rodziców :

Dziecko ma specjalne potrzeby edukacyjne (SEN), jeśli on lub ona ma trudności w uczeniu się, podobnie do większości innych dzieci o tym samym wieku¹⁵.

Na istotny element szerokiego podejścia do kwestii potrzeb edukacyjnych zwraca się uwagę w poradniku MEM z 2010 r.:

„Pod pojęciem ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi trzeba rozumieć zarówno dzieci, które posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, jak i te, które mają trudności w realizacji standardów wymagań programowych, wynikające ze specyfiki ich funkcjonowania poznawczo-percepcyjnego (niższe niż przeciętne możliwości intelektualne, a także dysleksja, dysgrafia, dysortografia, dyskalkulia), zdrowotnego (dzieci przewlekle chore) oraz ograniczeń środowiskowych (dzieci emigrantów, dzieci z rodzin niewydolnych wychowawczo). Takie rozumienie specjalnych potrzeb edukacyjnych ma na celu

13 *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych*
<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/dokumenty-organizacji-narodow-zj/konwencja-o-prawach>.

14 *Bogdanowicz M. : Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci – nowa definicja i miejsce w klasyfikacjach międzynarodowych; (w:) Psychologia Wychowawcza nr1 / 1996.*

15 *What is a statement of special educational needs?* <http://www.hants.gov.uk>

wdrożenie i urzeczywistnienie idei wyrównywania szans edukacyjnych wszystkich uczniów”¹⁶.

3. SZKOLNICTWO SPECJALNE W POLSCE I UNII EUROPEJSKIEJ

Możliwość nauki uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wraz z ich pełnosprawnymi rówieśnikami zapewniają wszystkie kraje Unii Europejskiej, chociaż każde państwo członkowskie przyjęło odmienne rozwiązania, zależnie od potrzeb. W niektórych krajach, na przykład we Włoszech, całkowicie zrezygnowano ze szkół specjalnych na rzecz placówek jednego typu dostępnych zarówno dla niepełnosprawnych, jak i dla dzieci pełnosprawnych.

W Państwach Członkowskich Unii Europejskiej stworzono odrębne struktury, których celem było kształcenie dzieci „upośledzonych” – dziś powszechnie określanych jako (wymienione wcześniej): dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Strategie organizacji działań edukacyjnych, wspierających rozwój dziecka niepełnosprawnego osadzone są w realiach życia codziennego, uwarunkowaniach kulturowych i tradycji każdego Kraju Członkowskiego Wspólnoty Europejskiej.

Dlatego każdy z Krajów Członkowskich w sposób autonomiczny uwzględniając zalecenia i dyrektywy europejskie tworzy własny model edukacji dzieci ze specjalnymi potrzebami.

Nie ma jednego, obowiązującego w Europie modelu edukacji dzieci niepełnosprawnych.

W krajach UE, EFTA / EOG i krajach kandydujących zmierza się jednak obecnie do integracji dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach głównego nurtu.

Wyraźnie za to dają się zauważyć trzy główne modele.

Pierwszy zwany modelem jednej ścieżki, ukierunkowany jest na włączanie prawie wszystkich dzieci do szkolnictwa masowego. Podejście to funkcjonuje w Grecji, Hiszpanii, Włoszech, Portugalii, Szwecji i Norwegii oraz na Cyprze

W modelu dwóch ścieżek występują dwa odrębne sposoby i miejsca kształcenia dzieci. Szkolnictwo masowe stanowi główny nurt kształcenia i tam uczą się dzieci sprawne i znikoma część uczniów niepełnosprawnych. Dość dobrze rozwinięte szkolnictwo specjalne uznane za odrębny sektor działa w Belgii, Holandii oraz w Bułgarii, Rumunii

¹⁶ *Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*
– przewodnik, Wydawnictwo MEN, Warszawa 2010.

i na Łotwie. Równoległą ścieżkę kształcenia proponuje się w szkołach specjalnych dla uczniów niepełnosprawnych, zwłaszcza intelektualnie.

Model wielu ścieżek charakteryzuje się wielością rozwiązań edukacyjnych dla dziecka niepełnosprawnego i można powiedzieć, że łączy różne rozwiązania dwóch poprzednich. Jest on charakterystyczny dla polskiego modelu edukacji dziecka niepełnosprawnego¹⁷.

Do krajów tej kategorii należą Dania, Niemcy, Francja, Irlandia, Luksemburg, Austria, Finlandia, Wielka Brytania, Islandia i Lichtenstein oraz Czechy, Estonia, Litwa, Polska, Słowacja, Słowenia i Węgry.

W większości krajów część dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi kształci się w głównym nurcie szkolnictwa. W tym wypadku nauczyciel uczy je w taki sposób jak wszystkich pozostałych uczniów.

W krajach członkowskich ilość uczniów zdiagnozowanych jako posiadających specjalne potrzeby edukacyjne wynosi – 3,9%. Jest to średnia – rzeczywisty poziom występowania w poszczególnych krajach waha się pomiędzy 2% a 10%¹⁸.

Tyle teoria i ogólnie słuszne założenia – rzeczywistość unijna jest zdecydowanie mniej optymistyczna.

Opublikowany ostatnio – 10 lipiec 2010 – komunikat Komisji Europejskiej zwraca uwagę na zdecydowanie niedostateczny postęp w zakresie udostępniania wszystkim o specjalnych potrzebach edukacyjnych adekwatnej możliwości zaspokajania tychże potrzeb.

17 *Szkola dla wszystkich, Uczeń niepełnosprawny w szkołach ogólnodostępnych pod redakcją Jadwigi Boguckiej i Danuty Al-Khamisy, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Warszawa 2009 http://bc.ore.edu.pl/Content/187/szkola+dla+wszystkich_www.pdf*

18 http://www.european-agency.org/publications/ereports/special-needs-education-in-europe/sne_europe_en.pdf

NOWOŚĆ (NIEWESOŁA)

Wnioski ze sprawozdania: dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych i niepełnosprawni dorośli wciąż nie mają odpowiedniego dostępu do edukacji¹⁹. Komunikat prasowy z 10 lipca 2012 (skrót): „Pomimo zobowiązań państw członkowskich do wspierania edukacji integracyjnej dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i niepełnosprawni dorośli wciąż nie mają odpowiedniego dostępu do edukacji. Tak wynika ze sprawozdania opublikowanego dziś przez Komisję Europejską. Wiele z takich osób trafia do odrębnych placówek, a te, które uczą się w zwykłych szkołach, często nie uzyskują wystarczającego wsparcia. Około 45 milionów obywateli UE w wieku produkcyjnym to osoby niepełnosprawne, a 15 mln dzieci ma specjalne potrzeby edukacyjne. Ze sprawozdania wynika, że w niektórych przypadkach osoby takie są w ogóle pozbawione możliwości kształcenia i zatrudnienia. Dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych często opuszczają szkołę z niewielkimi kwalifikacjami lub bez żadnych kwalifikacji, a następnie przechodzą specjalne szkolenia, które niejednokrotnie zmniejszają ich perspektywy zatrudnienia zamiast je zwiększać. W sprawozdaniu podkreślono również duże zróżnicowanie między państwami członkowskimi co do sposobu identyfikowania dzieci o specjalnych potrzebach, a także umieszczania ich w zwykłych szkołach lub szkołach specjalnych. Na przykład we Flandrii (Belgia) 5,2 proc. uczniów o specjalnych potrzebach uczy się w szkołach specjalnych, podczas gdy we Włoszech odsetek ten wynosi jedynie 0,01 proc. Ze sprawozdania wynika, że należy zrobić więcej w celu zharmonizowania definicji i poprawy gromadzenia danych, aby państwa mogły bardziej skutecznie porównywać swoje podejścia i uczyć się ze swoich doświadczeń. Inne ważne wnioski ze sprawozdania: podczas gdy nauka osób głęboko upośledzonych w zwykłych szkołach może być utrudniona, a ich potrzebom lepiej może służyć odrębne otoczenie, istnieje coraz więcej dowodów na to, że bardzo duża liczba uczniów niepełnosprawnych lub o specjalnych potrzebach edukacyjnych może uczyć się w zwykłych szkołach oraz że wysokiej jakości edukacja integracyjna przynosi korzyści wszystkim uczniom. Chociaż dążenie do coraz bardziej integracyjnych systemów edukacji ma kluczowe znaczenie, kształcenie nauczycieli i ich doskonalenie zawodowe nie zawsze jest ukierunkowane na wymiar integracyjny. Aby integracja działała w praktyce, kluczową rolę oprócz nauczycieli odgrywają nauczyciele wspomagający i asystenci nauczycieli. W niektórych państwach europejskich programy nauczania są ustandaryzowane i nieelastyczne, co utrudnia integrację dzieci niepełnosprawnych. Zasady powtarzania klas również utrudniają realizację zasad integracji. Osoby niepełnosprawne podejmują studia wyższe rzadziej niż osoby w pełni sprawne. Osoby niepełnosprawne, które posiadają wyższe wykształcenie, wciąż doświadczają trudności na rynku pracy, ale i tak mają znacznie większe szanse na zatrudnienie niż osoby niepełnosprawne o niższych kwalifikacjach. Brakuje ogólnoeuropejskich danych porównawczych na temat liczby niepełnosprawnych studentów wyższych uczelni, rodzaju niepełnosprawności oraz wyników tych osób w nauce. Nie ma też aktualnych i wiarygodnych danych dotyczących liczby osób niepełnosprawnych zatrudnionych w poszczególnych państwach UE.

Renty inwalidzkie zmniejszają ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego, ale prawdopodobnie będą ograniczane z uwagi na obecne cięcia wydatków publicznych w całej Europie.

Model elastycznego rynku pracy i bezpieczeństwa socjalnego (flexicurity) pomaga umożliwić osobom niepełnosprawnym pracę w niepełnym wymiarze godzin bez utraty wszystkich świadczeń.

W Europie istnieją znaczne rozbieżności w zakresie polityki dotyczącej osób niepełnosprawnych i zatrudnienia, przy czym większość państw przyjmuje podobne środki wspierania zatrudnienia. Programy wspierania zatrudnienia i programy rehabilitacji zawodowej różnią się jednak pod względem skuteczności w ułatwianiu osobom niepełnosprawnym wchodzenia na rynek pracy lub pomaganiu w utrzymaniu zatrudnienia osobom, które stały się niepełnosprawne, już pracując.

¹⁹ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/761&format=HTML&aged=0&language=PL&guiLanguage=fr>

Liczba uczniów objętych obowiązkową nauką i ich odsetek w szkołach i klasach specjalnych

Kraj	Liczba uczniów w szkolnictwie obowiązkowym	Liczba uczniów z SEN + % w populacji	Liczba + % uczniów szkół specjalnych	Liczba + % uczniów w klasach specjalnych
Austria	802,519	28,525 (3.5%)	11,787 (1.5%)	965 (0.1%)
Belgium (Fl.)	871,920	54,336 (6.2%)	46,091 (5.2%)	0
Belgium (Fr.)	687,137	30,993 (4.5%)	30,773 (4.4%)	0
Bulgaria	693,270	14,083 (2.0%)	8,119 (1.1%)	391 (0.05%)
Cyprus	97,938	5,445 (5.5%)	293 (0.3%)	583 (0.6%)
Czech Republic	836,372	71,879 (8.6%)	30,092 (3.6%)	7,026 (0.8%)
Denmark	719,144	33,733 (4.6%)	12,757 (1.8%)	18,986 (2.6%)
Estonia	112,738	10,435 (9.2%)	3,782 (3.0%)	1,459 (1.3%)
Finland	559,379	45,493 (8.1%)	6,782 (1.2%)	14,574 (2.6%)
France	12,542,100	356,803 (2.8%)	75,504 (0.6%)	161,351 (1.3%)
Germany	8,236,221	479,741 (5.8%)	399,229 (4.8%)	0
Greece	1,146,298	29,954 (2.6%)	7,483 (0.6%)	22,471 (2.0%)
Hungary	1,275,365	70,747 (5.5%)	33,014 (2.6%)	0
Iceland	43,511	10,650 (24.0%)	143 (0.3%)	348 (0.8%)
Ireland	649,166	33,908 (5.2%)	4,976 (0.8%)	2,380 (0.4%)
Italy	7,326,567	170,696 (2.3%)	693 (0.01%)	0
Latvia	185,032	9,057 (4.8%)	6,363 (3.4%)	1,175 (0.6%)
Lithuania	440,504	51,881 (11.7%)	4,253 (1.0%)	855 (0.2%)
Luxembourg	64,337	1,374 (2.2%)	663 (1.0%)	0
Malta	48,594	2,645 (5.4%)	137 (0.3%)	13 (0.03%)
Netherlands	2,411,194	103,821 (4.3%)	64,425 (2.7%)	0
Norway	615,883	48,802 (8.0%)	1,929 (0.3%)	5,321 (0.9%)
Poland	4,511,123	127,954 (2.8%)	59,880 (1.3%)	0
Portugal	1,331,050	35,894 (2.7%)	2,660 (0.2%)	2,115 (0.2%)

Slovenia	162,902	10,504 (2.7%)	2,829 (1.7%)	400 (0.24%)
Spain	4,437,258	104,343 (2.35%)	17,400 (0.4%)	0
Sweden	906,189	13,777 (1.5%)	516 (0.06%)	13,261 (1.5%)
Switzerland	777,394	41,645 (5.4%)	16,223 (2.1%)	25,422 (3.3%)
UK (England)	8,033,690	225,920* (2.8%)	96,130 (1.2%)	16,190 (0.2%)
UK (Scotland)	647,923	45,357 (7.0%)	6,659 (1.0%)	1,481 (0.2%)
UK (Wales)	377,503	12,895 (3.4%)	3,070 (0.8%)	2,843 (0.7%)

* Dane dla Anglii obejmują wyłącznie uczniów o stwierdzonych specjalnych potrzebach Źródło:
Europejska Agencja ds. Rozwoju Szkolnictwa Specjalnego, dane dla państw z 2010 r.²⁰

20 *policies and practices in education, training and employment for students with disabilities and special educational needs in the EU www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/disability-special-needs-1*

4. EDUKACJA ON W POLSCE

Osoby niepełnosprawne są niestety wciąż znacznie gorzej wykształcone niż osoby sprawne, równocześnie jednak w ciągu ostatnich lat obserwowano stopniowy wzrost udziału osób niepełnosprawnych z co najmniej średnim poziomem wykształcenia – do 34,4% w 2011 roku, a wśród osób w wieku produkcyjnym do 34,1%. W 2011 roku wzrósł też udział osób niepełnosprawnych posiadających wyższe wykształcenie – do 7,1%, a wśród osób w wieku produkcyjnym – do 9,4%. Wykształcenie zasadnicze zawodowe posiadało 30,1% osób niepełnosprawnych (wśród osób w wieku produkcyjnym – 40,3%).

Dla porównania udział osób sprawnych posiadających wykształcenie co najmniej średnie w 2011 roku wynosił 54,7% (wśród osób w wieku produkcyjnym 61,7%), wyższe – 20,4% (wśród osób w wieku produkcyjnym 23,4%), zaś zasadnicze zawodowe – 24,1% (wśród osób w wieku produkcyjnym 27,2%).

Według danych GUS w roku szkolnym 2010/2011 w szkołach podstawowych uczyło się 60,7 tys. uczniów niepełnosprawnych, w gimnazjach – 53,3 tys., w szkołach zawodowych – 16,7 tys., w liceach profilowanych – 0,85 tys., a w liceach ogólnokształcących – 5,1 tys.

Liczba niepełnosprawnych studentów w roku 2010 wynosiła 30,1 tys. (stan na 30.11.2010 r.), z czego niecałe 2 tys. stanowili studenci niesłyszący i słabo słyszący, 2,6 tys. studenci niewidomi i słabo widzący, 8,1 tys. studenci z dysfunkcją narządu ruchu (chodzący) i 0,6 tys. studenci z dysfunkcją narządu ruchu (nie chodzący). Inne rodzaje niepełnosprawności miało 16,8 tys. studentów.

Posiadane wykształcenie różnicuje aktywność zawodową osób niepełnosprawnych: im wyższy poziom wykształcenia posiadanego przez osoby niepełnosprawne, tym wyższy jest współczynnik aktywności zawodowej tych osób, podobnie wskaźnik zatrudnienia. Najwyższą aktywnością zawodową cechują się osoby z wyższym i średnim poziomem wykształceniem²¹.

W Polsce podejmowane są działania mające na celu stworzenie dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej odpowiednich warunków do rozwoju edukacji, pełnego uczestnictwa w społeczeństwie na równi z innymi. Działania te znajdują swoje odzwierciedlenie w regulacjach dotyczących prawa oświatowego.

Idea integracji osób niepełnosprawnych i wyrównywania szans edukacyjnych posiada swoje ugruntowanie prawne w Ustawie o systemie oświaty²², która zapewnia wszystkim dzieciom prawo do nauki zgodnie z ich potrzebami i możliwościami.

Artykuł 1. pkt. 4, 5, 5a zapewnia:

1. możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną zgodnie

21 <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/dane-statystyczne/edukacja/>

22 Ustawa o systemie oświaty <http://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=1>

- z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami,
2. opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych,
 3. dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów.

Państwo polskie przeznacza stosunkowo duże środki na finansowanie edukacji uczniów z niepełnosprawnością, które stanowią 8,8% środków z budżetu centralnego na edukację oświatową (w 2010 r. 3 mld zł) . Subwencja jest naliczana na podstawie liczby uczniów przeliczeniowych, ale nie jest już tak dystrybuowana.

Samorządy autonomicznie realizują swoje zadania, w szczególności subwencję oświatową wykorzystują zgodnie ze swoimi potrzebami i priorytetami (które mogą być odległe od edukacji, w tym edukacji osób niepełnosprawnych)²³ subwencja dotyczy wyłącznie orzeczonych uczniów niepełnosprawnych lub uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, o ile ci ostatni uczą się w szkolnictwie specjalnym.

Nie wszyscy rodzice chcą orzekać swoje dzieci w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, gdyż obawiają się stygmatyzacji oraz wiedzą, że raczej nie mogą liczyć na zapewnienie ich dzieciom wsparcia. Z kolei inni rodzice – mimo, że ich dzieci mają orzeczenia – z tych samych powodów nie okazują ich szkołom.

Art. 9c pkt. 1 lit. b ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365 ze zm.), który wszedł w życie 1 października 2011 r., zakłada uwzględnienie w standardach kształcenia przygotowującego do pracy nauczyciela przygotowanie do pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Zatem pierwszych absolwentów pedagogiki (spoza pedagogiki specjalnej) z takim przygotowaniem można oczekiwać najwcześniej w 2014 r.

Efektywność procesu kształcenia ucznia z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej zależy od bardzo wielu czynników. Jednym z głównych warunków jest jakość usługi edukacyjnej oferowanej uczniowi przez placówkę. Dyrektor szkoły (ogólnodostępnej, specjalnej, integracyjnej) zobowiązany jest do zapewnienia uczniowi odpowiednich, tj. dostosowanych do potrzeb i możliwości, warunków kształcenia.

- dostosowanie wymagań oraz stosowanie metod i technik pracy opowiadających indywidualnym potrzebom psychofizycznym i edukacyjnym,
- oferowanie indywidualnych zajęć rewalidacyjnych prowadzonych przez specjalistów,
- możliwość wydłużenia etapu edukacyjnego,
- szkoły bez barier architektonicznych,

to nie przywileje lecz obowiązki nałożone na każdą szkołę.

W sytuacji, gdy uczeń z niepełnosprawnością może znaleźć się w każdej szkole ogólnodostępnej, konieczne jest

²³ Aleksander Waszkielewicz Współpraca: Kinga Dumnicka Finansowanie edukacji osób z niepełnosprawnością. FRDL KRAKOW 2011

przygotowanie wszystkich nauczycieli do podejmowania zadań edukacyjnych z tak zróżnicowaną grupą dzieci i młodzieży.

Nie oznacza to, że nauczyciel szkoły ogólnodostępnej ma zdobywać kwalifikacje do pracy z każdym uczniem niepełnosprawnymi, ale powinien posiadać podstawową wiedzę o niepełnosprawności oraz podstawowe umiejętności pracy z uczniem z niepełnosprawnością.²⁴

5. EDUKACJA NAUCZYCIELI PRACUJĄCYCH Z UCZNIAMI O SPECJALNYCH POTRZEBACH EDUKACYJNYCH

Kształcenie ucznia niepełnosprawnego w szkole ogólnodostępnej powinno umożliwić zdobycie wiedzy i umiejętności na miarę jego możliwości. Stąd też wymagania kwalifikacyjne w stosunku do nauczycieli zatrudnionych w szkole ogólnodostępnej lub z oddziałami integracyjnymi są następujące:

- każdy nauczyciel, w tym „nauczyciel wiodący”, musi posiadać kwalifikacje ogólne takie, jak w przypadku nauczycieli zatrudnionych na stanowisku nauczyciela przedmiotu w danym typie szkoły,
- „nauczyciel wspomagający” (klasy integracyjne) musi posiadać kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej odpowiedniej do rodzaju niepełnosprawności uczniów, z którymi pracuje,
- nauczyciel „specjalista” prowadzący zajęcia rewalidacyjne (w przypadku, gdy „nauczyciel wspomagający” nie posiada wyspecjalizowanych kwalifikacji do realizacji określonych zajęć rewalidacyjnych) – kwalifikacje z pedagogiki specjalnej, a ponadto dodatkowe kwalifikacje do prowadzenia zajęć określonego typu.

Należy podkreślić fakt, że nauczyciele, którym powierzono realizację zajęć korekcyjno – kompensacyjnych z uczniami niepełnosprawnymi powinni posiadać przygotowanie (potwierdzone świadectwem ukończenia studiów podyplomowych lub świadectwem ukończenia kursu kwalifikacyjnego) w zakresie terapii pedagogicznej lub pedagogiki korekcyjno – kompensacyjnej.

W szkołach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi zatrudnia się dodatkowo nauczycieli posiadających odpowiednie kwalifikacje zawodowe w celu współorganizowania kształcenia dzieci niepełnosprawnych.

24 *Uczeń z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej. Program szkolenia dla nauczycieli*
<http://fpjn.org.pl/files/File/Uczen.zniepelnosprawnoscia.w.szkole.ogolnodostepnej.pdf>

Zadania tych nauczycieli to w szczególności: pomoc w zakresie doboru treści programowych i metod pracy z uczniami niepełnosprawnymi, a także prowadzenie lub organizowanie różnego rodzaju form pomocy psychologicznej i pedagogicznej oraz zajęć rewalidacji indywidualnej.

Tak więc, w klasach integracyjnych pracuje z uczniami dwóch nauczycieli: „wiodący” i „wspomagający”, a niekiedy jest jeszcze zatrudniony „nauczyciel specjalista”.

W szkołach ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi są zatrudniani nauczyciele posiadający kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej dla danego typu niepełnosprawności.

W przypadku realizacji zajęć rewalidacyjno – wychowawczych z uczniem/uczniami upośledzonymi umysłowo w stopniu głębokim, nauczyciel musi posiadać kwalifikacje z zakresu oligofrenopedagogiki.

Rozwiązywanie problemów zatrudnienia młodych osób niepełnosprawnych jest w Polsce uznawane za zadanie publiczne (Szczegółowemu uregulowaniu pomocy dla osób niepełnosprawnych służy ustawa z dn. 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych²⁵), a tym samym władze publiczne muszą tworzyć właściwe struktury organizacyjne, które zajmują się rozwiązywaniem problemów związanych z funkcjonowaniem tej kategorii osób w społeczeństwie, w tym w szczególności na rynku pracy.

Rozstrzygnięcia ustawowe przesądzają o tym, że problemami wsparcia dla młodych osób niepełnosprawnych zajmują się władze publiczne na szczeblu powiatu. Podstawę tego systemu wsparcia tworzą instytucje samorządowe starostwa powiatowe lub urzędy miasta (w przypadku miast mających status powiatu grodzkie go),

- Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie (PCPR),
- Powiatowe Urzędy Pracy (PUP),
- prowadzone przez samorządy szkoły powszechne
- specjalne, poradnie pedagogiczno- psychologiczne,
- Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ).

Administracja rządowa wnosi swój wkład w funkcjonowanie tego systemu poprzez prowadzenie Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób niepełnosprawnych.

Listę aktorów uczestniczących w realizacji rozmaitych przedsięwzięć adresowanych do młodych osób niepełnosprawnych uzupełnić należy o organizacje pozarządowe o charakterze ogólnopolskim (na przykład Polski Związek Głuchych, Polski Związek Niewidomych, Caritas itp.) oraz lokalne organizacje pozarządowe (na przykład kluby i stowarzyszenia zajmujące się działalnością edukacyjną, kulturalną). Organizacje pozarządowe prowadzą swoje działania współpracując z administracją publiczną, a finansują swoje przedsięwzięcia korzystając ze środków budżetu samorządowego lub PFRON.

25 <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/ustawa-o-rehabilitacji/>

Kluczową pozycję w całym układzie działań związanych z aktywizacją zawodową osób niepełnosprawnych zajmują przedsiębiorcy, gdyż to ich decyzje o zatrudnianiu pracowników niepełnosprawnych są praktyczną realizacją celów całego systemu wsparcia dla nich.

Przedsiębiorcy, podejmując decyzje zatrudnieniowe muszą intensywnie i często kontaktować się z instytucjami, takimi jak PUP czy PFRON, gdyż stanowią one źródło informacji i dofinansowania należnego w przy przypadku zatrudnienia i przystosowania miejsca pracy przeznaczanego dla osoby niepełnosprawnej.

Organizacja i przebieg kontaktów przedsiębiorców z administracją publiczną mają silny wpływ na wzrost lub obniżanie się szans na zatrudnianie osób niepełnosprawnych.

6. KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI OTWARTYCH SZKÓŁ PODSTAWOWYCH W ZAKRESIE PRACY Z UCZNIAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI

WPROWADZENIE:

„O edukacji włączającej możemy dyskutować na różnych płaszczyznach: pojęciowej, polityki oświatowej, normatywnej lub badawczej, ale – koniec końców – to nauczyciel musi dać sobie radę w klasie, w której spotyka różne dzieci! To nauczyciel wprowadza w życie zasady edukacji włączającej. Jeżeli nauczyciel nie potrafi uczyć zróżnicowanej grupy w oddziale szkoły ogólnodostępnej, wszystkie dobre intencje, na których opiera się edukacja włączająca, okazują się bezwartościowe. Tak więc zadaniem na przyszłość pozostaje opracowanie odpowiednich programów nauczania oraz kształcenie nauczycieli tak, by radzili sobie z różnorodnością.”

Powiedział Cor Meijer Dyrektor Europejskiej Agencji Rozwoju Edukacji Uczniów ze Specjalnymi Potrzebami – w trakcie swego wystąpienia podczas ceremonii ogłoszenia przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) Światowego Raportu o Niepełnosprawności w Nowym Jorku w czerwcu 2011r.

Wymieniony powyżej Światowy raport o niepełnosprawności (2011)²⁶ podkreśla, że „właściwe kształcenie nauczycieli szkół ogólnodostępnych jest niezwykle ważne, gdyż ma im zapewnić poczucie

26 *World report on disability* http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf

kompetencji i umiejętności niezbędne do nauczania grup uczniów o zróżnicowanych potrzebach”;

Także Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych²⁷ podkreśla potrzebę przygotowania wszystkich nauczycieli do pracy w placówkach włączających, który to postulat popiera wiele innych dokumentów europejskich ze względu na rosnące zróżnicowanie uczniów we współczesnych szkołach

Równocześnie dane statystyczne pokazują na groźne zjawisko – Europie grozi niedobór kadry nauczycielskiej (generalnie), szczególnie w takich krajach, jak: Niemcy, Włochy, Szwecja, gdzie większość nauczycieli jest w wieku przedemerytalnym. W Polsce największą grupę stanowią nauczyciele w wieku 40–49 lat²⁸.

Komisja Europejska zaproponowała wspólne europejskie zasady odnoszące się do zawodu nauczyciela.

Pierwszą zasadą jest uznanie, że jest to zawód wymagający wyższego wykształcenia. Współczesne systemy edukacji wymagają, by wszyscy nauczyciele byli absolwentami szkół wyższych lub ich odpowiedników. Nauczyciel w Europie powinien mieć także szanse kontynuowania studiów do najwyższego poziomu, by móc rozwijać swoje kompetencje pedagogiczne i zwiększać możliwości rozwoju w zawodzie.

Drugą zasadą odnoszącą się do zawodu nauczyciela jest przyjęcie, że jest to zawód osadzony w kontekście uczenia się przez całe życie. Rozwój zawodowy nauczycieli powinien trwać przez całe jego życie zawodowe i powinien być wspierany przez system doskonalenia na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

Sytuacja zawodowa nauczycieli w Europie jest odmienna dla każdego kraju członkowskiego.

Państwa unijne mają prawo do samodzielnego kształtowania systemu edukacyjnego, a także sytuacji zawodowej kadry pedagogicznej.

Status nauczyciela w poszczególnych krajach unijnych jest bardzo zróżnicowany

W większości krajów nauczyciele zatrudnieni są w sektorze publicznym na podstawie umowy o pracę, tak jest m.in. w Wielkiej Brytanii, Włoszech i Republice Czeskiej.

W kilku krajach nauczyciele mają status pracownika mianowanego, zatrudnianego przez centralne władze oświatowe (m.in. Francja, Portugalia i Hiszpania), a w kilku status pracownika służby cywilnej. W Niemczech, Polsce i kilku innych krajach obowiązuje model mieszany, status nauczyciela jest uzależniony od stopnia awansu zawodowego²⁹

27 http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/Konwencja_Praw_Osob_Niepelnosprawnych.pdf

28 *Key Data on Education in Europe 2012*
http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/134EN.pdf

29 *Kluczowe problemy edukacji w Europie. Zawód nauczyciela w Europie: profil, wyzwania, kierunki zmian. Raport IV, Europejskie Biuro Eurydice, Warszawa 2004 r.,*

Kształcenie nauczycieli w krajach Unii Europejskiej³⁰ przebiega w oparciu o dwa główne modele

- model równoległy
- model etapowy.

Model równoległy zakłada, że kształcący się nauczyciel równocześnie zdobywa wiedzę ogólną i przygotowanie pedagogiczne, a model etapowy zakłada zdobywanie głównie wiedzy ogólnej, a dopiero w kolejnej fazie zdobywanie przygotowania pedagogicznego.

W większości krajów unijnych obowiązuje model równoległy, za wyjątkiem Irlandii, Portugalii i Wielkiej Brytanii, gdzie przeważa model etapowy³¹.

Stały rozwój zawodowy nauczycieli jest uznawany za obowiązek w ponad 20 krajach Unii Europejskiej, jednak nie wszędzie nauczyciele są jednoznacznie zobowiązani do doskonalenia zawodowego. Doskonalenie zawodowe jest obowiązkiem m.in. we Francji, Holandii, Szwecji i Islandii, ale praktyczne uczestnictwo w formach doskonalenia jest nieobowiązkowe. W Hiszpanii, Luksemburgu, Polsce, Portugalii, Słowenii i Słowacji doskonalenie zawodowe jest nieobowiązkowe, ale jest ściśle związane z awansem zawodowym i podwyżkami wynagrodzenia.

W Grecji, we Włoszech i na Cyprze nauczyciele rozpoczynający karierę zawodową są zobowiązani do udziału w kursach doskonalenia zawodowego.

Rolę edukacji nauczycieli we wdrażaniu z sukcesem polityki nauczania włączającego podkreśla Raport³²: EDUCATION AND DISABILITY/SPECIAL NEEDS independent report prepared for the European Commission

Jak stwierdzają autorzy edukacja włączająca musi zostać wzmocniona (wsparta) włączającą teorię pedagogiczną i odpowiednie kształcenie nauczycieli³³.

Na rolę edukacji nauczycieli w budowie zintegrowanego społeczeństwa, szczególnie w rozwijających się krajach postsowieckich, zwracają także uwagę raporty Europejskiej Fundacji Kształcenia³⁴

30 PRAGMATYKA ZAWODOWA POLSKIEGO NAUCZYCIELA W PORÓWNANIU
Z KRAJAMI UNII EUROPEJSKIEJ http://www.gimkonst.pl/dokumenty/dla_nauczyciela/pz.pdf

31 Key Data 2012 op.cit. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/134EN.pdf

32 <http://www.aspace.org/aspace/news/documentos/publicaciones/disability-special-needs.pdf>

33 Florian, L. and Black-Hawkins, K. (2010) Exploring inclusive pedagogy British Educational Research Journal First Article, 1-

34 http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/School_and_teacher_development

6. PRZEGLĄD SYTUACJI W KRAJACH CZŁONKOWSKICH^{35 36}

AUSTRIA³⁷

Kształcenie specjalne³⁸ – Uczniowie mający specjalne potrzeby edukacyjne mogą kształcić się w szkołach specjalnych lub w formach integracyjnych w ogólnodostępnych szkołach podstawowych i średnich I stopnia.

Rodzice mają prawo wybrać formę kształcenia dla swego dziecka.

W zależności od potrzeb dziecka realizuje się specjalne programy nauczania i/lub odpowiednio dostosowane programy nauczania dla szkół ogólnodostępnych.

Ponad 50% uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczęszcza do klas integracyjnych. W szkołach specjalnych, z wyjątkiem szkół dla dzieci z głęboką niepełnosprawnością, wyodrębnia się poziomy I (klasy 1 i 2) i II (klasy 3 i 4) oraz średni (klasy 5–8). Jeśli istnieje taka potrzeba, szkoła specjalna może prowadzić również klasę 9 stanowiącą rok przygotowawczy do kształcenia zawodowego lub klasę przedzawodową.

Istnieją także Szkoły Specjalne Specjalistyczne: Wyspecjalizowane oddziały dla dzieci z niepełnosprawnością fizyczną, upośledzeniami mowy, niedostyszących i niesłyszących, niedowidzących i niewidomych, głęboko niepełnosprawnych oraz nieprzystosowanych.

Uczniowie mogą uczęszczać do szkoły specjalnej przez cały okres kształcenia obowiązkowego.

Do szkoły specjalnej przyjmuje się na podstawie oficjalnego zaświadczenia potwierdzającego specjalne potrzeby edukacyjne ucznia.

W szkołach specjalnych maksymalna liczba uczniów w klasie wynosi:

- w szkołach dla uczniów niewidomych, niesłyszących i głęboko niepełnosprawnych – 8,
- w szkołach dla uczniów niedowidzących i niedostyszących oraz w szkołach ortoterapeutycznych (szkołach

35 Country Information <http://www.european-agency.org/country-information>

36 Systemy Edukacji w Europie http://www.eurydice.org.pl/systemy_edukacji_w_Europie

37 <http://www.european-agency.org/country-information/austria/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training>

38 <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/austria.pdf>

sanatoryjnych) – 10,

- w ogólnokształcących szkołach specjalnych - 13
- w innych szkołach – 15.

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi kształcą się według programów nauczania szkoły podstawowej lub średniej ogólnokształcącej, lub ogólnokształcącej szkoły średniej I stopnia o profilu akademickim, jeżeli są w stanie osiągnąć zakładane cele kształcenia bez nadmiernego obciążenia.

We wszystkich innych przypadkach realizuje się program nauczania szkoły specjalnej, dostosowany do ich niepełnosprawności. Istnieją specjalne programy nauczania dla ogólnokształcących szkół specjalnych (dla uczniów mających trudności w nauce lub osiągających wyniki poniżej swoich możliwości), szkół dla dzieci niewidomych, szkół dla dzieci niesłyszących oraz szkół dla dzieci z głęboką niepełnosprawnością.

Latem 2003 r. znowelizowano Ustawę o kształceniu zawodowym, wprowadzając model „integracyjnego kształcenia zawodowego”. Ta zmiana stworzyła lepsze możliwości zatrudnienia młodzieży niepełnosprawnej i znajdującej się w trudnym położeniu. Od tego czasu stale wzrasta liczba młodych ludzi objętych integracyjnym kształceniem zawodowym.

W ścisłej współpracy z partnerami społecznymi wciąż rozbudowywany jest system doradztwa edukacyjnego i zawodowego ułatwiającego przejście z systemu edukacji do zatrudnienia³⁹. Nauczyciele przygotowani są podczas specjalnie organizowanych szkoleń.

Istotną rolę w szkolnictwie dla dzieci i młodzieży z SEN pełnią Specjalne Centra Edukacji mające za cel wspieranie i koordynowanie działań na rzecz zapewnienia uczniom z SEN najlepszej możliwej edukacji w szkolnictwie ogólnodostępnym.

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Nauczyciele przedszkolni kończą 5-letni cykl kształcenia, rozpoczynający się w wieku 14 lat, lub 2-letni cykl kształcenia na poziomie policealnym.

Nauczyciele wszystkich typów szkół w ramach kształcenia obowiązkowego muszą ukończyć Uniwersyteckie Kolegia Nauczycielskie (publiczne lub prywatne) prowadzące do przyznania tytułu licencjata w zakresie pedagogiki. Nauczyciele religii zatrudnieni w obowiązkowych szkołach ogólnokształcących są kształceni w prywatnych uniwersyteckich kolegiach nauczycielskich.

Nauczyciele uczący w szkołach ogólnokształcących muszą ukończyć studia uniwersyteckie prowadzące do tytułu zawodowego, które trwają co najmniej 4,5 roku.

39 *Community Integration Sonderpädagogik* <http://www.cisonline.at/index.php?id=81&L=1>

Zależnie od nauczanego przedmiotu, nauczyciele szkół techniczno-zawodowych są absolwentami uniwersytetu. Nauczanie teoretycznych i praktycznych przedmiotów technicznych w szkołach techniczno-zawodowych wymaga odpowiedniego doświadczenia zawodowego.

Nauczyciele szkół podstawowych nie specjalizują się w nauczaniu określonych przedmiotów, natomiast nauczyciele szkół średnich I i II stopnia specjalizują się w dwóch przedmiotach, a nauczyciele szkół techniczno-zawodowych mogą specjalizować się w grupie przedmiotów lub poszczególnych dziedzinach przedmiotowych.

Nauczyciele są zatrudniani przez rząd federalny lub władze landu (jako urzędnicy państwowi)⁴⁰.

POCZĄTKOWE I DALSZE SZKOLENIE DLA NAUCZYCIELI SZKÓŁ SPECJALNYCH ⁴¹

- Edukacja w uniwersyteckich kolegiach nauczycielskich przygotowuje nauczycieli szkół specjalnych pod kątem specjalnych potrzeb w ranach edukacji włączającej.
- Dodatkowe szkolenia modułowe dostarczają wiedzy z pracy z uczniami o różnych potrzebach.

BELGIA - (Z PODZIAŁEM NA SZKOLNICTWO W JĘZYKACH FLAMANDZKIM I FRANCUSKIM.)

Oprócz kształcenia w szkołach ogólnodostępnych, Flandria⁴² prowadzi także kształcenie specjalne, które jest podzielone ze względu na rodzaj i stopień niepełnosprawności uczniów i obejmuje: 6 typów kształcenia specjalnego na poziomie kształcenia przedszkolnego, zapewniające opiekę 0,81% wszystkich dzieci w danym przedziale wiekowym, 8 typów kształcenia specjalnego na poziomie szkoły podstawowej obejmujące 6,73% wszystkich uczniów tego poziomu i 4 formy kształcenia na poziomie szkoły średniej, obejmujące 4,08% wszystkich uczniów na tym poziomie.

GŁÓWNE NOWE PROGRAMY Z ZAKRESU EDUKACJI DLA DZIECI Z SEN TO:

GON, geïntegreerd onderwijs (kształcenie zintegrowane), zaprojektowane tak, by zapewnić wszystkim niepełnosprawnym uczniom uczęszczającym do szkół ogólnodostępnych (wszystkie poziomy z wyjątkiem szkolnictwa wyższego) wsparcie nauczyciela kształcenia specjalnego. Dzięki temu w roku szkolnym 2008/09 w ogólnodostępnym *basisonderwijs* (szkoła podstawowa) kształciło się 7 134 uczniów ze specjalnymi potrzebami, a w ramach ogólnodostępnego kształcenia na poziomie szkoły średniej - 2 675 uczniów.

⁴⁰ <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/austria.pdf>

⁴¹ *Position_Paper_Teacher_Training*
http://www.cisonline.at/fileadmin/kategorien/Position_Paper_Teacher_Training_14.5.2008.pdf

⁴² http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/belgia_flam.pdf

ION, *inclusief onderwijs* (kształcenie integracyjne), z którego korzysta ok. 100 dzieci ze średnią lub ciężką niepełnością intelektualną uczęszczających do ogólnodostępnych szkół podstawowych. Program zapewnia im indywidualną ścieżkę rozwoju;

W ramach polityki równych szans w zakresie kształcenia szkoły podstawowe i średnie, które na pierwszym etapie kształcenia w szkole średniej prowadzą naukę dla co najmniej 10%, a na drugim i trzecim etapie kształcenia w szkole średniej dla co najmniej 25% uczniów niepełnosprawnych otrzymują refundację dodatkowych godzin nauczania lub godzin pracy z nauczycielem. Szkoły podstawowe mogą wyznaczyć koordynatora ds. specjalnych potrzeb edukacyjnych. Liczba refundowanych godzin pracy koordynatora zależy od liczby pozostających pod jego opieką uczniów.

Kształcenie w szkołach podstawowych jest też zgodne z polityką zintegrowanego kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, co znajduje odzwierciedlenie w zarządzaniu na poziomie zespołów szkół.

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Od roku 2007 osoby planujące karierę w zawodzie nauczyciela mogą zdobyć *diploma van leraar* (dyplom nauczycielski) na dwa sposoby.

1) *Zintegrowane programy kształcenia nauczycieli*, prowadzone przez kolegia uniwersyteckie, które prowadzą do uzyskania tytułu licencjata odpowiednio, edukacji przedszkolnej (*kleuteronderwijs*), edukacji na poziomie szkoły podstawowej i edukacji na poziomie szkoły średniej. Studia te trwają 3 lata i składają się z 180 punktów ECTS, w tym 45 punktów za część praktyczną. W ramach specjalności „edukacja na poziomie szkoły średniej” studenci wybierają dwa przedmioty, których będą nauczać.

2) Studenci, którzy uzyskali już inny dyplom w ramach szkolnictwa wyższego lub kształcenia dorosłych (lub ci, którzy są w trakcie kształcenia prowadzącego do uzyskania takiego dyplomu) oraz ci, którzy posiadają odpowiednie doświadczenie zawodowe, mogą zdobyć dyplom nauczycielski po ukończeniu *kursu pedagogicznego/nauczycielskiego*. Na program kursu składa się 60 punktów ECTS, z czego 30 punktów to praktyka nauczycielska. Kursy prowadzone są przez uniwersytety, kolegia nauczycielskie i CVO (*Centra voor Volwassenenonderwijs* - Ośrodki Kształcenia Dorosłych).

Część praktyczna nie może składać się wyłącznie ze szkolenia prowadzonego na uczelni, w jej skład wchodzić musi *staż nauczycielski (LIO Leraar-In-Opleiding baan)*, który odbywa się w szkole i obejmuje 500 godzin w ciągu roku. Nauczyciel-stażysta otrzymuje wynagrodzenie (równe pensji nauczyciela bez uprawnień pedagogicznych) i jest wspierany przez kolegium kształcenia nauczycieli, członka kadry z ośrodka oraz placówkę lub szkołę, w której jest zatrudniony. Wszystkie staże nauczycielskie są równoważne, oparte na tych samych podstawowych kompetencjach z zakresu nauczania i biorą pod uwagę dotychczasowe kształcenie i nabyte kwalifikacje.

Aby poprawić poziom profesjonalizmu, wesprzeć programy staży nauczycielskich i współpracę między tymi programami, utworzone zostały 4 **sieci eksperckie** (każda w ramach stowarzyszenia), obejmujące między-stowarzyszeniową **platformę regionalną**.

Każdego roku szkoły muszą zaprojektować **plan doskonalenia zawodowego kadry nauczycielskiej**.

Szkoły mogą wybrać dowolną instytucję, której powierzą przeprowadzenie szkoleń. Każdego roku rząd ustala **priorytetowe tematy w ramach doskonalenia zawodowego nauczycieli**, a kiedy programy szkoleń obejmujące te tematy zostaną zaakceptowane, oferowane są za darmo wszystkim sieciom

Nauczyciele nie są urzędnikami państwowymi, ale mają własny, **odrębny status**.

Obecnie różni się on w zależności od tego, czy nauczają w szkołach wspólnotowych czy dofinansowywanych, jakkolwiek różnice te są stopniowo wyrównywane. Warunki pracy są także określone w **cao** (*collectieve arbeidsovereenkomsten*; zbiorowe umowy o pracę), które są sporządzane po zbiorowych konsultacjach i zwykle obowiązują przez 2 do 5 lat. 1 września 2011 wszedł w życie zintegrowany i przejrzysty system zatrudniania nauczycieli w szkołach podstawowych i średnich.

Nowy system zapewni szkołom, do których uczęszczają uczniowie spełniający kryteria programu polityki równych szans w zakresie kształcenia, możliwość korzystania z dodatkowych godzin nauki. Nowa legislacja dotycząca edukacji i opieki zostanie wprowadzona w roku 2012 i będzie dotyczyła wszystkich uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczęszczających do szkół podstawowych i średnich.

W eksperymentach dotyczących opieki nad uczniami ze specjalnymi potrzebami studenci szkół wyższych wspierają uczniów szkół podstawowych i średnich ze środowisk defaworyzowanych w opracowaniu własnego planu kariery edukacyjnej.

Kolegia kształcące nauczycieli są zachęcane do kierowania studentów na praktyki w formie tutorialu czyli indywidualnej opieki nad uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

FRANKOFONI - KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁴³

Kształceniem specjalnym są objęte dzieci i młodzież w wieku od 2,5 roku do 21 lat z upośledzeniami, które uniemożliwiają im udział w normalnych zajęciach dydaktycznych. W ramach kształcenia specjalnego wyodrębni się osiem kategorii odpowiadających określonym upośledzeniom.

Przepisy dotyczące tej formy kształcenia zostały ujednolicone w Zarządzeniu z 3 marca 2004 r. w sprawie organizacji kształcenia specjalnego.

43 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/belgiafr.pdf>

Zarządzenie dostosowuje kształcenie specjalne do zmian wprowadzonych w wyniku reform w szkolnictwie ogólnodostępnym (umiejętności podstawowe, intensywna nauka języków obcych) oraz określa warunki przejścia do szkół ogólnodostępnych i uczęszczania na zajęcia w ramach 4 kształcenia integracyjnego w szkołach ogólnodostępnych. W roku 2002/03 ok. 4,2% uczniów uczęszczało do podstawowych i średnich szkół specjalnych.

Kształcenie Nauczycieli - Nauczyciele placówek przedszkolnych i szkół podstawowych muszą posiadać kwalifikacje pedagogiczne przyznawane po ukończeniu 3-letniego cyklu kształcenia w placówce kształcenia nauczycieli. Nauczyciele szkół podstawowych prowadzą na ogół zajęcia ze wszystkich przedmiotów.

Nauczanie na poziomie szkoły średniej I stopnia wymaga ukończenia 3-letnich studiów nie-akademickich, natomiast nauczyciele uczący na poziomie szkoły średniej II stopnia kończą 4- lub 5-letnie studia na uniwersytecie.

Nauczyciele uniwersyteccy posiadają na ogół stopień naukowy doktora.

Nauczycieli pracujących w oświacie zatrudnia organ władz administracyjnych, który odpowiada za daną szkołę. Nauczyciela przyjmuje się początkowo do pracy na okres próbny, ale następnie może on zostać zatrudniony na czas nieokreślony.

Od 2002 r. nauczyciele placówek przedszkolnych, szkół podstawowych, szkół średnich i szkół specjalnych obowiązkowo uczestniczą w formach doskonalenia zawodowego, początkowo w wymiarze sześciu trwających pół dnia sesji.

BUŁGARIA KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁴⁴

Obecnie większość dzieci mających specjalne potrzeby edukacyjne uczęszcza do szkół specjalnych.

Podejmuje się działania zmierzające do integracji tych dzieci w szkolnictwie ogólnodostępnym, przy czym jest to uzależnione od rodzaju i stopnia upośledzenia.

Kształcenie specjalne ma bardzo zbliżoną strukturę do kształcenia w szkołach ogólnodostępnych.

Nauczyciele

Nauczyciele pracujący w przedszkolach i szkołach podstawowych (nauczyciele przedmiotów zintegrowanych) są absolwentami studiów zawodowych (trwających 3-4 lata) lub akademickich (4-5 lat).

Nauczyciele szkół średnich I i II stopnia (nauczyciele przedmiotu) posiadają tytuł zawodowy uzyskiwany po ukończeniu studiów 4- lub 5-letnich (bakalawur lub magistur)

Istotną nowością jest powołanie instytucji Nauczycieli Asystujących, każdy z nich może mieć pod opieką do 5 dzieci.

Nauczycieli zatrudniają dyrektorzy szkół na podstawie umowy o pracę.

Za edukację specjalną odpowiedzialne jest Bułgarski MEN ale za kierowanie dzieci do szkół Ministerstwo Zdrowia.

Kształcenie nauczycieli szkół specjalnych prowadzone jest na poziomie uniwersyteckim m. in. przez Uniwersytet Sofijski .⁴⁵

CYPR⁴⁶

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁴⁷

Podejmuje się starania o to, by niemal wszystkie dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi kształciły się w szkołach ogólnodostępnych. Integrację ułatwiło wiele czynników, a głównie zwiększenie liczby pedagogów zajmujących się kształceniem specjalnym i nauczycieli prowadzących zajęcia w kilku placówkach, kampanie na rzecz akceptacji społecznej, seminaria dla kadry, tworzenie klas specjalnych w szkołach ogólnodostępnych oraz wykorzystywanie odpowiednich pomocy dydaktycznych.

W lipcu 1999 r. Izba Reprezentantów uchwaliła nową ustawę reformującą kształcenie specjalne. Pozwala ona uniknąć klasyfikowania uczniów na podstawie niepełnosprawności (i związanej z tym stygmatyzacji) i wprowadza dla tej grupy termin „uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”. Ustawa zobowiązuje do integracji tych uczniów w szkolnictwie ogólnodostępnym. W Ministerstwie Edukacji i Kultury powołano specjalne komitety dla wszystkich trzech poziomów kształcenia, których zadaniem jest nadzór nad przestrzeganiem przepisów ustawy.

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Nauczyciele szkół publicznych mają status urzędników państwowych. Nauczyciele placówek przedszkolnych i szkół podstawowych są absolwentami 4-letnich studiów uniwersyteckich. Absolwentami uniwersytetu są również nauczyciele szkół średnich,

45 http://www.insulaeuropae.info/pdf/education_and_teaching_systems_in_bulgaria.pdf

46 <http://www.european-agency.org/country-information/cyprus/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training>

47 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/cypr.pdf>

k którzy kończą studia za granicą (liczba lat studiów zależy od kraju) lub na Uniwersytecie Cypryjskim (trwające 4 lata).

Nauczyciele szkół średnich kończą obowiązkowo roczne szkolenie zawodowe poprzedzające rozpoczęcie pracy.

W roku szkolnym 1999/2000 wprowadzono nową formułę szkolenia pedagogicznego poprzedzającego podjęcie pracy. Zgodnie z Ustawą o oświacie 180/87 szkolenie to będzie obecnie trwać pełny rok akademicki. Nowi nauczyciele mają uczęszczać na zajęcia w Instytucie Pedagogiki dwa razy w tygodniu – podobnie jak w ramach dotychczasowej formuły. Nowym rozwiązaniem jest natomiast to, że w pozostałe trzy dni nauczyciele przebywają w szkole, współpracując z nauczycielem-opiekunem. Nowy nauczyciel obserwuje lekcje prowadzone przez opiekuna, wspólnie omawiają ich przebieg, wymieniają koncepcje i materiały, dzięki czemu nowy nauczyciel otrzymuje wszelką niezbędną pomoc i cenne wskazówki.

W tym samym roku szkolnym rozpoczęła się realizacja specjalnego programu doskonalenia zawodowego nauczycieli w szkołach technicznych. Nowym rozwiązaniem jest przyznawanie punktów za zaliczenie kursu, które są uwzględniane w decyzjach o awansie. Program ma na celu poprawę jakości kształcenia poprzez wspólną pracę na rzecz podniesienia standardów nauczania. Nauczyciele uczestniczą w programie dobrowolnie, a zajęcia są prowadzone w Instytucie Pedagogiki po południu i w czasie wolnym.

Nauczyciele edukacji specjalnej zmuszą być specjalistami w enumeratywnie wyliczonych specjalnościach (typu psychologia, psychoterapia, audiologia itp.)

Nauczyciele są zachęceni do uczestnictwa w szkoleniach dokształcających w trakcie prac prowadzonych w zakresie pracy z SEN przez Cypryjski Instytut Pedagogiczny. Szkolenia wyjazdowe są dobrowolne w miejscu pracy obowiązkowe. Rząd dofinansowuje wyjazdy szkoleniowe nauczycieli za granicę.

CZECHY⁴⁸

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁴⁹

Szkoły specjalne istnieją na poziomach od przedszkolnego do szkoły średniej II stopnia. Program nauczania i kwalifikacje uzyskiwane w tych szkołach są maksymalnie zbliżone do programów i kwalifikacji w szkolnictwie ogólnodostępnym, zaś metody nauczania są dobierane odpowiednio dla konkretnych problemów edukacyjnych (w większości są to upośledzenia umysłowe, fizyczne, wzrokowe lub słuchowe).

Na poziomie kształcenia obowiązkowego, szkoła podstawowa specjalna (*základní škola speciální*) może być utworzona dla uczniów ze średnim lub ciężkim upośledzeniem oraz złożonym upośledzeniem umysłowym, zaś szkoła podstawowa praktyczna *základní škola praktická* dla uczniów z umiarkowanym upośledzeniem umysłowym. Uczniowie ci mogą kontynuować naukę w *praktická škola* (poziom ISCED 2C) lub *odborné u ilišt* (poziom ISCED 3C) – dwóch rodzajach szkół średnich utworzonych dla uczniów z ograniczoną zdolnością nauki – lub w innych cyklach zawodowych na poziomie średnim II stopnia (poziom ISCED 3C) dla uczniów z umiarkowanym upośledzeniem umysłowym oraz dla tych, którzy nie ukończyli kształcenia średniego I stopnia.

Uczęszczanie do szkoły specjalnej wymaga rekomendacji specjalisty oraz zgody rodziców; 2,4% populacji nie uczestniczy w szkolnictwie ogólnodostępnym. Nowa Ustawa o edukacji kładzie nacisk na integrację.

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Czteroletni cykl kształcenia nauczycieli przedszkolnych organizowany jest przeważnie na poziomie szkoły średniej II stopnia; istnieją również kursy na poziomie szkolnictwa wyższego.

Przyszli nauczyciele przedmiotów teoretycznych na innych poziomach kształcenia muszą uzyskać dyplom uczelni akademickiej na poziomie magisterskim. Szkoły akademickie same decydują o programie i organizacji studiów.

Różne rodzaje niższych kwalifikacji zawodowych (spoza szkolnictwa wyższego) są wystarczające

48 <http://www.european-agency.org/country-information/czech-republic/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training>

49 <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/czechy.pdf>

dla nauczycieli przedmiotów praktycznych. Kształcenie nauczycieli przedmiotów ogólnych jest na ogół równoległe, podczas gdy dla przedmiotów technicznych/zawodowych etapowe.

Nauczyciele (z wyjątkiem tych na poziomie szkoły podstawowej) są nauczycielami przedmiotu.

Nauczyciele nie mają statusu urzędników państwowych. Ustawa o kadrze pedagogicznej z 2004 roku zawiera uregulowania dotyczące kwalifikacji wymaganych do wykonywania zawodu nauczycielskiego, jak również zapisy dotyczące doskonalenia zawodowego i szczebli awansu zawodowego nauczycieli.

Prawo o personelu nauczającym definiuje kwalifikacje nauczycieli dzieci z SEN. Wymagane jest wykształcenie wyższe uniwersyteckie w zakresie pracy z dziećmi o SEN.

Wszystkie programy edukacji akademickiej nauczycieli zawierają przedmiot odnoszący się do pracy z uczniami z SEN.

Doskonalenie zawodowe nauczycieli jest sugerowane i wspierane finansowo. Szczególnie oczekuje się od nauczycieli udziału w szkoleniach z zakresu edukacji włączającej.

DANIA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁵⁰⁵¹

Uczniowie mający specjalne potrzeby edukacyjne kształcą się na ogół w szkołach ogólnodostępnych zgodnie z zasadą zróżnicowanego nauczania. W związku z tym integracja jest głównym kryterium organizacyjnym.

W roku szkolnym 2006/07 2,2% uczniów szkół podstawowych i średnich I stopnia otrzymało specjalne wsparcie edukacyjne w szkole ogólnodostępnej, podczas gdy 0,8% uczniów uczęszczało do szkół specjalnych, przez co byli wyłączeni z kształcenia w szkole ogólnodostępnej.

Jeśli przypuszcza się, że uczeń nie jest w stanie korzystać z kształcenia w szkole ogólnodostępnej, rekomendowana jest ocena pedagogiczno-psychologiczna. Na podstawie tej oceny szkoła, władze lokalne i rodzice ucznia decydują, jaki rodzaj wsparcia edukacyjnego jest mu potrzebny.

50 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/dania.pdf>

51 <http://www.european-agency.org/country-information/denmark/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training>

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Nauczyciele przedszkolni są absolwentami zawodowych studiów licencjackich na kierunku Edukacja Społeczna, które trwają 3,5 roku (210 ECTS).

Nauczyciele szkół podstawowych kończą czteroletnie zawodowe studia licencjackie na kierunku Edukacja dla nauczycieli szkół podstawowych i średnich I stopnia (240 ECTS, ISCED 5A). Oba kierunki są prowadzone przez Kolegium Uniwersyteckie. Zgodnie z reformą kierunków upoważniających do nauczania w szkołach podstawowych i średnich I stopnia, która weszła w życie od roku akademickiego 2007/08, liczba głównych przedmiotów została zredukowana z czterech do dwóch bądź trzech. Reforma zakłada również większy nacisk na kształcenie w zakresie nauk ścisłych i na szkolenie dydaktyczne. Podniesione zostały wymogi przyjęcia na te kierunki a obecność na pierwszym roku stała się obowiązkowa.

Nauczyciele gimnazjum specjalizują się w jednym bądź większej liczbie przedmiotów, są absolwentami studiów magisterskich i przechodzą specjalny podyplomowy kurs pedagogiczny. Kurs ma miejsce równolegle z rozpoczęciem nauczania, a jego ukończenie trwa jeden rok.

Nauczyciele kolegiów zawodowych muszą mieć kwalifikacje nauczycielskie z jednego bądź większej liczby przedmiotów. Kompetencja przedmiotowa wymaga ukończenia studiów magisterskich albo kolegium zawodowego, uniwersytetu czy kolegium inżynierskiego wraz z późniejszym odpowiednim

doświadczeniem zawodowym. Nauczyciele przedmiotów zawodowych muszą mieć dwa lata odpowiedniego doświadczenia zawodowego. Wszyscy nauczyciele kolegiów zawodowych kończą szkolenie w specjalistycznym instytucie w dwa lata od mianowania.

Nauczyciele w przedszkolach, szkołach podstawowych i gimnazjach oraz kolegiach zawodowych są zatrudnieni na podstawie kontraktu grupowego, wielu z nich na warunkach podobnych do urzędników państwowych

Na mocy porozumienia między gminami na rok 2011 rząd Danii i władze lokalne zgodziły się działać na rzecz większego włączenia uczniów ze specjalnymi potrzebami do głównego nurtu szkolnictwa. Porozumienie to opiera się na analizie kształcenia pod kątem specjalnych potrzeb w szkołach powszechnych.

Prawne regulacje odnośnie specjalnej edukacji określają jak mają być przygotowani zawodowe nauczyciele pracujący z dziećmi o SEN. Nauczyciel musi mieć ukończone studia nauczycielskie oraz dodatkowo jednoroczny kurs edukacji specjalnej na Duńskim Uniwersytecie Nauczycielski.

W ramach wspomagania uczniów z SEN istnieje system asystentów. Asystenci ci na poziomie w systemie przedszkolnym mogą mieć wykształcenie licencjackie (jak wszyscy nauczyciele przedszkolni) uzupełnione o specjalne kursy z zakresu pedagogiki specjalnej. Asystenci na poziomie szkół powszechnych i powyżej muszą mieć wykształcenie analogiczne do normalnych nauczycieli oraz kursy uzupełniające.

W zakresie edukacji specjalnej istnieje nieformalne (ale przestrzegane) ustalenie. Jeżeli nauczyciel uczniów z SEN

jest odpowiedzialny za całościową edukację to musi posiadać odpowiednie kwalifikacje. Jeżeli zaś nauczyciel uczy tylko wybranego przedmiotu – lub przedmiotów (obok nauczyciela przedmiotów pozostałych) wymagane jest doświadczenie w pracy a nie formalne kwalifikacje z zakresu pracy z uczniami z SEN (oczywiście nauczyciel ten musi posiadać formalne wykształcenie kierunkowe do uczenia swego przedmiotu).

ESTONIA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE 5253

Dokłada się wszelkich starań, aby dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi były umieszczane w szkołach ogólnodostępnych, natomiast miejsca w szkołach specjalnych rezerwuje się dla uczniów z poważniejszymi problemami. W roku szkolnym 2010/11 r. kształceniem specjalnym było objętych 3,3% uczniów na poziomie kształcenia obowiązkowego. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami mogą również kształcić się też w kilku ogólnodostępnych szkołach zawodowych.

O przyjęciu dziecka do szkoły lub klasy specjalnej orzeka specjalna komisja na pisemny wniosek rodzica lub prawnego opiekuna dziecka. Komisja składa się z nauczyciela kształcenia specjalnego, logopedy, pracownika socjalnego i, jeśli jest taka potrzeba, lekarza. Na podstawie orzeczenia komisji przedstawiciele władz lokalnych wnioskuje o umieszczenie dziecka w szkole specjalnej.

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Kształcenie nauczycieli prowadzą uniwersytety i wyższe szkoły zawodowe.

Nauczyciele przedmiotów zintegrowanych/ wczesnoszkolni i nauczyciele szkół zawodowych kończą 3-letnie studia uniwersyteckie lub zawodowe, nauczyciele szkół obowiązkowych i średnich II stopnia kończą studia dwustopniowe (licencjackie i magisterskie 3+2 lub, w przypadku nauczycieli szkół podstawowych zintegrowane 5-letnie studia magisterskie). Otrzymywane dyplomy i świadectwa potwierdzają kwalifikacje pedagogiczne absolwentów.

52 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/estonia.pdf>

53 <http://www.european-agency.org/country-information/estonia/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training>

Od 2004 r. absolwenci studiów nauczycielskich muszą odbyć staż w miejscu pracy (kutseaasta), trwający cały rok szkolny. W ciągu tego roku przyszli nauczyciele odbywają praktyki, korzystając z pomocy opiekunów nauczycieli i opiekunów z uniwersytetów (kolegiów uniwersyteckich). Po ukończeniu tej fazy kształcenia otrzymują wymagane kwalifikacje pedagogiczne.

Po przepracowaniu co najmniej trzech lat w zawodzie, nauczyciel może wystąpić o przyznanie mu wyższej kategorii zawodowej. Istnieją cztery takie kategorie. Na doskonalenie zawodowe nauczycieli przyznaje się specjalną dotację z budżetu państwa (stanowiącą ok. 3% kwoty przewidzianej na wynagrodzenia nauczycieli).

Nauczyciele przedmiotów zintegrowanych uczą zwykle większości przedmiotów w klasach I-VI, a nauczyciele przedmiotu uczą maksymalnie trzech przedmiotów w klasach VII-XII. Nauczyciele są zatrudniani na podstawie umowy o pracę zgodnie z kodeksem pracy.

Edukacja Nauczycieli składa się z 3 komponentów:

- przedmioty Ogólne
- studia kierunkowe
- przedmioty specjalistyczne(edukacja, psychologia, dydaktyka, praktyki)

Szczegółowe minima programowe dla wszystkich studiów nauczycielskich zawierają obowiązkowe tematy związane z edukacją włączająca i praca z uczniami z SEN

DOSKONALENIE W PRACY

Przepisy wymagają aby każdy nauczyciel uczestniczył w co najmniej 160 szkoleń w ciągu 5 lat pracy.

FINLANDIA⁵⁴

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁵⁵

Każdy uczeń w wieku objętym obowiązkiem szkolnym, jeśli jest taka potrzeba, może uczestniczyć w zajęciach wyrównawczych oraz zajęciach dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Zajęcia takie prowadzone są również na poziomie edukacji przedszkolnej i szkoły średniej II stopnia. Celem tych zajęć jest zapewnienie pomocy uczniom w taki sposób, aby mogli w miarę swoich możliwości ukończyć kształcenie jednocześnie z rówieśnikami. Uczniowie z mniejszymi trudnościami w uczeniu się, równoległe z uczęszczaniem do szkoły ogólnodostępnej, podlegają kształceniu specjalnemu w niepełnym wymiarze, a zajęcia są prowadzone przez odpowiednio przygotowanego nauczyciela.

Jeżeli z powodu niepełnosprawności, choroby, opóźnionego rozwoju, zaburzeń emocjonalnych lub z innych przyczyn uczeń nie może kształcić się w klasie/szkole ogólnodostępnej, zostaje przeniesiony do klasy/placówki oferującej kształcenie dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Dla każdego ucznia przyjętego lub przeniesionego do klasy lub placówki kształcenia specjalnego należy opracować indywidualny program nauczania.

Zajęcia prowadzi nauczyciel nauczania specjalnego.

Najczęstszym rozwiązaniem jest włączenie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi do klas ogólnodostępnych. Jednak w niektórych przypadkach zajęcia dla tych uczniów prowadzone są w małych grupach lub w klasach specjalnych organizowanych w ramach placówki ogólnodostępnej lub w szkole specjalnej.

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Pedagodzy w placówkach przedszkolnych i opiekuńczych posiadają uniwersytecki lub politechniczny tytuł licencjata lub kwalifikacje, które określano wcześniej jako policealne kwalifikacje zawodowe. Mogą im pomagać inni specjaliści zajmujący się opieką nad dziećmi, posiadający odpowiednie kwalifikacje zawodowe na poziomie średnim II stopnia.

Nauczyciele na poziomie przedszkolnym są albo posiadającymi tytuł licencjata w dziedzinie pedagogiki nauczycielami wychowania przedszkolnego albo nauczycielami kształcenia zintegrowanego.

Nauczyciele uczący w klasach I-VI szkoły powszechnej są na ogół nauczycielami kształcenia zintegrowanego, natomiast nauczyciele klas VII-IX szkoły powszechnej i szkół średnich II stopnia są nauczycielami przedmiotu.

54 <http://www.european-agency.org/country-information/finland>

55 <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/finlandia.pdf>

Nauczyciele kształcenia zintegrowanego posiadają tytuł magistra pedagogiki, a nauczyciele przedmiotu są absolwentami studiów magisterskich w dziedzinie odpowiadającej przedmiotowi, którego uczą, oraz studiów pedagogicznych. Przyszli nauczyciele przedmiotu ubiegają się o przyjęcie na studia na tym kierunku, który kształci w dziedzinie mającej stanowić ich główny przedmiot nauczania (np. na kierunku matematyka), zgodnie z normalną procedurą. Osoby, które zamierzają zostać nauczycielami przedmiotu, ubiegają się następnie o przyjęcie na specjalizację dla nauczycieli przedmiotu. Na niektórych wydziałach uniwersytetów kandydaci mogą ubiegać się bezpośrednio o przyjęcie na studia dla nauczycieli przedmiotu.

Zależnie od placówki i przedmiotu, nauczyciele uczący w szkołach zawodowych i politechnikach muszą posiadać 1) powiedni tytuł uniwersytecki (lub tytuł/stopień uzyskiwany po ukończeniu studiów II stopnia) lub 2) odpowiedni tytuł politechniczny lub też 3) posiadać kwalifikacje zawodowe na najwyższym możliwym poziomie w swojej dziedzinie i co najmniej trzyletnie doświadczenie zawodowe w tej dziedzinie, oraz ukończyć studia pedagogiczne odpowiadające co najmniej 60 punktom ECTS.

Nauczycieli uniwersyteckich obowiązuje na ogół wymóg posiadania stopnia naukowego doktora lub innego tytułu/stopnia naukowego.

.O przyjęcie na studia przygotowujące wychowawców klas mogą ubiegać się kandydaci, którzy zdali egzamin maturalny. Egzamin wstępny na takie studia składa się z egzaminu pisemnego, testu zdolności i rozmów kwalifikacyjnych. W niektórych uniwersytetach egzamin wstępny obejmuje także sprawdzenie w przykładowej sytuacji umiejętności pracy z grupą i nieobowiązkową prezentację umiejętności pedagogicznych.

Nauczyciele posiadają status urzędników służby cywilnej.

Edukacja prowadzona jest w przedszkolach przez specjalnych nauczycieli przedszkolnych.

Edukacja szkolna w klasach zintegrowanych jest prowadzona przez nauczycieli szkół specjalnych

Dodatkowo obok nauczycieli SEN zatrudniani są SEN – asystenci, doradcy edukacyjni, terapeuci, psychologzy, lekarze, pielęgniarki i pracownicy socjalni oraz personel techniczny (np. kierowcy do transportu uczniów)

Doskonalenie nauczycieli prowadzone jest stale (corocznie) pod kierunkiem departamentu edukacji nauczycieli, organizowane jest przez centra edukacji permanentnej uniwersytetów.

FRANCJA⁵⁶

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁵⁷

Uczniowie mający specjalne potrzeby edukacyjne uczęszczają zwykle do szkół ogólnodostępnych.

W szkołach podstawowych istnieją classes d'intégration scolaire (CLIS – klasy integracyjne) dla uczniów, którzy mają problemy psychiczne lub problemy ze słuchem, wzrokiem czy motoryką ciała, ale są w stanie korzystać w normalnym środowisku szkolnym z programu kształcenia dostosowanego do ich wieku, zdolności oraz charakteru i skali ich niepełnosprawności.

W szkołach średnich funkcjonują sections d'enseignement général et professionnel adapté (SEGPA – sekcje realizujące specjalnie dostosowane programy kształcenia ogólnego i zawodowego), przewidziane dla uczniów, którzy mieli poważne problemy z nauką w szkole podstawowej.

Ponadto w ciągu ostatnich kilku lat w niektórych collèges utworzono unités pédagogiques d'intégration (UPI – sekcje kształcenia integracyjnego). Sekcje te są przeznaczone specjalnie dla uczniów mających trudności w nauce, a ich celem jest zapewnienie uczniom, którzy uczęszczali do klas CLIS, łatwego przejścia ze szkoły podstawowej do średniej. Dzięki temu uczniowie ci mogą kontynuować naukę zgodnie ze specjalnie opracowanym programem w normalnym środowisku szkolnym. Minister edukacji podjął decyzję o znacznym zwiększeniu liczby tych sekcji.

Za placówki specjalne dla uczniów z poważnymi upośledzeniami odpowiada ministerstwo edukacji (w przypadku établissements régionaux d'enseignement adapté – głównie dla uczniów w wieku od 11 do 18 lat, którzy nie mogą uczęszczać do innych szkół podlegających ministerstwu) lub Ministerstwo Zdrowia, Rodziny i Osób Niepełnosprawnych.

EDUKACJA DOMOWA

Rozporządzenie z 23 marca 1999 r. definiuje zakres wymaganej wiedzy w stosunku do dzieci pobierających naukę w domu, uściślając, że edukacja domowa:

„może mieć miejsce tylko wyjątkowo i tylko w takich przypadkach jak choroba i niepełnosprawność dziecka czy inne szczególne sytuacje”.

⁵⁶ <http://www.european-agency.org/country-information/france>

⁵⁷ <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/francja.pdf>

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Obecnie nauczyciele zatrudnieni w szkołach podstawowych i średnich muszą posiadać kwalifikacje na poziomie magistra.

Uzyskanie kwalifikacji niezbędnych do wykonywania zawodu nauczyciela na wszystkich poziomach nauczania następuje drogą egzaminu konkursowego (z wyjątkiem „agrégation”, który jest przeprowadzany po uzyskaniu stopnia magistra) przeprowadzanego podczas końcowego roku studiów.

Osoby, którym udało się uzyskać dobry wynik z egzaminów konkursowych, zdają następnie egzamin magisterski i są zatrudniani jako stażyści począwszy od nowego roku szkolnego. Podczas pierwszego roku zatrudnienia (stażu) korzystają z opieki, dalszego szkolenia i wprowadzenia do zawodu, które pozwalają im na poszerzenie dotychczasowej wiedzy i doświadczenia.

Istnieje system certyfikacji nauczycieli pracujących z niepełnosprawnymi uczniami. Obejmuje ona różne specjalizacje dostosowane do potrzeb wynikających z rodzaju niepełnosprawności.

Istnieje funkcja Szkolnego Psychologa – wymagane wykształcenie psychologiczne, 3 letni staż pracy oraz specjalna certyfikacja.

Rozbudowany jest system modułów szkoleniowych dla nauczycieli

Uczniowie z poważnymi trudnościami (indywidualnie w klasach integracyjnych jak i zbiorowo w szkołach specjalnych) mogą otrzymać pomoc specjalnego asystenta. Pensje asystenta pokrywane są z budżetu centralnego Ministerstwa (nie szkoły) Kandydaci na stanowiska asystentów otrzymują dodatkowe szkolenia i praktyki.

GRECJA⁵⁸

EDUKACJA SPECJALNA

Edukacja Specjalna jest częścią głównego nurtu edukacji. Specjalne programy edukacji są ustanawiane na różnych poziomach i w różnych typach edukacji aby maksymalnie zapewnić edukację wszystkim uczniom z SEN. Jakkolwiek głównym założeniem jest edukacja integracyjna istnieją także jednostki edukacyjne dostosowane do różnych specjalnych potrzeb.

W ramach systemu edukacji specjalnej powołane zostały **Centra Diagnozy, Oceny i Wsparcia** niosące pomoc i wsparcie dla uczniów z SEN, ich rodzin, szkół i nauczycieli.

Dodatkowo działają **Centra Medyczo Pedagogiczne** Ministerstwa Zdrowia i Pomocy Społecznej – świadczące usługi na rzecz uczniów z SEN.

Powołana została szeroka koalicja instytucji na rzecz wspomaganie edukacji specjalnej. Grupuje ona Ministerstwo Edukacji, Zdrowia i Pomocy Społecznej, Ministerstwo Pracy, Generalną Administrację ds. Młodzieży, Administrację lokalną, i Kościołów. Działania koalicji mają za cel maksymalizację efektywności działanie edukacji specjalnej. Ministerstwo Edukacji współpracuje także ściśle z organizacjami pozarządowymi w tym z Greckim Forum Niepełnosprawnych i organizacjami grupującymi rodziców dzieci niepełnosprawnych.

NAUCZYCIELE

Nauczyciele pracujący w przedszkolach i szkołach podstawowych są absolwentami 4-letnich studiów na poziomie uniwersyteckim (głównie w wyższych szkołach pedagogicznych), które kończą się uniwersyteckim tytułem zawodowym *Ptychio*. Nauczyciele szkół średnich I i II stopnia po ukończeniu 4-letnich studiów uzyskują uniwersytecki tytuł zawodowy *Ptychio* w dziedzinie odpowiadającej przedmiotowi, którego uczą, a po podjęciu pracy kończą również trzymiesięczny kurs przygotowujący do zawodu nauczyciela.

Podjęcie pracy w zawodzie w szkołach państwowych (podstawowych i średnich) jest poprzedzone przystąpieniem

do egzaminów konkursowych organizowanych przez Radę Wyższą Rekrutacji Urzędników Państwowych (ASEP).⁵⁹

Wszyscy nauczyciele zatrudnieni na wszystkich poziomach edukacji w sektorze publicznym są urzędnikami państwowymi.

Nauczyciele uczniów z SEN są absolwentami uniwersytetów - wydziałów pedagogicznych.

W trakcie pracy zobowiązani są do ukończenia 2 letniego szkolenia z zakresu edukacji specjalnej. Wielu z nich kończy także studia podyplomowe z zakresu pedagogiki specjalnej.

Ministerstwo Edukacji organizuje regularnie szkolenia dla nauczycieli dzieci z SEN .

HISZPANIA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁶⁰

Uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych to według prawa hiszpańskiego ci, którzy potrzebują, w pewnym okresie kształcenia lub permanentnie, specjalnego wsparcia i szczególnej uwagi w zakresie kształcenia na skutek niepełnosprawności bądź ciężkich zaburzeń rozwojowych.

Czynności mające na celu diagnozę i opiekę nad uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi są określane niezależnie przez każdą Wspólnotę Autonomiczną.

Powszechnym trendem jest kształcenie tych uczniów razem z rówieśnikami w szkołach głównego nurtu zgodnie z zasadą integracji.

Tylko uczniowie, których potrzeby nie mogą zostać spełnione w odpowiedni sposób w szkołach ogólnodostępnych uczęszczają do placówek lub klas oferujących kształcenie specjalne. W roku szkolnym 2009/10 31 149 uczniów uczęszczało do szkół specjalnych, a 7 632 961 do szkół ogólnodostępnych.

59 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/grecja.pdf>

60 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/hiszpania.pdf>

EDUKCJA NAUCZYCIELI

W hiszpańskich placówkach edukacyjnych zatrudnia się: nauczycieli edukacji przedszkolnej i szkoły podstawowej, nauczycieli szkoły średniej i nauczycieli akademickich (edukacja szkolna i szkolnictwo wyższe).

Nauczyciele pierwszego cyklu edukacji przedszkolnej powinni posiadać dyplom *Maestro* ze specjalizacją w zakresie edukacji przedszkolnej, którego zdobycie trwa trzy lata, bądź tytuł licencjata w tym samym zakresie, którego zdobycie trwa cztery lata. Część kadry ukończyła zamiast tego dwuletni kurs zwieńczony dyplomem *Técnico Superior* ze specjalizacją w zakresie edukacji przedszkolnej. Jednak, niezależnie od okoliczności, za układanie i monitorowanie programu wychowawczego odpowiedzialny jest nauczyciel z kwalifikacjami *Maestro* lub nauczyciel z licencjatem.

Nauczyciele drugiego cyklu edukacji przedszkolnej muszą posiadać dyplom *Maestro* ze specjalizacją w zakresie edukacji przedszkolnej, bądź tytuł licencjata w tym samym zakresie. Zdarza się także, że korzystają ze wsparcia *maestros* z innych specjalizacji, jeśli zajdzie taka potrzeba.

Nauczyciele w szkole podstawowej muszą posiadać tytuł *Maestro* ze specjalizacją w zakresie kształcenia na poziomie szkoły podstawowej, którego zdobycie trwa trzy lata, lub stopień licencjata w tym samym zakresie, którego zdobycie trwa cztery lata. Są to nauczyciele nauczania zintegrowanego z kompetencjami pozwalającymi sprawować funkcję wychowawcy i nauczać we wszystkich dziedzinach wiedzy z wyjątkiem muzyki, wychowania fizycznego i języków obcych, które są prowadzone przez nauczycieli specjalistów. **Na tym samym poziomie nauczania można zdobyć kwalifikacje nauczyciela specjalnego do pracy z uczniem o SEN.** Praca z uczniem o SEN jest także jednym z obowiązkowych przedmiotów na wszystkich kierunkach nauczania nauczycieli.

Nauczanie na poziomie szkoły średniej wymaga stopnia uniwersyteckiego *Licenciado, Architekta lub Inżyniera* albo odpowiadającego mu stopnia licencjata, które otrzymuje się po studiowaniu na uniwersytecie przez cztery, pięć lub sześć lat. Począwszy od 1 października 2009 roku, zgodnie z porozumieniem bolońskim, wszyscy przyszli nauczyciele szkół średnich muszą odbyć szkolenie pedagogiczne i dydaktyczne prowadzone przez uniwersytety w wymiarze 60 punktów ECTS i przyjmujące formę rocznych studiów magisterskich. Szkolenie mogą prowadzić nauczyciele z tytułem *Licenciado, Architekta lub Inżyniera*, ale także *Diplomado, Ingeniero Técnico* i *Arquitecto Técnico*, którzy w pewnych przypadkach mogą także nauczać niektórych przedmiotów w programach ESO i Baccalaureate. W podobny sposób niektórych modułów uczyć mogą profesjonalści w danym zawodzie zatrudnieni jako nauczyciele przedmiotu, nawet jeśli nie posiadają formalnych kwalifikacji. W przypadku *edukacji specjalistycznej* wymagane kwalifikacje i status zawodowy nauczycieli są podobne do ogólnych wymagań dotyczących nauczycieli szkół średnich. Nauczyciele ci uczą tylko przedmiotów w ramach swojej specjalizacji albo ściśle z nią powiązanych.

W placówkach finansowanych przez państwo, zarówno w szkolnictwie wyższym, jak i na wcześniejszych etapach, kadry nauczycielskiej przysługuje zwyczajowo stały status urzędnika państwowego. Kandydaci na stanowiska nauczycielskie są zazwyczaj wybierani w procesie rekrutacji obejmującym egzaminy oceniane na zasadzie konkursu. Proces ten jest ustalany osobno dla każdego etapu nauczania. W sektorze prywatnym kandydaci na stanowiska nauczycielskie podpisują umowę o pracę z zarządem danej placówki oświatowej.

HOLANDIA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE ⁶¹

Kształcenie specjalne składa się z:

- edukacji przedszkolnej (*voor- en vroegschoolse opvang*), czyli wczesnej edukacji dla dzieci od dwóch do pięciu lat zagrożonych defaworyzacją edukacyjną mających podjąć kształcenie w ogólnodostępnej szkole podstawowej.
- specjalnych szkół podstawowych (*speciale scholen voor basisonderwijs*) dla dzieci mających trudności w nauce i problemy behawioralne, lub trudności w nauce i problemy rozwojowe.

Od 1991 r. polityka jest ukierunkowana na integrację dzieci ze specjalnymi potrzebami w ogólnodostępnych szkołach podstawowych. Cele tej polityki są dwojakie:

- po pierwsze, umożliwienie dzieciom ze specjalnymi potrzebami uczęszczania do ogólnodostępnych szkół podstawowych.
- po drugie, kontrolowanie kosztów w taki sposób, że zespołom ogólnodostępnych i specjalnych szkół podstawowych przyznaje się określony budżet, z którego są finansowane szkoły specjalne oraz specjalna baza i pomoc dydaktyczna w ogólnodostępnych szkołach podstawowych.

Tam, gdzie to możliwe, uczniowie umieszczani są w ogólnodostępnych szkołach i objęci dodatkowym wsparciem.

Umieszcza się ich w szkołach specjalnych – najlepiej tymczasowo – tylko, jeśli jest to niezbędne.

Szkoły specjalne (*speciaal onderwijs*) prowadzące kształcenie specjalne dla dzieci niepełnosprawnych (dzieci niedowidzące i niedosłyszące, a także fizycznie lub umysłowo niepełnosprawne) i dzieci, których kształcenie wymaga specjalnego podejścia (dzieci z zaburzeniami psychiatrycznymi lub behawioralnymi), w grupie wiekowej obejmującej szkołę podstawową i średnią.

EDUKACJA NAUCZYCIELI⁶²

Nauczyciele szkół podstawowych kończą 4-letnie studia w wyższych szkołach zawodowych (HBO) i mogą

61 <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/holandia.pdf>

62 <http://www.european-agency.org/country-information/netherlands/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training>

posługiwać się tytułem licencjata edukacji (Bachelor of Education). Posiadają kwalifikacje do uczenia wszystkich przedmiotów (poza wychowaniem fizycznym) i wszystkich grup wiekowych w szkołach podstawowych, prowadzenia kształcenia specjalnego zarówno na poziomie szkoły podstawowej, jak i średniej.

Nauczycieli szkół średnich oraz kształcenia dorosłych i kształcenia zawodowego przygotowuje się w wyższych szkołach zawodowych (HBO) i uniwersytetach.

Studia nauczycielskie w HBO

Studia nauczycielskie w HBO (w wymiarze 240 ECTS na stopień licencjata i 90 ECTS na stopień magistra) dla nauczycieli szkół średnich kończą się uzyskaniem kwalifikacji I lub II stopnia i uprawniają do tytułów licencjata edukacji (kwalifikacje II stopnia) lub magistra edukacji (kwalifikacje I stopnia). Studia te przygotowują do nauczania przedmiotów ogólnych, artystycznych, technicznych lub rolniczych. Studenci specjalizują się w jednym przedmiocie. Studia nauczycielskie w HBO obejmują zarówno kształcenie przedmiotowe, jaki i ogólne przygotowanie pedagogiczne.

Nauczyciele posiadający kwalifikacje II stopnia są uprawnieni do nauczania w pierwszych trzech klasach HAVO i VWO oraz wszystkich klasach VMBO i zawodowych szkół średnich.

Nauczyciele posiadający kwalifikacje I stopnia są uprawnieni do nauczania na wszystkich poziomach szkoły średniej, włącznie z ostatnimi, odpowiednio, dwiema lub trzema klasami HAVO i VWO.

Absolwenci uniwersytetów posiadający tytuł „doctoral” lub tytuł magisterski mogą zapisać się na podyplomowe studia pedagogiczne (ULO), kończące się uzyskaniem kwalifikacji I stopnia. Studia uniwersyteckie przygotowują nauczycieli wszystkich przedmiotów objętych programem nauczania w szkole średniej.

Studenci specjalizują się w jednym przedmiocie, czasem uzyskując dodatkowe kwalifikacje do nauczania przedmiotów ścisłych i przyrodniczych lub kultury i sztuki. Absolwenci uniwersyteckich studiów nauczycielskich uzyskują kwalifikacje I stopnia i są uprawnieni do nauczania na wszystkich poziomach szkoły średniej.

Zasady zatrudniania nauczycieli są ustalane na podstawie krajowych regulacji prawnych (w wypadku szkół państwowych) lub legislacji odnoszącej się do podmiotów prywatnych (w wypadku szkół prywatnych).

Edukacja w drodze dodatkowego szkolenia dla nauczycieli specjalnych jest głównie prowadzona w drodze dwuletniego szkolenia w niepełnym wymiarze czasu zajęć. Kursy są przeznaczone dla nauczycieli już pracujących i zawierają zarówno zajęcia teoretyczne jak i praktyczne. Jakkolwiek nie jest to obowiązkowe, większość nauczycieli w szkolnictwie powszechnym zdobywa równocześnie kwalifikacje nauczyciela edukacji specjalnej.

Doskonaleniu nauczycieli jest poświęcone specjalne „porozumienie o profesjonalizacji i wsparciu pracowników oświaty...” zaproponowane przez rząd (Ministerstwo Oświaty). Zawiera ono szereg rozwiązań zachęcających i wspierających finansowo proces dokształcania personelu edukacyjnego. Treści tego porozumienia są wprowadzane do praktyki w drodze lokalnych układów zbiorowych dla pracowników oświaty.

ISLANDIA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE ⁶³

Zgodnie z Ustawą o kształceniu obowiązkowym wszystkim dzieciom należy zapewnić odpowiednie kształcenie. Uczniowie mają prawo uczęszczać do szkoły w rejonie zamieszkania. Ponadto szkoła jest zobowiązana do systematycznej integracji niepełnosprawnych dzieci ze swego rejonu w ramach edukacji ogólnodostępnej

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Nauczyciele przedszkoli i szkół obowiązkowych kończą 3-letnie studia prowadzące do tytułu licencjata na kierunku pedagogicznym. Nauczyciele szkół podstawowych są nauczycielami przedmiotów zintegrowanych, natomiast nauczyciele szkół średnich I stopnia specjalizują się w jednym lub kilku przedmiotach. Nauczyciele szkół średnich II stopnia kończą studia trwające od 3 do 4 lat, uzyskując tytuł licencjata/inżyniera, oraz roczne studia pedagogiczne.

Na Islandzkim Uniwersytecie prowadzone są studia na kierunku pedagogiki specjalnej, zarówno na poziomie podstawowym jak i podyplomowe⁶⁴. Istnieje jednak znaczący brak odpowiedniej ilości nauczycieli przygotowanych do pracy z dziećmi z SEN.

Wszyscy nauczyciele są pracownikami państwowymi

63 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/islandia.pdf>

64 <http://www.european-agency.org/country-information/iceland/national-overview/special-needs-education-within-the-education-system>

IRLANDIA⁶⁵

KSZTAŁCENIE SPECJALNE

W Irlandii istnieje specjalna Ustawa o kształceniu osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Ustawa gwarantuje niepełnosprawnym dzieciom prawo do oceny ich potrzeb edukacyjnych i zaspokojenia tych potrzeb w środowisku integracyjnym, chyba że ta forma kształcenia jest nieodpowiednia lub nieracjonalna z praktycznego punktu widzenia. W ustawie wymienia się szereg usług, jakie należy zapewnić tym dzieciom, a w tym m.in. przeprowadzanie ocen, opracowywanie planów kształcenia i dodatkową pomoc. Ustawa stworzyła również podstawy prawne dla funkcjonowania Państwowej Rady ds. Kształcenia Specjalnego (National Council for Special Education), której zadaniem jest m.in. zapewnienie dzieciom ze specjalnymi potrzebami możliwości faktycznego egzekwowania swych praw.

Kształcenie uczniów niepełnosprawnych odbywa się w różnych formach: od pełnego kształcenia z dodatkowym wsparciem w szkole ogólnodostępnej do pełnego kształcenia w szkole specjalnej.

Polityka legislacyjna promuje maksymalną integrację tych uczniów w szkołach ogólnodostępnych.

Obecnie istnieją trzy formuły kształcenia specjalnego:

- uczeń niepełnosprawny może uczęszczać do szkoły i klasy ogólnodostępnej, korzystając z pomocy nauczyciela i/lub asystenta specjalizującego się w kształceniu specjalnym;
- uczeń może uczęszczać do klasy specjalnej w szkole ogólnodostępnej;
- uczeń może uczęszczać do szkoły specjalnej dla uczniów z określonym rodzajem upośledzeń.

Klasy specjalne i szkoły specjalne mają znacznie mniejszą liczbę uczniów przypadających na 1 nauczyciela i otrzymują też znacznie większe środki finansowe w przeliczeniu na 1 ucznia.

Dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi organizuje się również przejazdy do szkoły pod opieką osób towarzyszących. Ponadto zapewnia się dodatkowe środki na zaspokojenie specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów.

Utworzono także specjalną agencję, Państwowy Ośrodek Opieki Pedagogiczno-Psychologicznej (National Educational Psychological Service, NEPS), który zapewnia opiekę pedagogiczno-psychologiczną szkołom podstawowym i ponadpodstawowym.

⁶⁵ <http://www.european-agency.org/country-information/ireland/national-overview/special-needs-education-within-the-education-system>

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Kadra prowadząca zajęcia w ośrodkach opieki dziennej i grupach przedszkolnych posiada świadectwo uczelni państwowej lub ukończyła odpowiedni cykl kształcenia w placówce prywatnej.

Nauczyciele szkół podstawowych uzyskują tytuł Bachelor of Education po 3- lub 4-letnich studiach w kolegium pedagogicznym.

Nauczyciele szkół średnich posiadają zwykle tytuł Bachelor of Education w dziedzinie odpowiadającej przedmiotowi, którego uczą, oraz uzyskiwany po rocznych studiach dyplom Higher Diploma in Education.

Nauczyciele szkół podstawowych są nauczycielami przedmiotów zintegrowanych, natomiast nauczyciele szkół średnich specjalizują się w nauczaniu określonych przedmiotów.

Nauczycieli zatrudnia szkoła, ale ich wynagrodzenia finansuje państwo i mają oni status urzędników państwowych.

Większość uczelni pedagogicznych i uniwersytetów prowadzi studia podyplomowe w zakresie SEN.

LITWA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁶⁶

Obecnie większość dzieci mających specjalne potrzeby edukacyjne uczęszcza do szkół specjalnych lub klas specjalnych w szkołach ogólnodostępnych.

Struktura kształcenia specjalnego w tych szkołach jest bardzo zbliżona do struktury w szkołach ogólnodostępnych.

EDUKACJA NAUCZYCIELI⁶⁷

Nauczyciele placówek przedszkolnych, szkół podstawowych i średnich I stopnia kończą studia zawodowe (w Kolegia) lub akademickie, obejmujące przygotowanie zawodowe i praktyczne, które trwają, odpowiednio, 3 lub 4 lata. Nauczyciele szkół średnich II stopnia (specjalizujący się w określonych przedmiotach) kształcą się w uczelniach akademickich (przez co najmniej 4 lata). W niektórych uniwersytetach nauczyciele-stażysty, którzy ukończyli 4-letnie studia, obowiązkowo uczęszczają na dodatkowe studia roczne, aby uzyskać kwalifikacje uprawniające do wykonywania zawodu nauczycielskiego.

Nauczyciele na Litwie nie posiadają statusu urzędników państwowych.

Wszyscy nauczyciele pracujący z dziećmi mającymi specjalne potrzeby edukacyjne muszą ukończyć studia na kierunku nauczycielskim oraz posiadać kwalifikacje pedagogiczne w odpowiedniej dziedzinie kształcenia specjalnego.

Doskonalenie nauczycieli w zakresie pracy z uczniami z SEN jest prowadzone w regionalnych centrach doskonalenia nauczycieli oraz na wyższych uczelniach.

66 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/litwa.pdf>

67 <http://www.european-agency.org/country-information/lithuania/national-overview/special-needs-education-within-the-education-system>

LICHTENSZTAJN

KSZTAŁCENIE SPECJALNE ⁶⁸

Wprawdzie w **Lichtensteinie** istnieją różne ośrodki edukacyjne dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, obecnie zmierza się w kierunku szerszej integracji tych dzieci w szkolnictwie ogólnodostępnym.

Integrację dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkolnictwie ogólnodostępnym ułatwiają takie specjalne programy jak: specjalne zajęcia przygotowujące do nauki w szkole, kształcenie wspomagające, nauka z pomocą specjalnego opiekuna, lekcje języka niemieckiego jako drugiego języka oraz zajęcia wyrównawcze.

EDUKACJA NAUCZYCIELEI

Nauczycieli kształcą się poza Lichtensteinem, głównie w Szwajcarii i Austrii. Na ogół warunkiem podjęcia tego rodzaju kształcenia jest posiadanie świadectwa maturalnego, a cykl kształcenia trwa od 3 do 5 lat zależnie od poziomu, na którym ma uczyć nauczyciel.

Nauczyciele przedszkolni oraz nauczyciele szkół podstawowych są nauczycielami przedmiotów zintegrowanych, natomiast na wszystkich pozostałych poziomach uczą nauczyciele przedmiotu.

Nauczyciele szkół państwowych są zatrudniani na podstawie prawa publicznego. Status zawodowy nauczycieli uległ poprawie na mocy Ustawy o statusie zawodowym nauczycieli (z 26 listopada 2003 r.), która weszła w życie 1 sierpnia 2004 r.

Nie tylko nauczyciele szkół obowiązkowych, ale także nauczyciele przedszkolni są zatrudniani na podstawie prawa publicznego.

68 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/lichtenstein.pdf>

LUXEMBOURG

KSZTAŁCENIE SPECJALNE ⁶⁹

W Luksemburgu istnieją dwa nurty kształcenia dla dzieci o szczególnych potrzebach edukacyjnych: separacyjny i integracyjny.

Działania mające na celu integrowanie dzieci niepełnosprawnych do kształcenia głównego nurtu rozpoczęły się stosunkowo niedawno (zmiany w prawie dotyczącym organizacji szkół podstawowych z 6 lutego 2009 r.) Ustawa z 1973 r. przewidywała dwa sposoby pobierania nauki przez dzieci niepełnosprawne:

- uczęszczanie do regionalnego ośrodka specjalistycznego lub placówki specjalizującej się w kształceniu specjalnym w Luksemburgu
- uczęszczanie do podobnej placówki poza granicami kraju

Ustawa z 1973 r. została uzupełniona w 1994 r. przez ustawę dotyczącą integracji w szkołach na podstawie której wprowadzono dwie formy kształcenia dla dzieci z niepełnosprawnościami:

- pełna integracja czyli możliwość uczęszczania do szkoły ogólnodostępnej na poziomie przedszkolnym, szkoły podstawowej i średniej,
- częściowa integracja: dziecko korzysta z kształcenia w placówce specjalistycznej oraz z niektórych zajęć w szkole ogólnodostępnej.

Centrum Logopedyczne oraz Instytut dla Osób Niewidomych i Słabowidzących są pionierami w rozwijaniu programów na rzecz integracji uczniów niepełnosprawnych w kształceniu głównego nurtu.

Istnieje specjalny **oddział edukatorów wspierających** dzieci niepełnosprawne zwany „wędrownym” gdyż jego pracownicy podróżują do szkół, w których uczą się dzieci niepełnosprawne pozostające pod ich kuratelą.

Oprócz tego działa również **Biuro Poradnictwa dla Dzieci**.

69

<http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/luksemburg.pdf>

NAUCZYCIELE⁷⁰

Przyszli nauczyciele przedszkoli i szkół podstawowych kończą 3-letnie studia pedagogiczne na Uniwersytecie Luksemburskim (Wydziale Filologii, Nauk Humanistycznych, Sztuk Pięknych i Pedagogiki), uzyskując świadectwo przygotowania do zawodu nauczycielskiego (CEP).

Osoby zamierzające uczyć w średnich szkołach ogólnokształcących obowiązkowo kończą magisterskie studia uniwersyteckie (za granicą), a następnie szkolenie teoretyczne i praktyczne (staż pedagogiczny) w Luksemburgu (w Instytucie Kształcenia i Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli na Uniwersytecie Luksemburskim). Staż musi trwać od 24 do 40 miesięcy.

Na tych samych uczelniach prowadzone są też studia przygotowujące do pracy z uczniami z SEN.

Osoby zamierzające uczyć w średnich szkołach technicznych kończą studia magisterskie (za granicą) i staż pedagogiczny w Luksemburgu. Instruktorzy prowadzący kształcenie zawodowe (maîtres d'enseignement technique) muszą posiadać dyplom mistrzowski oraz pięcioletnie doświadczenie zawodowe.

Zdecydowana większość nauczycieli posiada status urzędników państwowych.

ŁOTWA⁷¹

KSZTAŁCENIE SPECJALNE

Zgodnie z prawem oświatowym edukacja specjalna jest częścią edukacji powszechnej.

Zależnie od rodzaju niepełnosprawności uczniowie niepełnosprawni mają prawo do dłuższego okresu edukacji (1 lub 2 lata). Obecnie większość dzieci mających specjalne potrzeby edukacyjne uczęszcza do szkół specjalnych lub klas specjalnych w szkołach ogólnodostępnych. Struktura kształcenia specjalnego w tych szkołach jest bardzo zbliżona do struktury w szkołach ogólnodostępnych

⁷⁰ <http://www.european-agency.org/country-information/luxembourg/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training>

⁷¹ <http://www.european-agency.org/country-information/latvia/national-overview/special-needs-education-within-the-education-system>

EDUKACJA NAUCZYCIELI ⁷²

Wszyscy nauczyciele ogólnokształcących szkół podstawowych i średnich muszą ukończyć studia na kierunku nauczycielskim (prowadzące do tytułu akademickiego lub dyplomu zawodowego) oraz uzyskać kwalifikacje uprawniające do nauczania na danym poziomie edukacji.

Ten wymóg obowiązuje od 1 września 2004 r.

Nauczycielom, którzy nie są uprawnieni do nauczania zgodnie z nowymi przepisami, stworzono różne możliwości zdobycia wymaganych kwalifikacji w ramach doskonalenia zawodowego; np. nauczyciele średnich szkół ogólnokształcących mogą wykonywać swój zawód również w przypadku, gdy uzyskali wykształcenie akademickie w odpowiedniej dziedzinie nauki i zawodowe kwalifikacje pedagogiczne.

Nauczyciele szkół ogólnokształcących powinni również posiadać kwalifikacje pedagogiczne uprawniające do nauczania danego przedmiotu lub grupy przedmiotów. Nauczyciele szkół zawodowych prowadzących kształcenie na poziomie ISCED 2 muszą posiadać przynajmniej średnie wykształcenie zawodowe oraz odpowiednie przygotowanie pedagogiczne.

Wszyscy nauczyciele pracujący z dziećmi mającymi specjalne potrzeby edukacyjne muszą ukończyć studia na kierunku nauczycielskim oraz posiadać kwalifikacje pedagogiczne w odpowiedniej dziedzinie kształcenia specjalnego.

Do kwalifikacji tych można jednak dojść różnorodną drogą:

- kończąc 4 lub 4.5 letnie studia z pracy z dziećmi z określonym rodzajem niepełnosprawności
- kończąc 2 lub 2.5 letnie studia uzupełniające dla nauczyciel

w drodze doskonalenia zawodowego nauczycieli innych przedmiotów

Nauczyciele nie mają statusu urzędników państwowych.

72 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/lotwa.pdf>

MALTA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁷³

Dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi kształcą się, w miarę możliwości, w szkołach ogólnodostępnych.

Na podstawie oceny przeprowadzonej przez specjalistów, zespół kwalifikacyjny zajmujący się dziećmi ze specjalnymi potrzebami zaleca zapewnienie określonego rodzaju pomocy w nauce oraz udogodnień, które są niezbędne, aby dziecko mogło wykorzystać możliwości, jakie stwarza kształcenie w szkole ogólnodostępnej. W porozumieniu z rodzicami i nauczycielami zespół przygotowuje indywidualny program kształcenia dla każdego niepełnosprawnego ucznia.

Dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, które nie uczęszczają do szkół ogólnodostępnych, uczą się w szkołach specjalnych.

W kształceniu wszystkich nauczycieli większy nacisk kładzie się obecnie na różne aspekty kształcenia integracyjnego.

EDUKACJA NAUCZYCIELI⁷⁴

Edukację przedszkolną prowadzą asystenci przedszkolni. Przed rozpoczęciem pracy zawodowej asystenci przedszkolni kończą 2-letni cykl kształcenia prowadzący do Państwowego Dyplomu w dziedzinie nauczania początkowego.

Kształcenie na poziomie podstawowym, średnim i policealnym prowadzą nauczyciele, którzy mają solidne przygotowanie akademickie i pedagogiczne.

Kształcenie nauczycieli obejmuje na ogół 4-letnie studia prowadzące do tytułu zawodowego licencjata na kierunku Pedagogika (Bachelor of Education) lub studia II stopnia, a następnie roczne studia podyplomowe kończące się dyplomem w dziedzinie pedagogiki (post-graduate certificate in education, PGCE).

Po ukończeniu takich studiów nauczyciele ubiegają się o pracę w sektorze państwowym lub niepaństwowym.

W sektorze państwowym nauczyciele są zatrudniani jako urzędnicy państwowi, natomiast w sektorze prywatnym są zatrudniani przez szkoły.

73 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/malta.pdf>

74 <http://www.european-agency.org/country-information/malta/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training>

Raz w roku nauczyciele uczestniczą obowiązkowo w kursach doskonalenia zawodowego.

Ponadto nauczyciele są zobowiązani brać udział w sesjach poświęconych podnoszeniu kwalifikacji kadry szkolnej.

W szkołach państwowych w klasach integracyjnych zatrudniani są Asystenci wspomagający kończą oni 10 tygodniowy kurs wieczorowy z podstawowych informacji w zakresie pracy z SEN.

Każdy ze studentów z orzeczeniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych, uczęszczający do normalnej szkoły podstawowej, otrzymuje pomoc nauczyciela wspomagającego. Rolą tego ostatniego jest pomagać w klasie uczniom zgodnie z zaleceniami wydanymi przez Zespół Orzekający. Mogą one zawierać dostosowanie treści lekcji, powiększenie druku, użycie odpowiednich pomocy naukowych wspierających proces nauczania, opracowanie, wdrożenie i monitorowanie indywidualnych programów nauczania. Nauczyciel wspomagający dba o interakcje społeczne pomiędzy rówieśnikami i pełne uczestnictwo w życiu szkoły⁷⁵.

NIEMCY

KSZTAŁCENIE SPECJALNE ⁷⁶

Kształcenie prowadzi się głównie w szkołach specjalnych (*Sonderschulen, Förderschulen*), ale wprowadzono również programy służące integracji uczniów i studentów ze specjalnymi potrzebami w szkolnictwie ogólnodostępnym. W 2009 r. do szkół specjalnych uczęszczało poniżej 5 % wszystkich uczniów szkół podstawowych i średnich, a coraz większa liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami kształciła się w środowiskach integracyjnych (20,1 % wszystkich uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi).

W dualnym systemie kształcenia zawodowego pomoc, uregulowaną prawnie (*Sozialgesetzbuch III*), zapewnia się młodzieży mającej szczególne problemy w nauce lub pochodzącej z grup defaworyzowanych (np. pomoc w kształceniu w miejscu pracy lub kształceniu zawodowym w placówkach poza miejscem pracy).

W niemieckich projektach kształcenia integracyjnego wyróżnić można w zasadzie dwa podstawowe modele⁷⁷.

75 Edukacja Specjalna w Europie <https://www.european-agency.org/publications/ereports/special-needs-education-in-europe-volume-2/Thematic-PL.pdf>

76 <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/niemcy.pdf>

77 Ingeborg Wasiljew, wychowanie integracyjne w Niemczech http://www.eid.edu.pl/archiwum/1996,94/listopad,123/wychowanie_integracyjne_w_niemczech,528.html

- Pierwszy model - to klasy integracyjne z czworgiem do sześciorga dzieci z różnym rodzajem niepełnosprawności i 15 do 18 dzieci pełnosprawnych. Na przeważającej liczbie zajęć jest obecny drugi pedagog, najczęściej pedagog specjalny.
- W drugim modelu szkoła należąca do danego osiedla przejmuje również dzieci niepełnosprawne (model integracji bliskiej miejsca zamieszkania z jednym do dwójga dzieci niepełnosprawnych w klasie).

Obawa o gorsze osiągnięcia w nauce dzieci niepełnosprawnych w klasach integracyjnych znajduje wyraz w często formułowanych celach eksperymentów integracyjnych. Osiągnięcia w nauce w szkołach specjalnych i masowych dzieci z trudnościami w nauce były już porównywane w starszych badaniach.

Analizy tych porównań wykazują, że szkoły specjalne nie pomagają uczniom niepełnosprawnym w rozwoju umysłowym lepiej niż szkoły masowe.

Również nowsze badania wykazują brak pozytywnych efektów szkół dla dzieci z trudnościami w nauce w porównaniu ze szkołami masowymi.

Dzieci z trudnościami w nauce osiągają w szkołach masowych lepsze wyniki w matematyce.

Żądanie wspólnej nauki dla dzieci zdrowych i niepełnosprawnych implikuje założenie lepszego rozwoju społeczno-emocjonalnego w klasach integracyjnych. Wyraża się ono również w wypowiedziach 80% rodziców dzieci z klas integracyjnych.

Niekiedy wypowiedziane są jednakże obawy, że w klasach integracyjnych dzieci niepełnosprawne popadają w jeszcze większą izolację; wspólna nauka może nie wystarczać do poprawy kontaktów społecznych i nadzieje pokładane w wychowaniu integracyjnym mogą być przesadne.

Są już dostępne wyniki badań pozycji społecznej dzieci niepełnosprawnych w klasach integracyjnych, przeprowadzonych metodą socjometryczną. W większości przypadków przeciętny status społeczny dzieci niepełnosprawnych odpowiada statusowi dzieci pełnosprawnych⁷⁸.

W bońskim modelu integracyjnym, w którym zajęcia odbywały się w systemie dwóch nauczycieli i czworo do pięciorga dzieci niepełnosprawnych w klasie, zbadano, w jakim stopniu dzieci niepełnosprawne są członkami nieformalnych grup w klasach integracyjnych. Badania przeprowadzono w klasach integracyjnych w okresie sześciu lat.

Wyniki negują tezę izolacji dzieci niepełnosprawnych w odosobnionych grupach.

Na status społeczny dziecka niepełnosprawnego ma jednakże wpływ rodzaj jego upośledzenia. Dzieci z trudnościami w nauce i dzieci trudne wychowawczo stanowiły grupę najczęściej odrzucaną przez inne dzieci.

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych w Niemczech została ratyfikowana już w 2009 roku. Przewiduje ona kształcenie dzieci z niepełnosprawnością w szkołach ogólnodostępnych.

78 *Kształcenie integracyjne w Niemczech* <http://www.ania.lodygowice.com.pl/index.php?go=niemcy>

Według Fundacji Bertelsmanna proces wdrażania szkolnictwa inkluzyjnego, niesegregacyjnego, które ma na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, przebiega bardzo wolno. Do tej pory tylko co piąte dziecko upośledzone psychicznie, fizycznie lub emocjonalnie uczęszcza do zwykłej szkoły. 80 procent z nich uczęszczało do szkół specjalnych. Natomiast według ankiety, 70 procent Niemców próbuje kształcenie integracyjne⁷⁹.

EDUKACJA DOMOWA

W Niemczech ustawa o obowiązku szkolnym oraz rozporządzenia dotyczące systemu edukacji wydane przez Ministerstwa Edukacji i Kultury poszczególnych landów stanowią, iż edukacja domowa możliwa jest tylko w wyjątkowych przypadkach, i to ze względu na stan zdrowia ucznia. Jeśli stwierdzona jest poważna niepełnosprawność czy długi okres choroby, władze szkolne mogą zapewnić obowiązkowe nauczanie poza szkołą, w ramach edukacji w domu.

NAUCZYCIELE⁸⁰

Edukacja nauczycieli wszystkich typów szkół jest regulowana prawnie na poziomie landów.

Cała kadra zatrudniona w instytucjach wychowania przedszkolnego posiada średnie wykształcenie.

Nauczyciele szkół podstawowych i średnich kształcą się na uniwersytetach oraz w kolegiach sztuk pięknych i kolegiach muzycznych; zdają oni pierwszy i drugi Staatsprüfung (egzamin państwowy), na ogół z dwóch przedmiotów i pedagogiki.

Nauczyciele szkół podstawowych są nauczycielami przedmiotów zintegrowanych, a nauczyciele szkół średnich specjalizują się w określonych przedmiotach.

Nauczyciele są na ogół zatrudniani przez land i mają z reguły status urzędnika państwowego.

W ostatnich latach w ramach kształcenia nauczycieli wprowadzono nowe etapowe programy studiów. Jeśli kwalifikacje otrzymywane po ich ukończeniu zachowują standardy kształcenia uzgodnione przez Stałą Konferencję Ministrów Edukacji i Kultury, są wówczas wzajemnie uznawane przez kraje związkowe.

79 Sabine Damaschke / Magdalena Jagła Niemcy stawiają na kształcenie integracyjne
<http://www.dw.de/dw/article/0,,15730767,00.html>

80 <http://www.european-agency.org/country-information/germany/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training>

Edukacja nauczycielska jest jako zasada podzielona na dwa etapy;

- studia wyższe
- praktyczne praktyka pedagogiczna

Nauczyciele szkół specjalnych zdobywają kwalifikacje w drodze:

- studiów z zakresu szkolnictwa specjalnego na poziomie podstawowego wykształcenia uniwersyteckiego (standardy kształcenia uzgodnione przez Stałą Konferencję Ministrów Edukacji i Kultury określiły minimum trwanie tego typu studiów na 9 semestrów).
- studiów dodatkowych z zakresu szkolnictwa specjalnego dla nauczycieli mających ukończone inne studia nauczycielskie

Około połowy czasu studiów poświęcone jest na zdobywanie wiedzy z zakresu edukacji specjalnej pozostała połowa obejmuje ogólną i studia specjalistyczne (w podziale czasowym 2:3) wiedzę pedagogiczną Praktyki są integralną częścią studiów. W trakcie studiów przyszły nauczyciel specjalny musi wybrać co najmniej 2 kursy specjalistyczne z zakresu pracy z uczniami:

- niewidomymi
- głuchymi
- upośledzonymi umysłowo
- upośledzonymi ruchowo
- mającymi trudności wychowawcze
- mającymi trudności edukacyjne
- mającymi problemy wymowy
- problemach z związanych z wyglądem zewnętrznym

Dla wszystkich kandydatów na nauczycieli studia wyższe uzupełnione są “*pracą przygotowawczą*” jako drugim etapem edukacji nauczycielskiej. Zależnie od Landu ten okres kariery nauczycielskiej trwa 18-24 miesiące. Obejmuje on różne typy aktywności edukacyjnej :

- indywidualnie prowadzone lekcje
- współprowadzone lekcje w szkole treningowej
- zajęcia teoretyczne(wykłady) z metod dydaktycznych
- seminaria
- w niektórych Landach prowadzone są też zajęcia z pracy z SEN(dla wszystkich nauczycieli)

Nauczyciele specjali otrzymują wyższe wynagrodzenie.

DOSKONALENIE ZAWODOWE NAUCZYCIELI

Systemy Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli (wszelkich typów) regulowane są prawnie przez Landy i organizowane przez Landy.

We wszystkich landach istnieje prawny obowiązek uczestniczenia nauczycieli w tego typu szkoleniach.

Centralnie organizowane szkolenia prowadzi Federalne Ministerstwo głównie dla nauczycieli najwyższej rangi, wizytatorów, ekspertów

Instytucje prowadzące doskonalenie nauczycieli mogą być wielu rodzajów.

Działają instytucje organizowane przez landy na szczeblu centralnym, regionalnym i lokalnym.

Szkolenie prowadzone są także przez NGO-sy i instytucje kościelne.

Stała Konferencję Ministrów Edukacji i Kultury podjęła ostatnio prace nad wypracowaniem standardów i metod szkolenia-doszkalania nauczycieli z zakresu pracy z uczniem z SEN.

NORWEGIA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁸¹

Uczniów mających specjalne potrzeby edukacyjne kształci się zwykle zgodnie z zasadą integracji, w ogólnodostępnych placówkach szkolnych, zapewniając im w razie potrzeby dodatkową pomoc w klasie.

Specjalne potrzeby edukacyjne rozpoznano u 8,4% uczniów objętych kształceniem obowiązkowym w roku szkolnym 2010/11. Jedynie 0,3% uczniów uczęszcza do szkół specjalnych.

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mają prawo do kształcenia na poziomie szkoły średniej II stopnia trwającego ponad trzy lata.

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Rząd Norweski⁸² zgodnie z obowiązującym prawem określa szczegółowo minima programowe edukacji nauczycieli które muszą być spełniane przez uczelnie prowadzące tego typu studia, dotyczy to też nauczycieli SEN.

Nauczycieli przedszkolnych kształci się w ramach 3-letniego programu pedagogiki przedszkolnej w uniwersytetach lub kolegiach uniwersyteckich, który kończy się świadectwem uprawniającym do nauczania na poziomie przedszkolnym i otrzymaniem tytułu licencjata.

Do nauczania na różnych etapach szkoły podstawowej i średniej I stopnia uprawnia szereg kwalifikacji. Większość nauczycieli na tym poziomie kończy 4-letnie ogólne studia pedagogiczne. Niektórzy mają ukończone dawne studia uniwersyteckie (cztery lub sześć lat) lub obowiązujące obecnie (trzy lub pięć lat) oraz dodatkowy roczny kurs w zakresie teorii i praktyki pedagogicznej (istnieje też możliwość odbycia studiów zintegrowanych – łącznie 5 lat).

Nauczyciele na poziomie przedszkolnym i podstawowym są przeważnie nauczycielami przedmiotów zintegrowanych. W szkołach średnich I stopnia niektórzy specjalizują się w nauczaniu określonych przedmiotów, ale większość jest przygotowana do pracy w charakterze nauczycieli przedmiotów zintegrowanych.

Powstał specjalny program studiów dla nauczycieli kształcenia obowiązkowego, który trwa cztery lata i może przygotowywać nauczycieli szkół podstawowych (klasy I-VII) lub średnich I stopnia (klasy V-X) w zależności od tego jaką ścieżkę kształcenia wybierze student. Te same studia uprawniają również do nauczania dorosłych w ramach tych dwóch poziomów. Ukończenie pełnego roku studiów w zakresie określonego przedmiotu (60 ECTS) uprawnia nauczyciela przedmiotów zintegrowanych do nauczania przedmiotów takich jak matematyka, jęz. angielski i jęz. norweski na poziomie szkoły średniej I stopnia, pół roku nauki (30 ECTS) wystarczy do uzyskania uprawnień do nauczania innych przedmiotów na tym poziomie (ISCED 2) oraz nauczania matematyki i jęz. norweskiego na poziomie szkoły podstawowej (ISCED 1). Dokładne regulacje w tym zakresie powstaną zanim pierwsi absolwenci tego kierunku studiów rozpoczną pracę w roku 2014.

W szkołach średnich II stopnia uczą wyłącznie nauczyciele przedmiotu, którzy ukończyli trwające od 3 do 6 lat studia na uniwersytecie i roczny kurs w zakresie teorii i praktyki pedagogicznej, lub mają wykształcenie zawodowe i kwalifikacje nauczycielskie.

Nauczycieli przedszkolnych oraz nauczycieli szkół podstawowych i średnich I stopnia zatrudniają gminy, natomiast zatrudnianie nauczycieli szkół średnich II stopnia leży w gestii okręgów.

PORTUGALIA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁸³

Idea kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SEN) dotyczy w Portugalii każdego dziecka czy nastolatka wykazującego ciągłe trudności na różnych płaszczyznach:

- komunikacji,
- uczenia się,
- mobilności,
- autonomii, stosunków interpersonalnych
- i uczestnictwa społecznego.

Kształcenie specjalne ma przeciwdziałać wykluczeniu edukacyjnemu i społecznemu, równość szans w dostępie do wiedzy i możliwości edukacyjnych, autonomię ucznia oraz jego równowagę emocjonalną, jak również ma przygotować do dalszej nauki i przyszłego życia zawodowego.

Aby przystosować proces dydaktyczny do potrzeb takich uczniów, możliwe jest w Portugalii podejmowanie różnych działań wspierających, takich jak:

- spersonalizowana pomoc pedagogiczna,
- dostosowywanie programów nauczania do indywidualnych potrzeb,
- odpowiednie procedury przyjmowania i oceniania ucznia,
- indywidualny program nauczania,
- technologie wspierające.

Dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi opracowuje się **indywidualny program nauczania**, który zawiera:

- raport na temat ich dotychczasowych wyników w nauce,
- zakres niezbędnych modyfikacji w programie nauczania,
- procedurę oceniania,
- wsparcie specjalistów
- oraz specjalistyczne wyposażenie.

Szkoły mogą zawiązywać partnerstwa z prywatnymi instytucjami pomocowymi czy ośrodkami edukacyjnymi, aby dzięki wspólnemu wysiłkowi, metodom i zasobom dążyć do skutecznego rozwiązywania różnego rodzaju problemów.

83 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/portugalia.pdf>

Przedziały wiekowe określone dla uczniów objętych obowiązkiem szkolnym tj. od 6 do 15 roku życia nie mają zastosowania w przypadku kształcenia SEN.

W 2008 r. odsetek uczniów w wieku objętym obowiązkiem szkolnym, którzy pozostawali poza systemem kształcenia ogólnodostępnego wynosił 0,3.

Tak elastyczny zindywidualizowany i rozbudowany system napotyka jednak na trudności w stosowaniu. Wiele szkół nie jest w stanie (z przyczyn organizacyjnych i finansowych) podołać w praktyce temu wyzwaniu.

EDUKACJA NAUCZYCIELI⁸⁴

Zgodnie z Ustawą o systemie edukacji, kształcenie nauczycieli na potrzeby wszystkich poziomów edukacji (oprócz szkolnictwa wyższego) obejmuje także kształcenie specjalistyczne oraz doskonalenie zawodowe.

Kształcenie nauczycieli odbywa się na uniwersytetach i politechnikach.

Zdobycie tytułu magistra jest równoznaczne z osiągnięciem minimalnych kwalifikacji niezbędnych do wykonywania zawodu nauczyciela, zgodnie ze zmianami związanymi z wdrażaniem Procesu Bolońskiego.

Nauczyciele prowadzący zajęcia w przedszkolach oraz w I i II cyklu edukacji obowiązkowej kształcą się w Kolegiach Nauczycielskich (Escolas Superiores de Educação), które działają przy uniwersytetach i politechnikach.

Nauczyciele zatrudnieni w III cyklu i w szkołach średnich II stopnia kształcą się na uniwersytetach. Kształcenie specjalistyczne prowadzone przez uczelnie ma na celu przygotowanie studentów do zajmowania stanowisk zarówno nauczycielskich, jak i administracyjnych w ramach sektora edukacji.

Doskonalenie zawodowe jest jednakowe dla wszystkich nauczycieli na wszystkich poziomach edukacyjnych (oprócz szkolnictwa wyższego) i ma na celu poprawę jakości kształcenia.

Do wykonywania zawodu nauczyciela niezbędne są kwalifikacje zawodowe uzyskane na uniwersytecie lub politechnice uprawniające do nauczania danej grupy wiekowej lub na danym poziomie edukacyjnym.

Kandydat musi również zdać test wiedzy i kompetencji, a także odbyć staż i uzyskać na jego zakończenie ocenę „dobry” lub wyższą. Ocena stażu uwzględnia pedagogiczne i dydaktyczne kompetencje kandydata.

Zatrudnianie nauczycieli w sektorze publicznym odbywa się poprzez krajowy system rekrutacji a kwalifikacje akademickie i doświadczenie zawodowe stanowią podstawowe kryteria selekcji. Wyróżnia się dwie kategorie nauczycieli – nauczyciel oraz starszy nauczyciel wykwalifikowany.

⁸⁴ <http://www.european-agency.org/country-information/portugal/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training>

Osoby należące do drugiej kategorii koordynują i oceniają pracę grupy pierwszej.

Nauczyciele zatrudnieni w sektorze publicznym posiadają status urzędnika państwowego.

Te same zasady odnoszą się też do edukacji specjalistycznej (psychologia, praca z poszczególnymi typami niepełnosprawności)

System doskonalenia nauczycieli jest zdecentralizowany i rozbudowany. Szkolenia prowadzone są zarówno przez wyższe uczelnie jak i organizacje pozarządowe. Ukończenie (z certyfikatem) kursów brane jest pod uwagę w rozwoju kariery nauczycielskiej.

RUMUNIA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁸⁵

Obecnie w Rumunii wdraża się politykę dot. kształcenia włączającego⁸⁶. Większość dzieci (mających specjalne potrzeby edukacyjne) uczęszcza do odpowiednich szkół specjalnych. Struktura kształcenia w tych szkołach jest bardzo zbliżona do struktury w szkolnictwie ogólnodostępnym.

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Nauczycieli przedszkolnych (educatori) i nauczycieli szkół podstawowych (învîtorii) przygotowuje się w liceum pedagogicznym (szkole średniej II stopnia).

Nauczyciele szkół podstawowych specjalizujący się w takich przedmiotach, jak języki obce, wychowanie muzyczne i wychowanie fizyczne, są absolwentami kolegiów uniwersyteckich, które prowadzą krótkie studia 2-letnie (dla absolwentów liceów pedagogicznych) lub 3-letnie (dla absolwentów innych liceów).

Nauczyciele szkół średnich I i II stopnia (profesori) kończą studia długiego cyklu, trwające od 4 do 5 lat, zależnie od przedmiotu, którego mają uczyć. Nauczyciele akademicy muszą posiadać dyplom ukończenia studiów długiego cyklu oraz dyplom ukończenia studiów doktoranckich.

⁸⁵ <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/rumunia.pdf>

http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Inclusive_Education/Reports/sinaia_07/romania_inclusion_07.pdf

SŁOWACJA⁸⁷

KSZTAŁCENIE SPECJALNE

Większość dzieci mających specjalne potrzeby edukacyjne uczęszcza obecnie do szkół specjalnych.

Włączenie dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi do systemu kształcenia specjalnego wymaga rekomendacji odpowiedniego specjalisty i zgody rodziców.

Struktura kształcenia specjalnego jest bardzo zbliżona do struktury kształcenia w szkolnictwie ogólnodostępnym.

Kształcenie dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi na poziomie od edukacji przedszkolnej do szkół średnich II stopnia prowadzone jest w szkołach specjalnych lub ogólnodostępnych.

W szkołach ogólnodostępnych dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi może uczyć się wraz ze swymi zdrowymi rówieśnikami w klasie ogólnodostępnej (integracja indywidualna) lub z innymi dziećmi mającymi tego samego rodzaju upośledzenia w klasie specjalnej w szkole ogólnodostępnej (integracja grupowa).

Podstawowym wyzwaniem przed szkolnictwem integracyjnym na Słowacji jest kwestia integracji i edukacji dzieci romskich.

Istniejący na Słowacji system zatrudniania asystentów szkolnych także zorientowany jest głównie na prace z dziećmi z tej społeczności⁸⁸.

W roku szkolnym 2009/10 uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi stanowili 8,6% ogółu uczniów objętych kształceniem obowiązkowym (562 579 uczniów); uczniowie kształceni oddzielnie (w 6 szkołach specjalnych i specjalnych klasach szkół ogólnodostępnych) stanowili 5,4%, a uczący się w ramach integracji indywidualnej w klasach ogólnodostępnych – 3,2%.

87 <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/slowacja.pdf>

88 *Transforming the Role of Teaching Assistants in Slovakia* <http://www.osi.hu/esp/rei/ElectronicLibrary/TransformingtheRoleofTeachingAssistants.pdf>

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Nauczyciele, którzy uczą na pierwszym etapie základná škola – szkoły podstawowej (jako nauczyciele przedmiotów zintegrowanych, ISCED 1) i drugim etapie tej szkoły (jako nauczyciele przedmiotu, ISCED 2) oraz w szkołach średnich II stopnia (jako nauczyciele przedmiotu, ISCED 3), obowiązkowo kończą studia na uniwersytecie (na poziomie magisterskim). Studia (model równoległy) trwają 4 lata dla nauczycieli uczących na pierwszym etapie základná škola i 5 lat dla nauczycieli uczących na drugim jej etapie i w szkole średniej II stopnia (jako nauczyciele przedmiotu).

Nauczyciele pracujący w szkołach publicznych nie mają już statusu urzędników państwowych, są pracownikami państwowymi.

Rząd stopniowo wprowadza propozycje reform poprzez dostarczanie nowych wytycznych. Następujące z nich zostały zaaprobowane w marcu 2007 przez Rząd Republiki Słowackiej i Ministerstwo Edukacji Republiki Słowackiej:

Wytyczne dla pomocy z zakresu pedagogiki specjalnej; Wytyczne dla zintegrowanej pomocy pedagogiczno-psychologicznej (propozycje nowej organizacji i współpracy usług pomocowo-doradczych. Skupiają się one na prewencji i dotyczą dzieci z rodzin defaworyzowanych i dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Wytyczne te doprecyzowują obszar działania pedagogów specjalnych, psychologów, pomoc w wybieraniu zawodu i pomoc pedagogiczną zgodnie z prawem przeciw dyskryminacji z maja 2004);

SŁOWENIA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE ⁸⁹⁹⁰

Kształcenie dla osób ze specjalnymi potrzebami prowadzi się w Słowenii zgodnie z podejściem wielościżkowym, ukierunkowanym na integrację, co oznacza, że oferuje się różne formy – od kształcenia w szkolnictwie ogólnodostępnym do kształcenia w placówkach specjalnych.

Koordinacją działań merytorycznych i administracyjnych, w wyniku których dziecko zostaje zakwalifikowane do nauki w odpowiednim środowisku, zajmuje się Komisja ds. Poradnictwa dla Osób ze Specjalnymi Potrzebami Edukacyjnymi.

Podejmując decyzje o zakresie udziału indywidualnych uczniów w zajęciach dydaktycznych w klasach

89 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/slowenia.pdf>

90 <http://www.european-agency.org/country-information/slovenia/national-overview/special-needs-education-within-the-education-system>

ogólnodostępnych lub skierowaniu ich do alternatywnej placówki kształcenia, Komisja działa zgodnie z zasadą „umieszczania w środowisku, które najlepiej umożliwi rozwijanie umiejętności”. Przyjęcie do placówki integracyjnej, podobnie jak przyjęcie do placówki specjalnej, wymaga odpowiedniego skierowania.

W szkołach ogólnodostępnych zapewnia się specjalną pomoc w nauce (kształcenie integracyjne, nauczyciele zajmujący się kształceniem wyrównawczym i dodatkowe godziny zajęć dydaktycznych) i realizuje odpowiednio dostosowany program, z takimi samymi standardami wymagań, jakie obowiązują w ogólnokrajowym programie nauczania (dostosowany w taki sposób, by uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mógł w nim uczestniczyć).

W placówkach przedszkolnych i szkołach powszechnych organizuje się specjalne zajęcia. Szkoły ogólnodostępne realizują również program z obniżonymi standardami wymagań.

Dostosowanie do specjalnych potrzeb polega w tym przypadku na tym, że nie prowadzi się niektórych przedmiotów przewidzianych w programie nauczania dla szkół ogólnodostępnych (program nauczania o węższym zakresie), a standardy wymagań są ustawione na niższym poziomie.

Placówki specjalne realizują programy kształcenia specjalnego dla uczniów z umiarkowanymi lub głębokimi upośledzeniami umysłowymi. Najbardziej charakterystycznym programem w placówkach specjalnych jest tzw. program zajęć indywidualnych lub w małych grupach, który obejmuje różnorodne treści: umiejętności współżycia społecznego, zainteresowania i motywację, strategie służące zapobieganiu problemom z dyscypliną, środki wyrównawcze i kierowanie pozytywnymi zachowaniami

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Poziom i programy edukacji nauczycielskiej określa Minister Oświaty (dotyczy to też nauczycieli specjalnych)

Nauczyciele przedszkolni muszą ukończyć 3-letnie studia zawodowe, a nauczyciele szkół podstawowych i średnich – 4-letnie studia akademickie.

Nauczycielami w pierwszym cyklu (3 lata) kształcenia obowiązkowego (szkoły powszechnej) są nauczyciele przedmiotów zintegrowanych (wychowawcy klas), w drugim cyklu – nauczyciele przedmiotów zintegrowanych lub nauczyciele przedmiotu, a w trzecim cyklu wyłącznie nauczyciele przedmiotu. Nauczyciele szkół powszechnych posiadają na ogół dyplom ukończenia studiów I stopnia, przyznawany po 4-letnich studiach na uniwersytecie (kierunek pedagogiczny, humanistyczny, sportowy).

Zależnie od placówki i przedmiotu, nauczyciele szkół zawodowych i technicznych muszą posiadać: 1) odpowiedni tytuł zawodowy z uczelni akademickiej (dyplom ukończenia studiów I lub II stopnia) lub 2) odpowiedni dyplom ukończenia studiów zawodowych, lub 3) kwalifikacje na najwyższym poziomie w danej dziedzinie kształcenia zawodowego oraz dyplom ukończenia studiów pedagogicznych, które odpowiadają co najmniej 30 punktom ECTS. Wymagane jest również pewne doświadczenie zawodowe.

Nauczyciele kolegiów zawodowych (wykładowcy i starsi wykładowcy) są na ogół absolwentami studiów II stopnia i doświadczonymi praktykami, lub posiadają kwalifikacje nauczycieli akademickich (stopień naukowy doktora).

Nauczyciele akademicy posiadają stopień naukowy doktora. Są wybierani zgodnie z najwyższymi standardami określonymi przez senat uniwersytetu (rygorystycznym systemem habilitacji).

Nauczyciele zatrudnieni w sektorze publicznym mają status urzędników państwowych

Centralny Wydział Edukacji na Uniwersytecie Lublińskim prowadzi studia z zakresu pracy z różnego typu potrzebami uczniów z SEN.

Od tego roku akademickiego (2011/2012) wszyscy studenci pedagogiki mają obowiązkowy kurs pracy z SEN.

Narodowy Instytut Edukacyjny prowadzi szkolenia dokształcające z zasad pracy z uczniem o SEN dla nauczycieli już pracujących

SZWECJA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE⁹¹

Uczniowie z niepełnosprawności fizycznej uczęszczają na ogół do szkół ogólnodostępnych. Na poziomie szkoły podstawowej i średniej ok. 1, 6 % uczniów uczęszcza do szkół innych niż ogólnodostępne tj. szkół dla dzieci z upośledzeniem umysłowym (*särskolan*) lub szkół specjalnych (*specialskolan*).

Od czasu do czasu uczniowie *särskolan* odbywają zajęcia wspólnie z uczniami szkół podstawowych czy średnich.

W roku 2008 kształceniem specjalnym objętych było 22 500 uczniów.

Kształcenie dorosłych z upośledzeniem umysłowym (*särvux*) ma na celu pomoc osobom mającym trudności z przyswajaniem wiedzy w zdobyciu wiedzy i umiejętności podobne do tych, które nabywają uczniowie odbywający naukę w *särskolan*.

Kształcenie na poziomie podstawowym i średnim możliwe jest również w państwowych szkołach specjalnych dla dzieci z upośledzeniem wzroku, słuchu, wrodzonymi niepełno sprawnościami sprzężonymi (*congenital deafblindness*) czy poważnym upośledzeniem mowy. Większość dzieci z tego typu niepełnosprawnością uczęszcza jednak do szkół ogólnodostępnych.

91 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/szwecja2010.pdf>

W 2008 r. do państwowych szkół specjalnych uczęszczało 500 dzieci.

Według obowiązującego prawa, uczelnie wyższe zobowiązane są do aktywnego popierania równych praw studentów i kandydatów niezależnie od płci, pochodzenia etnicznego, orientacji seksualnej i stopnia niepełnosprawności.

Jeżeli szkole, nauczycielom czy uczniom (rodzicom) potrzebne jest wsparcie i pomoc udzielają ją władze regionalne. Istnieje też specjalna **Narodowa Agencja Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych**⁹² wspierająca władze lokalne i szkoły w organizacji i prowadzeniu szkolnictwa specjalnego. Agencja przygotowuje też podręczniki i pomoce dydaktyczne.

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Warunkiem zatrudnienia nauczyciela na czas nieokreślony jest ukończenie studiów pedagogicznych na uniwersytecie lub w kolegium uniwersyteckim. Program studiów umożliwia studentom uzyskanie przygotowania pedagogicznego (wspólnego dla wszystkich przyszłych nauczycieli), który połączony jest ze specjalizacją w nauczaniu określonego przedmiotu/grupy przedmiotów i/lub grup wiekowych. Studia pedagogiczne trwają od 3 do 5,5 roku.

Nauczycielski tytuł zawodowy mogą otrzymać osoby, które posiadają odpowiednie wykształcenie i doświadczenie zawodowe w zakresie przedmiotów związanych z profilem szkoły oraz ukończyły specjalny 1,5-letni kurs pedagogiczny. Kandydata, który nie posiada nauczycielskiego tytułu zawodowego, można zatrudnić na okres maksimum 12 miesięcy.

Program nauczania nauczycieli od 2001⁹³ obejmuje wszystkie kategorie nauczycieli w ramach jednego programu z indywidualnymi możliwościami specjalizacji w tym z zakresu pracy z uczniami o SEN. Ideą tej reformy było odejście od wąskiego nauczania konkretnego przedmiotu lub edukacji wąskiej kategorii uczniów na rzecz szerokiego podejścia edukacji z uwzględnieniem socjalnego aspektu aktywności szkolnej. Większy nacisk został też położony (na poziomie ogólnym) do kształcenia wszystkich nauczycieli z zakresu SEN⁹⁴.

Nauczyciele zatrudnieni w przedszkolach, klasach zerowych, szkołach obowiązkowych i szkołach średnich II stopnia są przeważnie pracownikami gmin, choć niektórych nauczycieli zatrudniają szkoły niezależne.

92 *The National Agency for Special Needs Education and Schools*
<http://www.spsm.se/Startpage/>

93 www.european-agency.org/country-information/sweden/national-overview/teacher-training-basic-and-specialist-teacher-training

94 *Special Education, Disability and Learning*
<http://www.su.se/english/study/courses/bachelor-s-programmes>

Decyzje o zatrudnieniu nauczycieli podejmuje się na szczeblu szkoły. Kwestie czasu pracy, wynagrodzeń i innych warunków pracy są uregulowane w umowach zbiorowych, zawieranych przez pracodawców i nauczycielskie związki zawodowe. Wysokość wynagrodzenia nauczycieli ustala się indywidualnie, w drodze negocjacji pomiędzy pracodawcą i nauczycielem (przeważnie reprezentowanym przez nauczycielski związek zawodowy) na szczeblu szkoły.

WĘGRY⁹⁵

Szkoły publiczne mogą być zakładane i prowadzone przez władze publiczne, samorządy lokalne, samorządy lokalne mniejszości (w dalszej części określane, jako szkoły sektora publicznego), osoby prawne (fundacje, kościoły, itp.) a także osoby fizyczne. Placówki państwowe otrzymują dotacje z budżetu na wykonywanie swoich zadań. Zakres uzyskiwanych środków finansowych jest każdorazowo określony w corocznej ustawie budżetowej. Szkoły publiczne nie mogą być związane z żadną religią ani ideologią, podczas gdy szkoły niepubliczne mają taką możliwość. Przeważająca większość dzieci (około 89%) uczęszcza do szkół publicznych (przedszkola i szkoły), które są zarządzane przez władze publiczne, głównie samorządy lokalne.

Po wyborach w 2010 r. przeprowadzono reorganizację administracji centralnej. Wg nowych zasad, sektor edukacji podlega Ministerstwu Zasobów Narodowych, które jest odpowiedzialne za edukację, kulturę, sprawy socjalne, opiekę zdrowotną, młodzież i sport.

SPECJALNE POTRZEBY EDUKACYJNE⁹⁶

Ustawa o Edukacji Publicznej wprowadza rozróżnienie między dziećmi/uczniemi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, którym przysługuje specjalna opieka oraz dziećmi przejawiającymi problemy z adaptacją, uczeniem się i zachowaniem, którym przysługuje kształcenie wspomagające rozwój.

Na prośbę poradni pedagogiczno-psychologicznej Komisja ds. Rehabilitacji rozstrzyga, czy dziecko wykazuje specjalne potrzeby edukacyjne, czy problemy z adaptacją, uczeniem się i zachowaniem. Komisje mogą zalecić uczęszczanie przez ucznia do specjalnej klasy/placówki lub proponują kształcenie integrujące. Zgodnie z ustawą o równości szans, rodzice uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mają prawo wyboru placówki oraz wpływ na decyzję o umieszczeniu dziecka w placówce.

95 <http://www.european-agency.org/agency-projects/Teacher-Education-for-Inclusion/country-info>

96 [http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/wegry_0.pdf](http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org.pl/files/wegry_0.pdf)

Od roku szkolnego 2008/09, Ustawa o Edukacji Publicznej zobowiązuje rodziców do korzystania ze specjalnej opieki pedagogicznej na prośbę nauczycieli.

Kształcenie dzieci/uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi może się odbywać w terapeutycznych placówkach edukacyjnych, specjalnych placówkach edukacyjnych, a także w grupach przedszkolnych i klasach szkolnych o specyficznym programie nauczania, lub w grupach przedszkolnych i klasach szkolnych wraz z rówieśnikami nie wykazującymi specjalnych potrzeb edukacyjnych. W roku szkolnym 2008/09, 5 000 dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi było objętych edukacją przedszkolną (71 % z nich w środowisku integracyjnym). W odniesieniu do całego kształcenia publicznego, około 55 % uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi było objętych kształceniem integrującym, podczas gdy 45 % uczęszczało do specjalnych klas lub grup.

Wprowadzono regulacje prawne konieczne do stworzenia środowiska integracyjnego. W celu rozwoju treści nauczania dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, opublikowano kluczowe projekty w Programie Operacyjnym Odnowy Społecznej.

Według przeprowadzonych badań w dziedzinie specjalnych potrzeb edukacyjnych, konieczna jest poprawa związku pomiędzy opieką zdrowotną, kształceniem publicznym, opieką społeczną, placówkami ochrony dzieci w celu zapewnienia wczesnego rozpoznania specjalnych potrzeb i rozwoju dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Zgodnie z końcowym raportem, w każdym sektorze edukacji istnieją regulacje prawne i placówki wsparcia dla małych dzieci, jednak brak koordynacji działań opóźnia dostęp do świadczeń dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W konsekwencji, planowane są nowe środki zmierzające do poprawy koordynacji działań, wśród których można wyróżnić zarządzenie, wg którego praca z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi może się rozpocząć bardzo wcześnie, bo już przed ukończeniem przez dziecko 18 miesięcy.

NAUCZYCIELE

W edukacji przedszkolnej zatrudnieni są nauczyciele przedszkolni, w szkole podstawowej nauczyciele nauczania zintegrowanego oraz nauczyciele przedmiotów w kształceniu na poziomie szkoły średniej I i II stopnia. Licencjat z edukacji przedszkolnej wprowadzono w 2009 r., który, zważając na fakt, iż do tego momentu nie było studiów przygotowujących nauczycieli do pracy w przedszkolu/żłobku, stanowił ważną zmianę w strukturze kwalifikacji nauczycielskich.

W roku szkolnym 2006/07, następującym bezpośrednio po wdrożeniu zasad procesu Bolońskiego oraz i promującego reformę kształcenia nauczycieli, struktura instytucji kształcenia nauczycieli została zreorganizowana.

Studia licencjackie (180 ECTS) podejmują przyszli nauczyciele wczesnej opieki i edukacji, a także nauczyciele przedszkolni (ISCED 0) nauczyciele szkół podstawowych (ISCED 1) podejmują 4-letnie studia licencjackie (240 ECTS), podczas gdy nauczyciele chcący nauczać na poziomach ISCED 2 i 3 mogą uzyskać kwalifikacje tylko poprzez ukończenie studiów magisterskich.

W zakresie kształcenia specjalnego, nauczyciele podejmują 4-letnie studia licencjackie i 1,5-letnie studia magisterskie.

Wszyscy nauczyciele posiadający stopień na poziomie licencjata, mogą kontynuować studia w dziedzinie nauk pedagogicznych na poziomie studiów magisterskich i doktoranckich.

Nauczyciele są zobowiązani uczestniczyć w kursach doskonalenia zawodowego przynajmniej raz na siedem lat.

W placówkach kształcenia publicznego, nauczyciel może być zatrudniony w charakterze urzędnika państwowego lub pracownika.

WIELKA BRYTANIA

KSZTAŁCENIE SPECJALNE ⁹⁷

Obecna polityka oświatowa kładzie nacisk na kształcenie dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SEN) na możliwie szeroką skalę, razem z ich rówieśnikami w szkołach ogólnodostępnych.

Jeżeli dziecko wymaga pomocy w szerszym zakresie, niż szkoła jest w stanie zapewnić w ramach dostępnych jej środków, władze lokalne są zobowiązane wydać orzeczenie o specjalnych potrzebach edukacyjnych, w którym przedstawia się szczegółowo potrzeby i zakres niezbędnego dodatkowego kształcenia.

W 2008/2009 roku 2,7% ogółu uczniów w Anglii posiadało orzeczenie o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W 2011 odsetek uczniów uczęszczających do szkół specjalnych wynosił około 1,2%.⁶

Ustawa o Specjalnych Potrzebach Edukacyjnych i Niepełnosprawności z 2001 roku (Special Educational Needs and Disability Act 2001) poszerzyły prawa uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w zakresie pobierania nauki w szkołach ogólnodostępnych.

Prawo również nakłada na placówki obowiązek stworzenia odpowiednich warunków do kształcenia niepełnosprawnych uczniów i studentów.

EDUKACJA DOMOWA ⁹⁸

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, uczniowie, którzy nie uczęszczają do szkoły z powodu długotrwałej choroby czy usunięcia ze szkoły, mogą korzystać z nauki w domu (home tuition) – ta forma nauczania organizowana jest przez lokalne władze oświatowe i prowadzona jest zwykle w niepełnym wymiarze godzin.

W przypadku dzieci posiadających orzeczenie o specjalnych potrzebach edukacyjnych rodzice mogą prowadzić edukację w domu, a władze lokalne mają obowiązek corocznej weryfikacji wydanego orzeczenia i skontrolowania, czy specjalne potrzeby dziecka w dziedzinie edukacji są odpowiednio zaspokajane.

NAUCZYCIELE

Nauczyciele nie są urzędnikami państwowymi.

Nauczycieli szkolnych zatrudniają władze lokalne lub poszczególne placówki, zależnie od rodzaju szkoły. Nauczyciele w innych typach kształcenia są pracownikami poszczególnych instytucji.

Ścieżka nauczyciela do uzyskania „statusu wykwalifikowanego nauczyciela” (Qualified Teacher Status) może przebiegać w różny sposób, według modelu równoległego lub etapowego.

Model równoległy jest przeznaczony dla nauczycieli, którzy posiadają już stopień licencjata. Model ten oparty jest o zawodowe szkolenie prowadzące do uzyskania świadectwa Professional Graduate/ Postgraduate Certificate in Education (PGCE) – stopnia akademickiego, z QTS – kwalifikacją zawodową.

Zazwyczaj kursy prowadzone zgodnie z modelem równoległym były przeznaczone dla praktykantów przygotowujących się do nauczania w szkołach średnich, jednak model etapowy jest coraz bardziej popularny w szkolnictwie podstawowym i stanowi obecnie ścieżkę wybieraną przez większość przyszłych nauczycieli szkół podstawowych.

Na model równoległy składają się 3 lub 4-letnie studia prowadzące do uzyskania stopnia licencjata z QTS. Większość kursów w ramach modelu równoległego jest przeznaczonych dla nauczycieli szkół podstawowych i prowadzą do BEd, jednak jest również kilka kursów umożliwiających nauczanie poszczególnych przedmiotów na poziomie szkoły średniej, zwłaszcza w przypadku przedmiotów takich, jak wychowanie fizyczne i technologia projektów, prowadzących do dyplomu licencjata (BA lub BSc) z QTS.

Model równoległy jest zazwyczaj organizowany na podstawie zintegrowanego wzoru, na który składa się kształcenie w instytucji szkolnictwa wyższego, w tym zajęcia teoretyczne i praktyczne.

Od 2001 roku wszyscy nauczyciele rozpoczynający pracę w sektorze further education

są zobowiązani posiadać specjalistyczne kwalifikacje pedagogiczne.

W Anglii wprowadzono zasadnicze zmiany w kształceniu nauczycieli dla sektora further education. Polegają one na wprowadzeniu od września 2007 roku kwalifikacji „Nauczyciel wykwalifikowany” (Qualified Teacher Learning and Skills, QTLS) i „Nauczyciel o niepełnych kwalifikacjach” (Associate Teacher Learning and Skills, ATLS) dla osób zajmujących się zawodowo nauczaniem i szkoleniem.

Wszyscy aplikujący o uzyskanie wymienionych powyżej kwalifikacji muszą posiadać podstawową wiedzę i umiejętności z zakresu pracy z uczniami z SEN oraz musza znać Księgę Dobrych Praktyk w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych (SEN Code of Practice 99)

Księga Dobrych Praktyk jest wydawanym od 202 zbiorem przydatnych informacji odnośnie wielu aspektów praktycznych związanych z organizowaniem i prowadzeniem szkolnictwa dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Odpowiada ona na wiele pytań i wątpliwości w jaki sposób prowadzić i organizować pracę z uczniami tak aby odpowiedzieć na bardzo różne wyzwania związane z różnymi potrzebami uczniów. Co ważniejsze nie są to odpowiedzi teoretyczne ale oparte na konkretnych przykładach wdrożonych już rozwiązań. Księga zawiera m.in.:

- Opis zasad i polityki integracji
- Informacja jak prowadzić partnerstwo z rodzicami
- Zasady partycypacji uczniów
- Jak organizować innych partnerów (gdzie ich szukać)
- Zbiór wszystkich obowiązujących regulacji prawnych
- Dane statystyczne
- Słownik pojęć
- Itd.

Obowiązujące od wielu lat przepisy prawne odnoszące się do nauczycieli szkolnictwa specjalnego (od 1993 r) wymagają szczególnie do pracy z uczniami niedowidzącymi i niedostyszącymi uzyskania przez nauczycieli dodatkowych kwalifikacji.

Działająca w ramach Ministerstwa Edukacji Agencja Szkoleni i Rozwoju (TDA¹⁰⁰) prowadzi i przygotowuje szkolenia dla nauczycieli, opracowuje materiały i programy szkoleniowe, służy radą nauczycielem i kandydatom do zawodu

99 SEN Code of Practice <https://www.education.gov.uk/publications/standard/publicationDetail/Page1/DfES%200581%202001>

100 Agencja Szkolenia i Rozwoju <http://www.education.gov.uk/get-into-teaching>

WŁOCHY

KSZTAŁCENIE SPECJALNE¹⁰¹

Uczniowie mający specjalne potrzeby edukacyjne kształcą się obecnie w szkołach ogólnodostępnych i korzystają ze specjalistycznej pomocy.

W 1977 roku Akt nr 512 ustalił zasadę, nakazującą wszystkim uczniom niepełnosprawnym szkół podstawowych i średnich w wieku 6-14 lat uczęszczać do normalnych szkół. Nauczyciele byli jednak zobligowani do przygotowania programu kształcenia, który miał być wspomagany przez odpowiedzialnego metodyka, lokalne władze i oddziały zdrowia.

W 1987 roku Sąd Konstytucyjny wydał orzeczenie nr 215 uznając, że uczniowie niepełnosprawni mają także obowiązek kontynuowania nauki w szkołach średnich (nawet uczniowie z przewlekłą niepełnosprawnością). Sąd nałożył też na wszystkie władze w to zaangażowane (zgodnie z ich kompetencją) obowiązek zapewnienia usług, wspierających szkolną integrację.

Oprócz nauczycieli przedmiotu w klasach z uczniami o sen pracują także nauczyciele wspomagający – pomagający w pracy z całą klasą w której są uczniowie o SEN o oraz nauczyciele asystujący uczniom niepełnosprawnym (odpowiedzialni tylko za te osoby¹⁰²)

EDUKACJA NAUCZYCIELI

Nauczyciele przedszkoli i szkół podstawowych muszą posiadać *diploma di laurea* w dziedzinie pedagogiki.

Nauczyciele szkół średnich muszą posiadać *laurea magistrale*.

Nauczyciele uczniów o SEN (w tym wspomagający i asystujący) kończą takie same studia (na tym samym poziomie) ale w zakresie pedagogiki specjalnej.

Przed r. 2007/08 kandydaci na nauczycieli szkół średnich aby uzyskać kwalifikacje uprawniające do nauczania (*abilitazione all'insegnamento*) obowiązkowo kończyli 2-letnie studia podyplomowe w *scuola di specializzazione per l'insegnamento secondario – SSIS*) Obecnie zawieszono ten typ studiów

101 <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/wlochy.pdf>

102 http://www.fga.it/uploads/media/Deluca_Provision_of_educational_resources_for_students_with_disabilities_learning_difficulties_and_disadvantages_-_FGA_WP39_01.pdf

Uczelnie organizują kursy doskonalenia zawodowego dla nauczycieli. Nauczyciele szkół podstawowych są nauczycielami przedmiotów zintegrowanych, choć odpowiadają za konkretną dziedzinę, natomiast nauczyciele szkół średnich są nauczycielami przedmiotu.

Nauczyciele mają status urzędników państwowych.

We Włoszech trwa (z problemami i opóźnieniami) całościowa reforma systemu edukacji)

7. AKTYWIZACJA ZAWODOWA ON

AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA ON W POLSCE I EUROPIE (NA PODSTAWIE MATERIAŁU BIURA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH MPIPS)

Oszacowane na podstawie EU SILC dane wskazują na **wartość wskaźnika zatrudnienia** osób niepełnosprawnych biologicznie w wieku 16-64 lata dla Polski na poziomie **36%** (40,8% przy mniej poważnym ograniczeniu sprawności, zaś 23,1% przy znacznym ograniczeniu sprawności, a 63,9% dla osób sprawnych – bez ograniczeń sprawności), podczas gdy **średnia UE to 46,1%** (53,1% przy mniej poważnym ograniczeniu sprawności, zaś 28,3% przy znacznym ograniczeniu sprawności, a 67,9% dla osób sprawnych – bez ograniczeń sprawności).

Podobne do Polski wskaźniki zatrudnienia osiągnęły Belgia (37%) Rumunia (38%) Wielka Brytania (40,2%) i Hiszpania (40,9%).

Najwyższe wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych w tym wieku osiągnęły Dania (56,6%) oraz Niemcy, Austria i Finlandia (po 55,5%), a najniższe Malta (29,3%) i Irlandia (29,4%)

Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych biologicznie 16-64 lata				
EU SILC 2010	występują lżejsze lub znaczne ograniczenia sprawności	występują lżejsze ograniczenia sprawności	występują znaczne ograniczenia sprawności	brak ograniczeń sprawności
EU27	46,1	53,1	28,3	67,9
Belgium	37,5	45,7	18,3	67,2
Bulgaria	brak danych	37,9	brak danych	62,3
Czech Republic	42,4	48,1	24,5	69,1
Denmark	56,6	61,7	45,4	78,4
Germany (including former GDR from 1991)	55,5	65,1	33,7	75,9
Estonia	47,0	51,3	28,1	64,8
Ireland	29,4	34,2	16,6	64,8
Greece	brak danych	43,4	brak danych	61,7
Spain	40,8	44,8	24,4	61,8
France	51,5	58,2	37,3	66,5
Italy	42,7	47,2	27,7	58,7
Cyprus	53,6	60,9	39,2	72,2
Latvia	43,4	46,9	26,5	63,7
Lithuania	brak danych	42,8	brak danych	61,2
Luxembourg	55,4	59,5	44,6	67,0
Hungary	33,7	37,9	22,0	60,9
Malta	29,3	30,9	24,5	58,2
Netherlands	51,5	57,2	27,0	81,2
Austria	55,5	62,8	35,9	76,1
Poland	36,0	40,8	23,1	63,9
Portugal	44,1	51,4	22,2	71,6
Romania	38,0	44,9	10,1	63,2
Slovenia	54,2	57,8	45,7	71,3

Slovakia	48,4	55,5	25,6	62,3
Finland	55,5	60,4	38,0	72,4
Sweden	54,6	64,9	38,2	75,0
United Kingdom	40,3	53,7	20,2	75,1

SYSTEM AKTYWIZACJI ZAWODOWEJ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH.

Chcąc pokazać, zgodnie z wymaganiami, kontekst organizacyjny poza edukacyjny – stwarzający absolwentom szkolnictwa specjalnego – szkolnictwa dla osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych – szanse dla dalszej rehabilitacji w tym zawodowej warto zwrócić uwagę na politykę wspierania zatrudnienia Osób Niepełnosprawnych.

Osoby niepełnosprawne nie mają takich samych szans na zatrudnienie, jak osoby sprawne. Może to wynikać zarówno z mniejszej wydajności, jak i niemożności pracy na wszystkich stanowiskach pracy. Pracodawca zatrudniający osobę niepełnosprawną bierze pod uwagę konieczność poniesienia dodatkowych kosztów na adaptację miejsca pracy lub kosztów mniejszej produkcji. Dlatego w większości państw UE powstały systemy kompensacji, ze środków publicznych, kosztów dla pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne .

Państwa UE są odpowiedzialne za kreowanie i przestrzeganie polityki zatrudnienia osób niepełnosprawnych.

W każdym z nich rozwiązania są inne, bark jest tutaj ogólnoeuropejskich standardów i rozwiązań.

Stosowane są metody adekwatne do sytuacji społeczno-politycznej danego kraju – często uwarunkowane też tradycją.

Aby zrozumieć poszczególne rozwiązania i formy interwencji konieczne jest ogólne przybliżenie różnych możliwych rozwiązań, jakie funkcjonowały w polityce różnych państw europejskich.

Można wyróżnić trzy podstawowe sposoby interwencji w zakresie wspomaganie zatrudnienia osób niepełnosprawnych(mogą one występować w różnych konfiguracjach łącznie i rozdzielnie):

- regulacje,
- rekompensaty
- zastępowanie.

Regulacje oznaczają oddziaływanie poprzez nakazy, zakazy, odpowiednie warunki :

- system kwotowy – obowiązek ogólny zatrudniania określonej liczby osób niepełnosprawnych, wyrażony najczęściej w procencie osób zatrudnionych
- opodatkowanie pracodawców, którzy nie wywiązują się z zasad systemu kwotowego
- ochronę przed zwolnieniem z pracy

- systemy przeciwdziałania dyskryminacji
- powołanie instytucji rzecznika osób niepełnosprawnych

Rekompensaty mają na celu zapewnienie konkurencyjności na rynku pracy osobom niepełnosprawnym poprzez środki finansowe, materialne lub wsparcie bezpośrednie. Do tej grupy interwencji można zaliczyć m.in.:

- rehabilitację zawodową i społeczną
- dostosowanie stanowiska pracy do możliwości i potrzeb osoby niepełnosprawnej
- dotowanie zatrudnienia

Zastępowanie to tworzenie miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych w specjalnie dostosowanych, wydzielonych instytucjach publicznych oraz w ośrodkach zatrudnienia chronionego.

Jednym z najważniejszych elementów polityki wyrównania szans osób niepełnosprawnych są programy wspierające zatrudnienie na otwartym rynku pracy oraz w miejscach wyłączonych z rynku konkurencyjnego – **zatrudnienie chronione**.

Jest bardzo wiele form zatrudnienia chronionego, zależnie od systemów rynkowych danego państwa czy instytucji tworzących chronione miejsca pracy (osoby fizyczne, administracja publiczna, organizacje pozarządowe)

Elementy wszystkich tym metod znajdziemy w systemie polskim.

W zależności od sytuacji finansowej państw wysokość dofinansowania zatrudnienia chronionego jest bardzo różna. Głównym źródłem finansowania jest najczęściej sektor publiczny: budżet centralny państw lub władze regionalne i lokalne.

W niektórych państwach występują łączone drogi dystrybucji finansowania („centralno-lokalne”).

Najczęściej dofinansowanie przeznaczane jest na częściowe lub całościowe pokrycie wynagrodzeń osób niepełnosprawnych (normowane np. w postaci wynagrodzenia minimalnego), choć rozwiązania szczegółowe są zróżnicowane.

Dla przykładu:

- we Francji minimalne wynagrodzenie w warunkach pracy chronionej stanowi 35% minimalnej płacy z otwartego rynku pracy, pozostałą kwotę (do 130% minimalnej płacy) wypłaca rząd
- w Niemczech wynagrodzenie podstawowe ustalają urzędy pracy
- w Luksemburgu minimalny dochód jest wypłacany, niezależnie od zatrudnienia, w postaci renty
- w Irlandii pracownicy uzyskują część wynagrodzenia w postaci renty oraz część w postaci pensji wypłacanej przez pracodawcę (do 50% renty).

Poza dofinansowaniem wynagrodzenia osoby niepełnosprawne zatrudnione w systemie pracy chronionej otrzymują dodatkowe formy wsparcia, takie jak: refundowany lub bezpłatny transport do pracy, ubrania robocze i środki ochrony osobistej, pokrywanie kosztów leczenia i sprzętu rehabilitacyjnego, dodatkowe pobyty sanatoryjno-

rehabilitacyjne, szkolenia posiłki, a czasem nawet pokrycie kosztów zmiany miejsca zamieszkania.

Zatrudnienie osób niepełnosprawnych na wolnym, konkurencyjnym rynku pracy, jest również wspierane przez różne formy oddziaływań i zachęt: szkolenia zawodowe, staże, dotowanie zatrudnienia, zachęty podatkowe (ulgi) sprzyjające rozpoczęciu działalności gospodarczej.

Aby wyrównać szanse osób niepełnosprawnych na wolnym rynku pracy, wprowadza się często tzw. system kwotowy, który polega na nałożeniu, na mocy aktu prawnego obowiązku zatrudniania określonego odsetka osób niepełnosprawnych.

W krajach członkowskich UE wysokość kwot waha się od 2 do 7% (często różnicuje się kwoty dla sektora publicznego i prywatnego). W wielu krajach ustala się minimalną wielkość zatrudnienia w firmie, decydującą o obowiązku stosowania systemu kwotowego (np. we Włoszech 6-procentowy system kwotowy obowiązuje w firmach prywatnych zatrudniających co najmniej 35 pracowników, w Polsce 25).

Przedstawione zostaną teraz przykłady rozwiązań prozatrudnieniowych w kilku wybranych krajach UE (tych w których poziom zatrudnienia wskazuje na dobrą sytuację ON na rynku pracy).

Trzeba podkreślić, że są to też często kraje w których istnieją równocześnie dobre rozwiązania z zakresu szkolnictwa specjalnego (w tym także systemu przygotowania nauczycieli).

Jednakowoż pamiętając o zastrzeżeniach metodologicznych trudno tu mówić o prostym związku przyczynowo skutkowym – można raczej mówić o występowaniu spójnego dobrze działającego systemu polityki wobec Osób Niepełnosprawnych.

PRZEGLĄD POLITYK PROZATRUDNIENIOWYCH W WYBRANYCH KRAJACH¹⁰³

AUSTRIA

Austria składa się z 9 krajów związkowych, tzw. landów, w których żyje ponad 8 mln ludzi. Liczbę osób niepełnosprawnych szacuje się na ok. 1,5 mln. Uzyskanie medycznego orzeczenia o niepełnosprawności jest ograniczone przede wszystkim do osób z niesprawnością fizyczną. Osób o takiej kwalifikacji niepełnosprawności jest około 75 tys. Mają one takie przywileje, jak zabezpieczenie przed zwolnieniem czy dodatki na transport. Podstawowymi aktami prawnymi regulującymi stosunek państwa wobec osób niepełnosprawnych są: federalne

¹⁰³ *Sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy w państwach Unii Europejskiej, Andrzej Najmiec – Centralny Instytut Ochrony Pracy*

prawo dotyczące osób niepełnosprawnych oraz ustawa o zatrudnieniu osób niepełnosprawnych. Jak w większości państw europejskich, w latach 80. XX wieku w koncepcjach zatrudnienia uwzględniano przede wszystkim osoby niepełnosprawne fizycznie. Pozostałe grupy były włączane w proces zatrudniania w drugiej połowie lat 90. W 1990 roku przyjęto ustawę dotyczącą osób niepełnosprawnych, w której ustalono politykę i koordynację spraw osób niepełnosprawnych na szczeblu federalnym.

W 1997 roku do konstytucji Austrii został dołączony zapis dotyczący zakazu dyskryminacji z powodu niepełnosprawności. Dotyczy on równego traktowania osób niepełnosprawnych i pełnosprawnych we wszystkich dziedzinach życia. Osoby posiadające orzeczenie lekarskie o co najmniej 50-procentowym obniżeniu sprawności funkcjonalnej otrzymują status „zarejestrowanej osoby niepełnosprawnej”. Wraz z przyznaniem tego statusu osoba otrzymuje takie uprawnienia, jak: ochrona przed zwolnieniem, dodatek transportowy, refundacja części wynagrodzenia, dodatek szkoleniowy. Niezależnie od polityki federalnej (państwa), niepełnosprawni mogą uczestniczyć w programach zatrudnienia, realizowanych przez regiony. Zasady systemu kwotowego zatrudnienia osób niepełnosprawnych wymagają od pracodawców zatrudnienia co najmniej jednego zarejestrowanego niepełnosprawnego na 25 pracowników (4%) lub uiszczenia specjalnego podatku. Wskaźnik kwotowy może być zmniejszony na mocy zarządzeń krajów związkowych, w zależności od sytuacji na lokalnych rynkach pracy.

Austriacki system przewiduje szereg zachęt dla osób niepełnosprawnych, by podejmowały pracę. Są to: zasiłek na edukację, zakup sprzętu ortopedycznego i pomocy rehabilitacyjnych, zakup samochodu potrzebnego do dojazdu do pracy.

Dodatkowy urlop dla pracownika niepełnosprawnego wynosi w Austrii 6 dni w skali roku. Rząd austriacki wspiera zatrudnianie osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy, jednak dla niektórych osób niepełnosprawnych utrzymanie zatrudnienia w zakładach pracy chronionej jest konieczne.

Działania ukierunkowane na bezpośrednie wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych w Austrii:

- dofinansowanie wynagrodzenia w celu wyrównania mniejszej wydajności osób niepełnosprawnych – maksymalnie do 50% wynagrodzenia
- dofinansowanie szkolenia zawodowego w postaci dodatku wypłacanego przedsiębiorcom zatrudniającym niepełnosprawnych praktykantów.
- dodatkowe dofinansowanie za kupno i wykorzystanie dóbr wyprodukowanych przez osoby niepełnosprawne (15% wartości zamówień zrealizowanych w zakładach integracyjnych)
- nakłady na adaptację stanowisk pracy do potrzeb osób niepełnosprawnych
- dofinansowanie szkolenia zawodowego – przedsiębiorstwa szkolące osoby niepełnosprawne otrzymują dodatek finansowy
- wsparcie podjęcia działalności gospodarczej – osoba niepełnosprawna może otrzymać wsparcie finansowe z Funduszu Podatku Kompensacyjnego
- wsparcie podjęcia nauki na studiach wyższych i praktyk zawodowych – osoby niepełnosprawne mogą uzyskać wsparcie podczas odbywania studiów bądź praktyki zawodowej
- wsparcie poszukiwań zatrudnienia – pomoc osobom niepełnosprawnym w poszukiwaniu odpowiedniego miejsca

pracy oraz wsparcie w celu pokonania problemów w miejscu pracy

- zakłady integracyjne.

DANIA

Dania liczy około 5,4 mln mieszkańców. Szacuje się, że liczba osób niepełnosprawnych w wieku aktywności zawodowej wynosi około 500 tys.

Podstawę prawną polityki wobec osób niepełnosprawnych stanowi sekcja 75 (2) duńskiej konstytucji, zapewniająca pomoc publiczną wszystkim osobom, które nie są w stanie utrzymać siebie bądź osób od siebie zależnych. Między innymi z tego względu polityka zatrudnienia wobec osób niepełnosprawnych jest w dużej mierze podobna do polityki zatrudnienia względem innych grup marginalizowanych.

Celem duńskiej polityki wobec osób niepełnosprawnych jest zagwarantowanie każdej osobie warunków do normalnego życia. Oznacza to integrację w szkolnictwie, społeczeństwie i na rynku pracy.

W 1993 roku parlament duński przyjął rezolucję zobowiązującą wszystkie władze, instytucje prywatne i publiczne oraz przedsiębiorstwa do przestrzegania zasady równego traktowania osób pełnosprawnych i niepełnosprawnych, również w kwestii zatrudnienia.

Polityka wyrównania szans osób niepełnosprawnych jest w Danii zdecentralizowana.

Rolą rządu jest stwarzanie warunków do działań podejmowanych przez samorządy lokalne i regionalne. Dysponuje on oddzielnym funduszem na edukację, szkolenie zawodowe, dostosowanie miejsc pracy. Jednostki administracji publicznej są zobowiązane do zapewnienia pierwszeństwa zatrudniania osób niepełnosprawnych.

W Danii nie istnieje system kwotowy ani oficjalna definicja niepełnosprawności.

Nie ma również specjalnych praw chroniących przed zwolnieniem z pracy osób niepełnosprawnych (poza powszechną ochroną dla wszystkich pracowników).

Dużą rolę w polityce zatrudnienia odgrywają władze lokalne i regionalne. Są one odpowiedzialne za zakłady pracy chronionej i rehabilitację.

Na szczeblu regionalnym, przy urzędzie pracy, zatrudniani są doradcy zawodowi dla osób niepełnosprawnych, którzy również muszą być osobami niepełnosprawnymi. Mają za zadanie rozpowszechnianie informacji wśród pracodawców i pracowników na temat możliwych programów wsparcia zatrudnienia osób niepełnosprawnych.

Pracodawcy zatrudniający osoby niepełnosprawne mogą otrzymać dotacje na:

- wyrównanie wynagrodzenia pracownika niepełnosprawnego do 50% najniższego wynagrodzenia
- pokrycie kosztów adaptacji stanowiska i miejsca pracy

- pokrycie wynagrodzenia osobistego asystenta zawodowego, pomagającego pracownikowi niepełnosprawnemu w pełnej adaptacji zawodowej w zakładzie, w wymiarze 20 godzin tygodniowo (zatrudnienie wspomagane); dotyczy głównie osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności.

W Danii lansuje się przede wszystkim zatrudnianie osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy. Ale poza wspomaganie tej formy wspierania, istnieje tam również chroniony rynek pracy. Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej z 1974 roku, organizacja i zapewnienie pracy w warunkach chronionych osobom niepełnosprawnym należy do zadań władz powiatowych. W szczególności do ich zadań należy organizowanie, nadzorowanie, finansowanie i kontrola zakładów pracy chronionej.

Działania ukierunkowane na bezpośrednie wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych w Danii (wybór):

- rehabilitacja przedzawodowa – obejmuje takie działania, jak ocena zdolności do pracy, kształcenie zawodowe, wybór ścieżki zawodowej
- rehabilitacja zawodowa – realizowana z uwzględnieniem poszczególnych etapów przygotowania do pracy, czasu trwania oraz rodzaju zatrudnienia. W ramach tego programu władze lokalne proponują nieoprocentowany kredyt dla osób, które chcą rozpocząć własną działalność gospodarczą
- program elastycznego zatrudnienia – władze lokalne są zobowiązane do jego realizacji, gdy osoba nie jest ani w stanie pracować na normalnych warunkach, ani poprawić swojej wydajności poprzez rehabilitację. W przypadku elastycznego zatrudnienia państwo refunduje pracodawcy 1/3, 1/2 lub 2/3 kosztów płacy minimalnej określonej przez układ zbiorowy w danym sektorze. Koszty elastycznego zatrudnienia są w pełni finansowane przez rząd, w przeciwieństwie do kosztów zasiłków dla osób niepełnosprawnych, które
- program zatrudnienia chronionego – jest przeznaczony dla osób niezdolnych do pracy na otwartym rynku pracy
- zasiłek dla zatrudnionych niepełnosprawnych
- specjalne wyposażenie stanowisk – istnieją właściwie dwa programy zajmujące się adaptacją miejsca pracy, jeden administrowany przez władze lokalne, a drugi przez Publiczny Urząd Pracy
- wsparcie osobiste – może zostać przyznane niepełnosprawnemu pracownikowi i osobie samozatrudnionej, ale również osobie uczącej się, a także bezrobotnemu, wymagającemu wsparcia w poszukiwaniu zatrudnienia
- okólnik priorytetowy – w sektorze publicznym każda osoba niepełnosprawna, która złoży podanie o pracę, musi przejść rozmowę kwalifikacyjną; w razie odmowy zatrudnienia pracodawca jest zobowiązany przestać do Urzędu Pracy uzasadnienie decyzji
- konsultanci ds. niepełnosprawności – w oddziałach urzędów pracy zatrudnieni są konsultanci zapewniający doradztwo zawodowe oraz informacje o programach wsparcia dla osób niepełnosprawnych.

IRLANDIA

Irlandię zamieszkuje ponad 4,2 mln mieszkańców, wśród których około 300 tys. to osoby niepełnosprawne. Na początku lat 80. ubiegłego wieku wprowadzono system kwotowy obowiązujący wyłącznie w instytucjach publicznych, zgodnie z którym osoby niepełnosprawne miały stanowić co najmniej 3% wszystkich zatrudnionych.

W roku 1998 wprowadzono w życie ustawę o równości w zatrudnieniu, a w roku 2000 – ustawę o równym statusie.

Ta pierwsza zabrania dyskryminacji w sferze pracy z różnych względów, w tym niepełnosprawności, i chroni nie tylko pracowników, ale również osoby poszukujące zatrudnienia bądź możliwości szkolenia zawodowego.

Ustawa o równym statusie zabrania dyskryminacji we wszystkich innych sferach życia publicznego.

Instrumenty polityki zatrudnienia skierowane specjalnie do osób niepełnosprawnych są w Irlandii jasno określone.

Rozróżnia się :

- zatrudnienie na otwartym rynku pracy,
- zatrudnienie wspomagane i chronione,
- pracę wspomaganą, chronioną i rehabilitacyjną.

Pracodawcy zatrudniający osoby niepełnosprawne otrzymują subwencje na częściowe pokrycie kosztów wynagrodzenia, tworzenie stanowiska pracy, adaptację stanowiska i miejsca pracy oraz zakup niezbędnego sprzętu dla pracowników niepełnosprawnych.

Ponadto niektóre grupy pracowników niepełnosprawnych mogą otrzymać

- zasiłki na pokrycie kosztów dojazdu do pracy,
- osobistego lektora dla pracownika niewidomego
- tłumacza języka migowego dla pracownika głuchego.

W Irlandii powstało wiele różnych zakładów pracy dla osób niepełnosprawnych. Prowadzone są przez rozmaite organizacje pozarządowe, w tym również organizacje kościelne.

NIEMCY

Populacja Niemiec wynosi 82 mln obywateli (początek 2007 r.), a liczbę osób niepełnosprawnych szacuje się na 6,5 mln.

W Niemczech istnieje długa tradycja legislacji dotyczącej osób niepełnosprawnych. Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych jest przedmiotem regulacji prawnych od 1953 roku. Obecnie obowiązuje kodeks socjalny, który precyzyjnie określa zarówno definicję niepełnosprawności, jak i zestaw świadczeń i usług dla osób niepełnosprawnych. Ustawa z 1974 roku o osobach niepełnosprawnych jest pierwszym podstawowym dokumentem dotyczącym niepełnosprawności, mimo że została częściowo zmodyfikowana przez włączoną w 2001 roku do kodeksu socjalnego ustawę o walce z bezrobociem osób niepełnosprawnych.

W niemieckim systemie prawnym wymienia się dwie kategorie niepełnosprawności.

- do pierwszej zaliczane są osoby, których zdolności umysłowe lub fizyczne odbiegają od normy właściwej dla ich wieku i stan ten utrzymuje się co najmniej przez 6 miesięcy.
 - do drugiej kategorii należą osoby o co najmniej 50-procentowym stopniu niepełnosprawności.
- Istnieje możliwość zakwalifikowania do drugiej grupy osób o 30-50-procentowym stopniu niepełnosprawności, które nie są w stanie znaleźć zatrudnienia na otwartym rynku pracy.

W kodeksie socjalnym z 1975 roku osoby niepełnosprawne mają zagwarantowane prawo do społecznej integracji i pomocy w celu wyeliminowania lub złagodzenia skutków niepełnosprawności i zapobieżenia jej pogłębieniu się.

Artykuł dotyczący dyskryminacji osób niepełnosprawnych został dopisany do konstytucji Zjednoczonych Niemiec w 1994 roku.

System kwotowy, który został wprowadzany w Niemczech już na początku XX w., przeszedł wiele zmian. Najnowsze regulacje wprowadzono w roku 2000. Zapisano wówczas, że publiczne i prywatne przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 16 osób muszą zatrudniać co najmniej 5% pracowników niepełnosprawnych.

Niespełnienie tych wymagań jest karane miesięcznym podatkiem, liczonym od każdego miejsca, które powinno być zajmowane przez osobę niepełnosprawną.

Jego wysokość zależy od wielkości firmy i stopnia wypełnienia kwoty.

Pracodawcy zatrudniający osoby niepełnosprawne mogą otrzymać pomoc finansową z terenowych oddziałów Federalnego Funduszu Kompensacji, np. na:

- pokrycie części wynagrodzenia pracowników niepełnosprawnych,
- tworzenie nowych i adaptację istniejących stanowisk pracy,
- wynagrodzenie lektorów dla pracowników niewidomych itp.

Pracownicy niepełnosprawni mogą otrzymywać wsparcie w formie zasiłków na:

- zakup narzędzi potrzebnych do wykonywania pracy,
- pokrycie kosztów dojazdu do pracy
- lub rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej.

W Niemczech istnieje ponad 600 zakładów pracy chronionej, zwanych warsztatami dla osób niepełnosprawnych. Jest w nich zatrudnionych około 140 tys. osób niepełnosprawnych. Przeznaczone są głównie dla ludzi o największym stopniu niepełnosprawności. Dlatego niewielka liczba pracowników przechodzi z zakładów pracy chronionej do zatrudnienia na otwartym rynku pracy. Istotne jest, że osoby niepełnosprawne pracujące w warsztatach pracy chronionej mają status zbliżony do formalnego zatrudnienia. Są ubezpieczone i mają prawo do emerytury po 20 latach pracy.

Osoby niepełnosprawne są również chronione przed nieuzasadnionym zwolnieniem – każda decyzja o zwolnieniu pracownika niepełnosprawnego musi być zatwierdzona przez Centralny Urząd ds. Osób Niepełnosprawnych, który bierze pod uwagę argumenty pracodawcy, pracownika oraz rady zakładowej.

Organizacje i działania ukierunkowane na bezpośrednie wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych w Niemczech:

- centra szkolenia zawodowego. W Niemczech funkcjonuje sieć 52 takich centrów, szkolących w 190 zawodach i zdolnych przyjąć około 12 000 uczniów
- centra promocji zawodowej. Skierowane do dorosłych osób niepełnosprawnych, oferujące programy rehabilitacji zawodowej. 27 takich centrów oferuje 180 różnych kursów i może przyjąć do 15 000 uczniów
- zatrudnienie dotowane. Obejmuje pomoc w formie zwrotu do 70% kosztów wynagrodzenia przez okres 12-24 miesięcy
- projekty integracyjne przyznawane firmom, zakładowi bądź nawet części zakładu, w którym zatrudnionych jest 25–50% osób niepełnosprawnych. Dzięki nim można uzyskać finansowanie na modernizację i zwiększenie liczby miejsc pracy oraz na doradztwo w zakresie zarządzania
- kontrakty integracyjne, których celem jest próbne zatrudnienie osoby niepełnosprawnej. Kontrakt podpisywany jest na okres od 2 tygodni do 6 miesięcy, każda ze stron może w dowolnym momencie zrezygnować z kontynuacji.

PORTUGALIA

Portugalia liczy około 10,6 mln mieszkańców. Według szacunkowych danych osób niepełnosprawnych jest około 600 tys.

W artykule 71 portugalskiej konstytucji z 1976 roku zapisano gwarancję równych praw i obowiązków dla niepełnosprawnych obywateli. Zapis ten zobowiązuje państwo do działania na rzecz ich integracji.

Polityka wobec osób niepełnosprawnych, zdefiniowana w ustawie z 1989 roku, obejmuje działania zapobiegające niepełnosprawności, rehabilitację, zapobieganie dyskryminacji oraz wyrównywanie szans we wszystkich obszarach życia, w tym w kwestii zatrudnienia.

Wymieniona ustawa określa również zobowiązania różnych sektorów administracji rządowej do działania na rzecz osób niepełnosprawnych.

W Portugalii nie funkcjonują ani system kwotowy, ani specjalne zabezpieczenia zatrudnienia osób niepełnosprawnych.

Głównymi czynnikami wspierającymi zatrudnienie tej grupy społecznej są stosowane zachęty finansowe dla pracodawców.

Wyjątek stanowi sektor bankowości, który dobrowolnie ustanowił dla siebie 2-procentowy wskaźnik kwotowy zatrudnienia osób niepełnosprawnych.

W Portugalii istnieją obecnie dwie formy zatrudnienia chronionego:

- zakłady pracy chronionej
- oraz
- tzw. enklawy pracy chronionej w zwykłych zakładach pracy. Ponieważ niewielu pracowników zakładów pracy chronionej przechodzi na otwarty rynek pracy, duże znaczenie przywiązuje się do tworzenia enklaw pracy chronionej. Są to kilkuosobowe grupy pracowników niepełnosprawnych, pracujących w specjalnych warunkach, w zwykłych zakładach pracy. Ta forma zatrudnienia ma ułatwić zawodową integrację pracowników niepełnosprawnych, a także względnie łagodne przejście z pracy w warunkach chronionych do pracy w zwykłych warunkach.

Dużą wagę przywiązuje się w Portugalii do nowych technologii i ich wpływu na jakość życia osób niepełnosprawnych. Ministerstwo Nauki i Techniki jest odpowiedzialne za koordynację programu „*Inicjatywa dla wszystkich obywateli ze specjalnymi potrzebami w społeczeństwie informacyjnym*”.

Podsumowując ten krótki przegląd polityk zatrudnieniowych w kilku wybranych krajach UE stwierdzić można, że i w tym przypadku mamy do czynienia z bardzo różnie realizowanymi politykami.

Przy czym trudno było by jednoznacznie stwierdzić, iż któraś z polityk jest jednoznacznie „lepsza”.

Mamy powyżej przykłady dobrze działającego systemu kwotowego wraz z wysoką ochroną zatrudnienia (Niemcy) i wcale nie gorzej działającego systemu gdzie nie istnieje system kwotowy ani oficjalna definicja niepełnosprawności, nie ma również specjalnych praw chroniących przed zwolnieniem z pracy osób niepełnosprawnych (Dania).

W obu pokazanych przypadkach istotną rolę odgrywają kwestie ogólnej sytuacji gospodarczej i sytuacji na rynku pracy (w tym istotny wpływ zjawisk demograficznych), tradycji, i uwarunkowania kulturowe.

Z kolei wymieniona na ostatnich miejscach (pod względem zatrudniania ON) Irlandia posiada system kwotowy i wzorcowe ustawodawstwo antydyskryminacyjne, rozbudowany i dobrze umocowany lokalnie system wsparcia zatrudnienia. Również rozwiązania irlandzkie z zakresu edukacji specjalnej wydają się bardzo interesujące. Efekty zatrudnieniowe zaś rozchodzą się całkowicie z powyższymi pozytywnymi ocenami.

Tym samym widać dobitnie, że na dostępnym poziomie informacji i z dostępem do aktualnie gromadzonych danych nie da się w prosty sposób potwierdzić (lub zaprzeczyć) tezie o pozytywnym wpływie na finalny efekt poziomu zatrudnienia osób niepełnosprawnych zarówno polityk edukacyjnych jak i polityk zatrudnieniowych.

8. REKOMENDACJE DOTYCZĄCE POLITYKI I PRAKTYKI W ZAKRESIE KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI

Pierwsza i najbardziej pilna rekomendacja zawarta jest w komunikacie Komisji Europejskiej w wydanym z okazji przedstawienia wyników badań nad dostępem osób niepełnosprawnych do edukacji:

Nie ma aktualnych i wiarygodnych danych dotyczących liczby osób niepełnosprawnych zatrudnionych w poszczególnych państwach UE. Trzeba tę sytuację zmienić.

Sytuacja ta dotyczy zresztą nie tylko danych o zatrudnieniu – można z pełną odpowiedzialnością powiedzieć, iż jakość dostępnych danych na temat sytuacji Osób Niepełnosprawnych jest bardzo niska i utrudnia w istotny sposób planowanie i prowadzenie skoordynowanej polityki przeciwko wykluczeniu Osób Niepełnosprawnych. W dalszej części komunikatu zwrócona została uwaga na następujące kwestie:

Aby integracja działała w praktyce, kluczową rolę oprócz nauczycieli odgrywają nauczyciele wspomagający i asystenci nauczycieli.

W niektórych państwach europejskich programy nauczania są ustandaryzowane i nieelastyczne, co utrudnia integrację dzieci niepełnosprawnych.

Zasady powtarzania klas również utrudniają realizację zasad integracji. Osoby niepełnosprawne podejmują studia wyższe rzadziej niż osoby w pełni sprawne.

Osoby niepełnosprawne, które posiadają wyższe wykształcenie, wciąż doświadczają trudności na rynku pracy, ale i tak mają znacznie większe szanse na zatrudnienie niż osoby niepełnosprawne o niższych kwalifikacjach¹⁰⁴

Wszystkie te kwestie powinny zostać rozwiązane w sposób zwiększający szanse edukacyjne Osób Niepełnosprawnych.

Poniżej znajdują się wybrane wnioski i rekomendacje płynące z projektu Europejskiej Agencji Rozwoju Edukacji Uczniów ze Specjalnymi Potrzebami (Agencji) poświęconego kształceniu przygotowującemu nauczycieli do edukacji włączającej (TE4I). Autorzy Raportu zwracają w szczególności uwagę na:

Należy poszukiwać skutecznych metod, które pozwolą zwiększyć rekrutację kandydatów na kierunki nauczycielskie oraz zredukować liczbę studentów rezygnujących ze studiów na tych kierunkach;

Trzeba także wypracować metody, dzięki którym wzrośnie odsetek nauczycieli wywodzących się z różnych grup społecznych, w tym nauczycieli niepełnosprawnych.

Niezbędne są badania dotyczące efektywności różnych ścieżek kształcenia nauczycieli, sposobu organizacji studiów pedagogicznych, ich zawartości merytorycznej i metod wykładu, które pozwolą lepiej zrozumieć, w jaki sposób można najskuteczniej rozwijać kompetencje nauczycieli potrzebne w pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach.

Należy zadbać o rozwój „grupy zawodowej” wykładowców kształcących nauczycieli poprzez bardziej odpowiedni dobór kadr, doskonalsze metody profesjonalnego przygotowania nauczycieli akademickich oraz ustawiczne doskonalenie zawodowe.

Wykładowcy kierunków nauczycielskich powinni mieć możliwość rozwoju zainteresowań zawodowych związanych z różnorodnością uczniów: Należy zadbać o to, by coraz liczniejsze grono nauczycieli akademickich posiadało wiedzę i doświadczenie na temat placówek włączających.

Wszystkim wykładowcom należy udostępnić możliwość prowadzenia badań i rozwoju zawodowego, zachęcając ich do współpracy z innymi wydziałami oraz rozwijania jednolitego podejścia do różnorodności.

Coraz powszechniej docenia się znaczenie roli nauczyciela, trzeba więc także kształcenie nauczycieli zaliczyć do zadań priorytetów

¹⁰⁴ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/761&format=HTML&aged=0&language=PL&guiLanguage=fr> op.cit.

Kursy na początkowym etapie kształcenia nauczycieli powinny mieć charakter jednolity: Edukacja włączająca oraz różnorodność uczniów mają stanowić integralną część treści nauczania w ramach programów kształcenia wszystkich nauczycieli niezależnie od wykładanego przedmiotu i grupy wiekowej, jaką zamierzają uczyć.

Wszyscy nauczyciele oraz dyrektorzy szkół powinni mieć dostęp do szerokiej oferty kursów doskonalenia zawodowego dotyczących problematyki różnorodności:

Nauczyciel zaznajomiony z tą tematyką w ramach studiów oraz praktyk studenckich i innych bezpośrednich doświadczeń powinien mieć możliwość pogłębienia wiedzy na wybrane tematy w ciągu całej kariery zawodowej.

Kształcenie nauczycieli nie odbywa się jednak w próżni. Aby je zmienić, potrzebna jest reforma całego systemu, która wymagać będzie zaangażowania i silnego przywództwa ze strony władz reprezentujących wiele różnych sektorów oraz wszystkich interesariuszy związanych z edukacją. Tylko taka współpraca międzysektorowa może przerwać zamknięte koło, w którym przyszli nauczyciele uczą się wedle starych wzorców, i umożliwić studentom wykształcenie takich postaw i systemu wartości, na których opiera się nauczanie włączające¹⁰⁵.

Istnieje szereg form pomocy wspierających integrację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Także i polscy autorzy zwracają uwagę na rolę nauczycieli – stwierdzając, iż wymagają oni (aby móc dobrze spełniać swoją rolę) – wsparcia.:

Potrzebne jest wsparcie pedagogiczne dla nauczycieli, zaangażowanie różnych specjalistów (nauczyciele z przygotowaniem specjalistycznym, którzy mogą na przykład odrębnie przerabiać z dzieckiem materiał lub doradzać nauczycielowi prowadzącemu klasę) oraz organizację opieki zdrowotnej i socjalnej.¹⁰⁶

Oczekujemy coraz więcej od nauczycieli – przykładamy coraz większą rolę do ich edukacji stwierdza Raport OECD dot. rozwoju edukacji. . Najlepiej jednak wyedukowany nauczyciel piszą Autorzy nie będzie w stanie dać sobie rady w zmieniającym się świecie bez należytego wsparcia w postaci edukacji permanentnej:

Budowa takiego systemu, efektywnego, łatwo dostępnego i przyjaznego nauczycielom (atrakcyjny w formie, nie obciążający czasu prywatnego, atrakcyjny finansowo) to wyzwania XXI w¹⁰⁷

105 *Kształcenie nauczycieli przygotowujące do edukacji włączającej*
<http://www.european-agency.org/publications/ereports/te4i-challenges-and-opportunities/te4i-challenges-and-opportunities>

106 *Anna Przybysz Niepełnosprawni w systemie oświaty Akademia Pedagogiczna im. KEN w Krakowie*
http://www.eid.edu.pl/archiwum/2005.103/styczen.205/niepelnospawni_w_systemie_oswiatowym_ue.1712.html

107 *Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from TALIS – ISBN 978-92-64-05605-3*

BIBLIOGRAFIA

- Agencja Szkoleni i Rozwoju <http://www.education.gov.uk/get-into-teaching> odwiedzony 08.07.2012
- Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, Źródła danych na temat osób niepełnosprawnych - <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/dane-statystyczne/zrodla-danych-na-temat-osob-niep/> ,odwiedzony 2012-07-09
- Biuro Osób Niepełnosprawnych MPIPS Dane statystyczne, Edukacja <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/dane-statystyczne/edukacja/> Odwiedzony 2012.07.06
- Bogdanowicz M. : *Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci – nowa definicja i miejsce w klasyfikacjach międzynarodowych*; (w:) Psychologia Wychowawcza nr1/ 1996
- Community Integration Sonderpädagogik <http://www.cisonline.at/index.php?id=81&L=1> odwiedzony 08.07.2012
- Country Information <http://www.european-agency.org/country-information> odwiedzony 07.07.2012
- Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from TALIS – ISBN 978-92-64-05605-3
- Deklaracja z Salamanki <http://archiwum-ukie.polskawue.gov.pl/HLP/files.nsf/a50f2d318bc65d9dc1256e7a003922ed/e379060f76e05f2fc1256e99004acf0b?OpenDocument> Odwiedzony 2012.07.07
- Sabine Damaschke / Magdalena Jagta Niemcy stawiają na kształcenie integracyjne <http://www.dw.de/dw/article/0,,15730767,00.html> odwiedzony 10.07.2012
- Edukacja Specjalna w Europie <https://www.european-agency.org/publications/ereports/special-needs-education-in-europe-volume-2/Thematic-PL.pdf> odwiedzony 06.07.2012
- EUROPEJSKA AGENCJA ROZWOJU EDUKACJI UCZNIÓW ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI http://www.european-agency.org/publications/flyers/agency-brochure/agency_brochure_pl.pdf odwiedzony 05.07.2012
- Florian, L. and Black-Hawkins, K. (2010) Exploring inclusive pedagogy *British Educational Research Journal* First Article, 1-
- Barbara Gąciarz *Instytucje a przygotowanie zawodowe młodych osób niepełnosprawnych*
- Key Data on Education in Europe 2012 http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/134EN.pdf odwiedzony 04.07.2012
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/dokumenty-organizacji-narodow-zj/konwencja-o-prawach> odwiedzony 08.07.2012
- Kluczowe problemy edukacji w Europie. Zawód nauczyciela w Europie: profil, wyzwania,

kierunki zmian. Raport IV, Europejskie Biuro Eurydice, Warszawa 2004 r.,

Kształcenie integracyjne w Niemczech <http://www.ania.lodygowice.com.pl/index.php?go=niemcy> odwiedzony 12.07.2012

Kształcenie nauczycieli przygotowujące do edukacji włączającej <http://www.european-agency.org/publications/ereports/te4i-challenges-and-opportunities/te4i-challenges-and-opportunities> odwiedzony 02.07.2012

MEN Ustawy http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2028%3Austawy-i-rozporzadzenia-powiazane-z-wprowadzanymi-zmianami-&catid=263%3Aakty-prawne-akty-prawne-powiazane-z-wprowadzanymi-zmianami&Itemid=106 odwiedzony 02.07.2012

OBOP Warszawa Analiza źródeł wtórnych (desk research) http://www.obop.pl/analiza_zrodel odwiedzony 10-07-12

A. Ostrowska, J. Sikorska, *Syndrom niepełnosprawności w Polsce. Bariery integracji*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 1996

Anna Przybysz Niepełnosprawni w systemie oświaty Akademia Pedagogiczna im. KEN w Krakowie http://www.eid.edu.pl/archiwum/2005,103/styczen,205/niepelnosprawni_w_systemie_oswiatowym_ue,1712.html odwiedzony 08.07.2012

Policies and practices in education, training and employment for students with disabilities and special educational needs in the EU www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/disability-special-needs-1 Odwiedzony 07.07.2012

Position_Paper_Teacher_Training http://www.cisonline.at/fileadmin/kategorien/Position_Paper_Teacher_Training_14.5.2008.pdf odwiedzony 07.07.2012

PRAGMATYKA ZAWODOWA POLSKIEGO NAUCZYCIELA W PORÓWNANIU Z KRAJAMI UNII EUROPEJSKIEJ http://www.gimkonst.pl/dokumenty/dla_nauczyciela/pz.pdf odwiedzony 12.07.2012

Romania Inclusion UNESCO http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Inclusive_Education/Reports/sinaia_07/romania_inclusion_07.pdf odwiedzony 07.07.2012

SEN Code of Practice <https://www.education.gov.uk/publications/standard/publicationDetail/Page1/DfES%200581%202001> odwiedzony 15.07.2012

Special Education, Disability and Learning

<http://www.su.se/english/study/courses/bachelor-s-programmes> odwiedzony 07.07.2012

STUDY OF COMPILATION OF DISABILITY STATISTICAL DATA FROM THE ADMINISTRATIVE REGISTERS OF THE MEMBER STATES ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=3007&langId=en Odwiedzony 2012.07.08

SKUTECZNY MODEL KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI
OTWARTYCH SZKÓŁ PODSTAWOWYCH
W ZAKRESIE PRACY
Z UCZNIAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI

Partner in
Business
Strategies

Systemy Edukacji w Europie http://www.eurydice.org.pl/systemy_edukacji_w_Europie odwiedzony 12.07.2012

Szkoła dla wszystkich ,Uczeń niepełnosprawny w szkołach ogólnodostępnych pod redakcją Jadwigi Boguckiej i Danuty Al-Khamisy, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Warszawa 2009 http://bc.ore.edu.pl/Content/187/szkola+dla+wszystkich_www.pdf Odwiedzony 2012.07.07

Transforming the Role of Teaching Assistants in Slovakia <http://www.osi.hu/esp/rei/ElectronicLibrary/TransformingtheRoleofTeachingAssistants.pdf> odwiedzony 12.07.2012

The National Agency for Special Needs Education and Schools <http://www.spsm.se/Startpage/> odwiedzony 12.07.2012

Uczeń z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej. FUNDACJA POMOCY LUDZIOM NIEPEŁNOSPRAWNYM WARSZAWA, UL. KONARSKIEGO 60 Warszawa 2006 <http://fpln.org.pl/files/File/Uczen.zniepelnosprawnoscia.w.szkole.ogolnodostepnej.pdf> Odwiedzony 2012.07.05

Ingeborg Wasiljew ,wychowanie integracyjne w Niemczech http://www.eid.edu.pl/archiwum/1996,94/listopad,123/wychowanie_integracyjne_w_niemczech,528.html odwiedzony 12.07.2012

Aleksander Waszkielewicz Współpraca: Kinga Dumnicka Finansowanie edukacji osób z niepełnosprawnością. FRDL KRAKOW 2011

Wnioski ze sprawozdania: dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych i niepełnosprawni dorośli wciąż nie mają odpowiedniego dostępu do edukacji <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/761&format=HTML&aged=0&language=PL&guiLanguage=fr> odwiedzony 18.07.2012

World report on disability http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf Odwiedzony 13.07.2012

Zatrudnianie osób niepełnosprawnych w ocenie pracodawców i innych kluczowych partnerów rynku Pracy , PBS DGA Sopot 2008 http://pbs.pl/repository/files/Wyniki/2009/npsp2008_raport_pup_gdansk.pdf Odwiedzony 15.07.2012

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

PROJEKT WSPÓŁFINANSOWANY
PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ W RAMACH
EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU SPOŁECZNEGO

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

str. 90